

Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving

Terugblik op schooljaar 2023-2024

Joke Kruiter, Iris Wierdsma, Marinka Willems en Cudi Gölpinar (Sardes)
Emina van den Berg en Daniel Pritsch (SEO Economisch Onderzoek)



Tweede tussenrapportage

Januari 2025

Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving

Terugblik op schooljaar 2023-2024

Tweede tussenrapportage

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Meerjarige landelijk monitor School en Omgeving	5
Uitgevoerde onderdelen in het tweede monitorjaar	5
Beantwoording onderzoeksvragen	5
Beschouwing	9
1. Inleiding	11
1.1 Achtergrond subsidieregeling School en Omgeving	11
1.2 Over deze monitor	12
2. De literatuur over verrijkend aanbod en effectieve samenwerking	19
2.1 Schoolaanbod in het kader van kansengelijkheidsbevordering	19
2.2 Samenwerking in het kader van kansengelijkheid bevordering	21
Betekenis voor de regeling School en Omgeving	26
3. Kenmerken van de deelnemende scholen	28
3.1 Bereik subsidieregeling	28
3.2 Verschil in wijkenmerken	29
3.3 Verschil in schoolkenmerken	31
4. Plannen van de deelnemende coalities	34
4.1 Doelen	34
4.2 Het activiteitenaanbod	35
4.3 Kwaliteit van het aanbod	37
4.4 Procesafspraken	38
5. Aanpak, uitvoering en samenwerking	39
5.1 Vragenlijsten	39
5.2 Schouwen	46
6. Activiteitenaanbod	51
6.1 Vragenlijsten	51
6.2 Schouwen	62
7. Kwaliteit van het aanbod	67
7.1 Vragenlijsten	67
7.2 Schouwen	70
8. Ervaren effecten	73
8.1 Vragenlijsten	73
8.2 Schouwen	76
9. Financiering	79
9.1 Vragenlijsten	79
9.2 Schouwen	83

10. Ervaren succesfactoren en knelpunten	86
10.1 Succesfactoren	86
10.2 Knelpunten	88
11. Slotbeschouwing	91
11.1 Input: bereik van de regeling en financiering	91
11.2 Proces: samenwerking, activiteitenaanbod en kwaliteit	92
11.3 Output: bereik van de activiteiten	94
11.4 Outcome: ervaren effecten	95
Colofon	97

Samenvatting

Meerjarige landelijk monitor School en Omgeving

De subsidieregeling School en Omgeving bestaat sinds 2022 en heeft als doel kansengelijkheid in het funderend onderwijs te vergroten door het aanbieden van (extra) buitenschoolse activiteiten voor kinderen. Om de inzet en uitwerking van de subsidie te volgen wordt de regeling landelijk gemonitord in de periode augustus 2023 tot en met december 2025. Met de monitor wordt een zo representatief mogelijk beeld van de praktijk geschetst. Om dit te kunnen doen halen we breed informatie op bij de diverse betrokkenen in het veld. Met vragenlijsten en de uitvoering van schouwen zijn coalities School en Omgeving, de betrokken scholen, de gemeenten en de andere coalitiepartners, zoals buitenschoolse opvang, bibliotheken, sportverenigingen, culturele instellingen en welzijnsorganisaties betrokken bij de monitor.

Uitgevoerde onderdelen in het tweede monitorjaar

De landelijke monitor bestaat uit verschillende onderdelen, die niet allemaal tegelijk worden ingezet om het veld zo min mogelijk te belasten. In deze tweede monitorrapportage geven we een beeld van de inzet en uitwerking van de subsidieregeling 2023-2025¹ in schooljaar 2023-2024 aan de hand van de volgende onderdelen:

1. Literatuurstudie naar verrijkt en ondersteunend schoolaanbod ter bevordering van kansengelijkheid in het onderwijs en naar vormen van effectieve samenwerking tussen scholen en lokale partijen in het educatieve domein.
2. Secundaire analyses op openbare data van DUO en het CBS om het bereik van de subsidieregeling inzichtelijk te maken. Hierbij zijn enkele wijk- en schoolkenmerken van alle deelnemende scholen geanalyseerd.
3. Analyse van de toegekende aanvragen School en Omgeving voor het schooljaar 2023-2024. Op basis van de aanvragen zijn de doelen, doelgroepen en (beoogde) activiteiten in het programma voor School en Omgeving inzichtelijk gemaakt.
4. Vragenlijstonderzoek onder projectleiders van de coalities, de deelnemende scholen, de betrokken gemeenten en de andere coalitiepartners. Dit is de kern van het onderzoek, omdat dit een jaarlijks terugkomend onderdeel is en een grote groep diverse betrokkenen bereikt. De vragenlijsten hebben betrekking op het schooljaar 2023-2024.
5. Schouwen waarin negen coalities School en Omgeving zijn bezocht door onderzoekers, deelnemers uit andere coalities en betrokkenen van OCW en de Gelijke Kansen Alliantie, met als doel zicht te krijgen op de stand van zaken en werkzame elementen en om van elkaar te leren. Naast deze negen schouwen werd een tiende coalitie door omstandigheden alleen geïnterviewd.

Beantwoording onderzoeksvragen

Naarmate er meer monitorjaren zijn uitgevoerd, kunnen we meer onderzoeksvragen beantwoorden. We beschrijven hier de aspecten waarin het tweede monitorjaar inzicht heeft gegeven.

¹ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0048360/2024-02-24>

Input

Bereik van de subsidieregeling

In schooljaar 2023-2024 hebben 132 coalities subsidiemiddelen ontvangen vanuit de regeling School en Omgeving voor het ontwikkelen van een buitenschools activiteitenaanbod ter bevordering van de kansengelijkheid in het onderwijs. Aan deze 132 coalities zijn in totaal 626 scholen verbonden, waarvan 76 procent basisscholen, 19 procent vo-scholen en 5 procent gespecialiseerde scholen. Landelijk gezien doen er ongeveer evenveel categorie A- en B-scholen² mee, respectievelijk 326 en 300. Vijf coalities met in totaal 91 scholen maken gebruik van de SPUK-regeling. Het betreft 35 categorie A- en 56 categorie B-scholen.

Financiering

De subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving voor schooljaar 2023-2024 zijn voor de meeste coalities toereikend geweest. Desondanks heeft bijna drie kwart van de coalities daarnaast gebruikgemaakt van aanvullende middelen voor de bekostiging van de activiteiten. Veelal betrof dit middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs. In de schouwen zien we een groot verschil tussen scholen die subsidies gericht aanvragen en inzetten met als doel de visie die ze toch al hadden te verwezenlijken, en scholen die een subsidie aanvragen en op basis daarvan tot een visie komen. De eerste groep zet doorgaans meerdere subsidies in voor de uitvoering van een integraal plan en zorgt “aan de achterkant” dat alles goed verantwoord kan worden. De tweede groep lijkt vaak meer gefocust op de vereisten vanuit de regeling dan op het verwezenlijken van een concrete visie.

Het merendeel van de coalities besteedde de subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 aan de uitvoering van activiteiten. Andere veel voorkomende kostenposten zijn de coördinatie en de inzet van aanbieders voor activiteiten. Ruim de helft van de coalities heeft middelen besteed aan extra personele inzet van eigen personeel en/of aan inzet van personeel van buitenaf. De top 3 grootste kostenposten zijn: de uitvoering van activiteiten, de coördinatie van School en Omgeving en de inzet van aanbieders voor activiteiten. Een deel van de geschouwde scholen benoemt expliciet dat de toekenning van de subsidie vaak op ongunstige momenten komt, bijvoorbeeld als de formatie al vaststaat, waardoor middelen niet snel genoeg daadwerkelijk kunnen worden besteed. Ook de omvang van het bedrag en de tijdsperiode waarin dat bedrag daadwerkelijk besteed moet worden knelt voor een aantal van de geschouwde scholen.

Proces

Samenwerking binnen de coalities

Ruim de helft van alle coalities is ontstaan naar aanleiding van de subsidieregeling School en Omgeving. Bij bijna 40 procent was er al sprake van samenwerking tussen de betrokken organisaties voorafgaand aan de subsidieregeling en bij minder dan 10 procent van de coalities is de samenwerking tot stand gekomen vanwege een andere aanleiding. Uit de schouwen wordt duidelijk dat in coalities waar al sprake was van samenwerking, zij soms al decennialang met elkaar werken aan extra aanbod in het kader van kansengelijkheid. Anderen zijn daar recenter mee begonnen, of hebben al bestaande samenwerking aangegrepen om nu ook samen extra aanbod te realiseren.

Bij de coalities zijn scholen, gemeenten en andere coalitiepartners betrokken. De rollen die deze partijen hebben, verschilt. De scholen hebben een centrale rol en zetten regelmatig externe aanbieders in voor de uitvoering van de activiteiten. Dit betreft vooral kunst- of cultuurinstellingen, sportverenigingen, welzijnsorganisaties/jongerenwerk en zzp'ers. Gemeenten spelen met name een faciliterende rol of een rol op de achtergrond. Een coördinerende of sturende rol binnen de coalitie belegd bij gemeenten komt in

² Zie hoofdstuk 1 voor een toelichting op deze categorieën.

enkele gemeenten voor. De andere coalitiepartners hebben vaak meerdere rollen binnen de coalities School en Omgeving. Zo was ongeveer twee derde coördinator en/of uitvoerder, bijna de helft (ook) ontwikkelaar van activiteiten en een derde trad (ook) op als intermediair. Ook uit de schouwen wordt duidelijk dat de verschillende deelnemende organisaties zeer uiteenlopende rollen kunnen vervullen. Gemeenten zijn soms de grote aanjager, en soms alleen een partij die medeondertekend heeft. Hetzelfde beeld zien we voor schoolbesturen. Ook de rol en betrokkenheid van aanbieders van activiteiten lopen zeer uiteen: soms zijn zij de partij die uitvoert wat een school vraagt en daarna weer weggaat, in andere coalities werken aanbieders en scholen actief samen aan een aanbod op maat en ervaren de vakdocenten die zij leveren deel uit te maken van het schoolteam.

Bij ongeveer twee derde van de coalities is de samenwerking door School en Omgeving geïntensiveerd in schooljaar 2023-2024. De verschillende coalitiepartners vinden over het algemeen dat de onderlinge samenwerking goed gaat en de meerderheid kijkt (zeer) tevreden terug op de samenwerking in schooljaar 2023-2024.

Activiteitsaanbod

De doelen en inhoud van de activiteiten zijn divers en verschillen enigszins tussen scholen. De meest voorkomende doelen van de georganiseerde activiteiten in schooljaar 2023-2024 zijn het verbeteren van deelname aan sport, spel en bewegen en aan culturele activiteiten. Meer dan 80 procent van de coalities geeft aan dat alle scholen binnen de coalitie met de activiteiten als doel hebben om het welbevinden en de sociaal-emotionele vaardigheden van leerlingen te verbeteren. Ongeveer twee derde van de scholen koppelden het aanbod van School en Omgeving inhoudelijk aan het reguliere schoolprogramma.

Vrijwel alle scholen richten hun activiteitsaanbod op alle leerlingen van de school, ruim een derde van de scholen (daarnaast) specifiek op leerlingen uit een kansarme omgeving. Ongeveer een kwart van de scholen richt zich (ook) specifiek op leerlingen met behoefte aan extra ondersteuning op sociaal-emotioneel of cognitief gebied of op anderstalige leerlingen. Het aandeel leerlingen dat deelnam aan de activiteiten verschilt per school. Bij een kwart van de scholen heeft de hele leerlingpopulatie deelgenomen. De meeste scholen is het gelukt om (een groot deel van de) kwetsbare leerlingen te laten deelnemen aan de activiteiten. Voor 21 procent van de scholen geldt dat alle kwetsbare leerlingen deelnamen aan de activiteiten en bij 63 procent het merendeel van de meest kwetsbare leerlingen. Scholen hebben de kwetsbare leerlingen vooral weten te bereiken door goede promotie van de activiteiten en door persoonlijke benadering van leerlingen/ouders.

In de schouwen zijn we verder ingegaan op de inrichting van het activiteiten aanbod. Hier zien we dat coalities verschillen in de mate waarin scholen onder één coalitie de ruimte krijgen om hun eigen aanbod te ontwikkelen. Het aanbod wordt meestal na de reguliere schooluren gegeven, maar meerdere geschouwde scholen benoemen dat ze het extra aanbod graag zouden integreren met de reguliere schooldag. Op die manier is het makkelijker om alle leerlingen te bereiken en is het voor aanbieders ook makkelijker om hun aanbod op verschillende scholen over de dag te verspreiden.

Kwaliteit van het activiteitsaanbod

Vrijwel alle coalities hanteren op minstens één vlak kwaliteitseisen. Twee derde van de coalities stelt kwaliteitseisen voor het uitvoerend personeel en/of eist dat aanbod moet bijdragen aan de sociale, fysieke, cognitieve of emotionele ontwikkeling van deelnemende leerlingen. Daarnaast stelt meer dan de helft van de coalities veiligheidseisen en/of eisen dat het aanbod moet aansluiten op de belevingswereld van kinderen, divers is en/of aansluit op de visie van de coalitie. De gemaakte afspraken met betrekking tot de kwaliteitseisen zijn veelal schriftelijk vastgelegd. Uit de schouwen blijkt een ander beeld, waarin de formele eisen zoals een VOG zijn vastgelegd, maar de meer inhoudelijke eisen veel minder.

Meer dan twee derde van de scholen kijkt overwegend positief terug op de kwaliteit van het aanbod van de uitvoerders en 21 procent zelfs overwegend zeer positief. Scholen vinden over het algemeen ook dat de

ingehuurde activiteitenbegeleiders van de externe organisaties voldoende pedagogisch-didactisch vaardig zijn. De scholen die vrijwilligers hebben ingezet, zijn vooral tevreden over hun motivatie en betrokkenheid. Over de vaardigheden van vrijwilligers zijn scholen iets minder positief.

Uit de schouwen komt een nuancering op de kwaliteit van het aanbod: scholen benoemen dat de regeling School en Omgeving meer stuurt op kwantiteit dan op kwaliteit, door een vast bedrag per activiteit per leerling te geven. Het is dan lonender om laagdrempelige 'populaire' activiteiten aan te bieden voor een grote groep leerlingen, dan specifieke goed uitgewerkte activiteiten met strenge kwaliteitseisen voor een kleinere groep.

Succesfactoren en knelpunten

Op basis van open input in de vragenlijsten en uit de schouwen zijn succesfactoren en knelpunten opgehaald over de regeling School en Omgeving. Vragenlijst- en schouwuitkomsten komen hier goed overeen. De meest genoemde succesfactoren zijn een rijk en divers aanbod van activiteiten, meer onderlinge verbinding tussen (vak)leraren en leerlingen en tussen leerlingen onderling, enthousiasme over het aanbod en een verhoging van de deelname aan activiteiten, verbeterde samenwerking en verbinding in de wijk, de bij de regeling behorende financiële middelen.

De meest genoemde knelpunten zijn personeelskrapte en de deels daarmee samenhangende kwaliteit van de aanbieders van activiteiten, onderlinge concurrentie tussen scholen en tussen samenwerkingspartners, veel vraag om externe aanbieders in een relatief beperkt tijdslot (de uren na de reguliere schooldag), een geringe betrokkenheid van gemeente en/of schoolbesturen, een verhoogde werkdruk bij met name de schoolleider, ruimtegebrek en andere logistieke uitdagingen en het bereiken van de meest kwetsbare leerlingen. Ook de tijdelijkheid van de regeling School en Omgeving wordt als knelpunt ervaren, omdat het moeilijk is om lange termijn plannen te maken en te werken aan borging van wat er bereikt is.

Output

Deelname van de doelgroep

Vrijwel alle scholen richten hun aanbod op alle leerlingen van de school. Een derde richt zich (daarnaast) specifiek op leerlingen uit een kansarme omgeving. Gevraagd naar het aantal leerlingen dat heeft deelgenomen aan een of meer activiteiten, geeft het overgrote deel van de scholen aan dat niet (exact) op leerlingniveau te weten. Desalniettemin geeft 21 procent van de scholen aan dat alle kwetsbare leerlingen deelnamen aan de activiteiten en bij bijna twee derde was dat het merendeel van de kwetsbare leerlingen. Overall varieert de deelname sterk tussen 1 en 99 procent van de leerlingen. Het zwaartepunt ligt tussen de 20 en 50 procent deelname aan activiteiten in het kader van School en Omgeving.

Outcome

Ervaren effecten

Ongeveer driekwart van de scholen en andere coalitiepartners geven aan zicht te hebben op de effecten bij leerlingen die deelnemen aan de activiteiten. Zij zien het vaakst verbetering op het welbevinden en de sociaal-emotionele vaardigheden van leerlingen. Daarna volgt een verbeterde kennis van de wereld van leerlingen. Op taalvaardigheid, executieve functies en leervaardigheden ziet bijna de helft van de scholen verbetering. Op alle andere ontwikkelingsgebieden, zoals rekenvaardigheden, oriëntatie op de verdere schoolloopbaan en voorbereiding op de overgang van po naar vo, ziet ongeveer een kwart van zowel de scholen als van de andere coalitiepartners verbetering.

De meerderheid van de verschillende coalitiepartners ziet daarnaast een toename van leerlingdeelname aan sport-, spel- en beweegactiviteiten en aan culturele activiteiten buiten school om. Ook ervaart bijna de helft een toename van de sociale veiligheid en sociale cohesie op school. Ongeveer een vijfde van alle coalitiepartners ervaart ook een toename van de sociale veiligheid in de wijk.

Uit de schouwen wordt duidelijk dat het bij het 'zien' van effecten vooral om het ervaren van die effecten gaat. Scholen evalueren het aanbod en hun vooraf gestelde doelen met name met behulp van (mondelinge) evaluaties met leerlingen en ouders, evaluatiegesprekken met het schoolteam en met de uitvoerders van het aanbod. Waar zowel scholen, aanbieders als ouders en leerlingen het over eens zijn is dat leerlingen enthousiast zijn over het aanbod, wat hun algehele motivatie voor school en de sfeer op school ten goede komt. Volwassenen zien kinderen op een andere manier, leren ze beter kennen en kunnen ze daardoor beter begeleiden in hun ontwikkeling. Als mooie bijvangst wordt benoemd dat kinderen uit verschillende leerjaren en/of afdelingen elkaar leren kennen wat hun sociale kring en daarmee hun leefwereld vergroot.

Beschouwing

De regeling School en Omgeving heeft bijgedragen aan het in relatief korte tijd opzetten van buitenschoolse activiteiten voor leerlingen in het po en vo die opgroeien in een omgeving waarin een brede ontwikkeling niet optimaal wordt ondersteund, zo wordt duidelijk uit deze rapportage. Coalities van samenwerkende partijen rondom een school zijn naar aanleiding van de regeling tot stand gekomen en bestaande coalities zijn verder versterkt. Dat de regeling gepaard gaat met een relatief ruim en geoordekt budget is daarin een belangrijk element.

Uit de resultaten blijkt verder dat het een hele klus is om het programma goed vorm te geven, zeker in tijden van personeelstekorten in vrijwel alle betrokken sectoren. De nadruk op kwantiteit (een verplicht aantal uur aanbod per leerling per week, met als streefwaarde 10 uur), snel van start moeten of willen gaan en onvoldoende samenhang tussen doelen en activiteiten gaan soms ten koste van de kwaliteit van het aanbod en daarmee van de mogelijke opbrengsten bij leerlingen.

Hoewel het activiteitenaanbod op veel plekken sterk overeenkomt, verschilt de organisatie tussen coalities. We lichten een aantal opvallende zaken uit deze rapportage verder uit, weer gepresenteerd naar input, proces, output en outcome³.

Input

- De meeste deelnemende scholen hebben ruim voldoende middelen voor de regeling, maar de late toekenning (vlak voor de zomervakantie) van de middelen maakte het lastig om de programmering op tijd voor het nieuwe schooljaar rond te hebben.
- Coalities maken zich zorgen om de voortzetting en borging van het aanbod, zo lang er met tijdelijke regelingen wordt gewerkt. Op het moment dat er duidelijkheid is over het structureel maken van de regeling, kan er gericht worden ingezet op de borging van wat er tot nu toe bereikt is. Dat kan ook de kwaliteit ten goede komen.

Proces

- Een duidelijke visie helpt bij het maken van gerichte keuzes in het aanbod. Scholen die al een duidelijke visie met bijbehorend doel hadden, zetten de regeling School en Omgeving gericht in om die visie werkelijkheid te maken of verder te versterken. Scholen en hun samenwerkingspartners die nog geen visie hebben passend bij de regeling, lijken het moeilijker te vinden om gerichte keuzes te maken.
- Er zijn grote verschillen in de partijen die betrokken zijn bij de vormgeving van het verrijkte schooldagaanbod. Leraren en onderwijsassistenten denken in verschillende coalities expliciet mee over de doelen en gewenste activiteiten voor de verrijkte schooldag, maar worden daar in andere coalities juist bewust buitengehouden om ze niet (verder) te belasten. Voor de aanbieders van buitenschoolse

³ Zie hoofdstuk 11 voor de volledige slotbeschouwing.

activiteiten geldt dat zij in sommige coalities vooral worden ‘ingekocht’ zonder verdere betrokkenheid bij de visie op en vormgeving van de verrijkte schooldag terwijl zij in andere coalities juist expliciet deel uitmaken van het kernteam dat zich bezighoudt met visie en vormgeving. Tot slot werd zichtbaar dat ook de rol en verantwoordelijkheden van gemeenten en schoolbesturen sterk uiteenlopen.

- De verrijkte schooldag activiteiten vinden doorgaans plaats tijdens de uren waarin kinderen die daar gebruik van maken naar de bso gaan. Deelname aan die activiteiten is daardoor voor ouders een goedkoop of zelfs gratis alternatief voor de bso. Bij een deel van de partners lijkt er weinig oog te zijn voor de lastige situatie waarin de bso-aanbieder hierdoor terecht kan komen. Onder de noemer “het belang van het kind” wordt impliciet of expliciet verwacht dat de bso letterlijk en figuurlijk ruimte maakt voor het verrijkte schooldag aanbod.
- Het is voor aanbieders lastig dat de meeste scholen het aanbod direct aansluitend aan de schooltijd organiseren. Daardoor moet er in een beperkt tijdsslot veel gebeuren. Het verweven van de verrijkte en de reguliere schooldag is een mogelijke oplossing voor de druk op de aanbieders van activiteiten in de beperkte tijdsspanne na de reguliere schooldag.
- In de open enquêtevragen en de schouwen is meermaals opgemerkt dat de nadruk op kwantiteit in de regeling ten koste gaat van de kwaliteit: door vooral bezig te zijn met het organiseren van voldoende activiteiten is er, zeker in een startfase, minder aandacht voor de kwaliteit van dat aanbod. Ook het algemene personeelstekort en de druk op de naschoolse uren voor het aanbod leiden tot het niet (meer) kunnen realiseren van de gewenste kwaliteit.
- Niet alle ervaren succesfactoren dragen bij aan een goede kwaliteit van het aanbod en aan de gewenste effecten bij leerlingen. Het blijft voortdurend van belang om aandacht te besteden aan de relatie tussen doelen enerzijds en activiteiten en organisatorische inrichting anderzijds.

Output

- De regeling School en Omgeving is expliciet bedoeld voor leerlingen die opgroeien in een omgeving waarin brede ontwikkelingskansen niet optimaal worden ondersteund. De aanmeldprocedures voor de verrijkte schooldag activiteiten zijn echter lang niet altijd zo ingericht dat vooral de leerlingen die deze kansen vanuit huis niet krijgen meedoen. Scholen gaan er dan vanuit dat het feit dat de activiteiten voor iedereen openstaan voldoende is om de meest kwetsbare groepen te bereiken.
- Scholen, zeker in het vo, weten niet altijd wie de leerlingen zijn die tot de doelgroep behoren. Er zijn dan doorgaans ook geen cijfers over het al dan niet bereikt hebben van de doelgroep.

Outcome

- Zowel scholen als overige coalitiepartners benoemen verschillende ontwikkelingsgebieden waarop ze effecten ervaren bij leerlingen. Bij de vraag op welke manier men zicht houdt op de effecten blijkt dat minder dan 10 procent cijfermatig inzicht heeft (paragraaf 8.1). In het kader van kwaliteitsverbetering is het helpend als coalities gestructureerd zicht krijgen op de resultaten van de regeling op leerlingniveau, zodat ze ook voor het vervolg gerichte keuzes kunnen maken voor het aanbod en de concrete (kwalitatieve) vormgeving daarvan.
- De verrijkte schooldag activiteiten leiden over het algemeen nog niet tot een doorstroom naar verenigingen en organisaties. Daar zijn zowel praktische redenen (o.a. geld, tijd en afstand) als meer sociale redenen voor: ouders kennen de school en de mensen die er werken en vertrouwen daarom hun kind ook toe aan de begeleiders van de activiteiten. Ze durven dat niet altijd aan bij onbekende verenigingen en organisaties.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond subsidieregeling School en Omgeving

Een belangrijk deel van de ontwikkeling van kinderen en jongeren vindt plaats rond en buiten de school. Ouders of andere volwassenen die voorlezen en helpen bij huiswerk, muziekles, voetbaltraining, leren programmeren; allemaal activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Niet alle kinderen en jongeren groeien op in een omgeving die deze brede ontwikkeling optimaal kan ondersteunen⁴.

Het programma School en Omgeving heeft als doel de kanselijkheid van kinderen en jongeren te vergroten, door hen tijdens hun basis- en middelbareschooltijd extra activiteiten aan te bieden naast het reguliere curriculum. Het programma is dan ook bedoeld voor scholen met relatief veel leerlingen die risico lopen op achterstand vanwege bepaalde omgevingsfactoren. De doelen van het programma hebben enerzijds betrekking op het zorgen voor een ondersteunende en stimulerende omgeving waarin alle kinderen hun talenten en vaardigheden kunnen ontwikkelen en anderzijds op het bevorderen van de samenwerking tussen scholen, gemeenten en lokale partijen.

Coalities van scholen, gemeenten en maatschappelijke organisaties konden voor het eerst in het najaar van 2022 een aanvraag indienen voor de subsidieregeling School en Omgeving. In dat eerste jaar van de subsidieregeling was er ruimte voor 130 deelnemers. Deze deelnemers zijn opgedeeld in drie categorieën:

1. Voorlopers die al extra activiteiten aanboden in samenwerken met partners (maximaal ruimte voor 45 coalities);
2. Doorgroeiërs met een al bestaand aanbod maar van minder grote omvang dan voorlopers (maximaal ruimte voor 50 coalities);
3. Starters met een ambitie om aanvullend buitenschools aanbod vorm te geven (maximaal ruimte voor 35 starters).

Voor de periode 2023-2025 startte een nieuwe subsidieregeling⁵, met een groter budget. De middelen verliepen niet meer via de coalitie, maar per school (brin-nummer). Wel was het vormen van een coalitie nog steeds een belangrijke subsidievoorwaarde. Scholen zijn onderverdeeld in categorieën A en B:

1. Categorie A scholen zijn de 5 procent scholen met de hoogste achterstandsscores. Dit is in april 2024 uitgebreid naar de 10 procent scholen met de hoogste achterstandsscores.
2. Categorie B scholen zijn scholen die al in de regeling van 2022 deelnamen maar niet tot de A-categorie behoren.

In totaal deden ruim 600 po- en vo-scholen mee aan deze regeling in schooljaar 2023-2024.

⁴ <https://www.nieuwsbrievenminocw.nl/actueel/nieuws/2024/02/08/tweede-subsidieronde-school-en-omgeving-open-in-april-en-voor-meer-scholen>

⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-18849.html>

De verschillen in de regelingen samengevat

Schooljaar 2022-2023

Coalities van starters, doorgroeiërs en voorlopers

Schooljaar 2023-2024

Categorie A: Scholen met de 5 procent leerlingen met hoogste relatieve onderwijsachterstandsscores.

Categorie B: Scholen die al deelnemen aan de regeling 2022-2023, maar niet tot de vijf procent behoren (categorie A).

Schooljaar 2024-2025

Categorie A: Scholen met de 10 procent leerlingen met hoogste relatieve onderwijsachterstandsscores.

Categorie B: Scholen die al deelnemen aan de regeling 2022-2023, maar niet tot de tien procent behoren (categorie A).

De middelen voor School en Omgeving worden niet alleen binnen de subsidieregeling uitgekeerd, maar ook als de SPUK⁶ Kansrijke wijk. Een aantal coalities valt binnen één van de stedelijke focusgebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV). Deze coalities hebben de mogelijkheid om het geld voor School en Omgeving aan te vragen via die SPUK. Het totale programma School en Omgeving is dus de optelsom van zowel de SPUK als de subsidieregeling. In principe zijn de doelen hetzelfde.

1.2 Over deze monitor

Doel van de monitor

Het doel van de monitor is het volgen van activiteiten, deelnemers en de samenwerking tussen partijen en toezien op het bevorderen van kansgelijkheid. Om die verschillende aspecten goed in beeld te brengen, voeren Sardes en SEO Economisch Onderzoek een landelijke monitor uit die uit verschillende bouwstenen bestaat:

1. Bronnenanalyse:
 - (Inter)nationale wetenschappelijke literatuur, lokale onderzoeksrapporten en -monitoren, relevante documenten van de coalities zoals de subsidieaanvragen en bij OCW beschikbare projectinformatie. Dit deel van het onderzoek biedt vooral achtergrondinformatie voor de instrumentontwikkeling (zie 2).
 - Secundaire analyses op bestaande openbare data. Hier worden cijfers van alle deelnemende scholen betrokken (voor zover beschikbaar).
2. Vragenlijsten, voor penvoerders/regievoerders⁷, bestuurders, beleidsmakers van gemeenten, scholen en overige uitvoerders en leerlingen. Dit is de kern van het onderzoek, en bestaat uit het type vragenlijsten dat met monitoronderzoek wordt geassocieerd. Alle coalitiepartijen worden bij dit deel betrokken.
3. Schouwen bij coalities: bezoeken van scholen met een schouwpanel, met als doel dataverzameling en van elkaar leren.

Beknpte onderzoeksopzet

Vragenlijstonderzoek

⁶ Specifieke Uitkering aan gemeenten.

⁷ In de eerste regeling School en Omgeving werd de hoofdaanvrager aangeduid met 'penvoerder', in de regeling 2023-2025 is dat 'regievoerder'.

In het najaar van 2023, en het voorjaar van 2024 en 2025 ontvangen deelnemers aan de regeling School en Omgeving (bevraagd worden penvoerders/regievoerders van coalities, projectleiders, schooldirecteuren, aanbieders van activiteiten, gemeentebesturen) een vragenlijst. Het invullen van deze vragenlijsten is onderdeel van de subsidievoorwaarden. De vragen gaan over het proces, o.a. over de samenwerking in de coalitie, (kwaliteit van het) buitenschoolse aanbod en de ervaren meerwaarde van het aanbod voor leerlingen. De resultaten worden beschreven in jaarlijkse openbare rapportages, die geen herkenbare resultaten op school- of coalitieniveau bevatten. Alle coalities ontvangen een benchmarkrapportage met hun eigen gegevens afgezet tegen die van overige coalities.

Schouwen

Een monitor moet informatie opleveren over de voortgang van een proces. Maar idealiter draagt een monitor ook bij aan kwaliteitsverbetering. In de praktijk blijkt de informatie die wordt opgehaald met vragenlijsten, interviews en focusgroepen wel relevante (sturings)informatie te geven op hoofdlijnen, maar in mindere mate direct bij te kunnen dragen aan de diepere laag van kwaliteitsverbetering. De schouwen zijn een middel om én aanvullend op de analyse van bestaande bronnen en het vragenlijstonderzoek dieper gaande informatie te verzamelen vanuit verschillende stakeholders én om betrokkenen direct tijdens de schouwen van elkaar te laten leren en daarmee direct een start te laten maken met kwaliteitsverbetering. Daarom worden naast de vragenlijsten, in 2024 en 2025 op twintig scholen door het hele land schouwen uitgevoerd. Bij een schouw wordt een coalitie bezocht door twee onderzoekers met een schouwpanel bestaande uit vertegenwoordigers van andere coalities. Het doel van de schouw is om zicht te krijgen op de stand van zaken, op wat er goed werkt en wat minder goed werkt en vooral om van elkaar te leren. De schouw bestaat uit verschillende gesprekken met betrokkenen uit een coalitie, zoals schooldirectie, aanbieders van activiteiten, leerlingen en ouders (po) en het bijwonen van activiteiten die in het kader van de regeling School en Omgeving worden uitgevoerd. De panelleden kunnen daarbij ervaringen uit hun eigen programma School en Omgeving delen. Zo ontstaan uitwisseling en verdieping, wordt relevante diepte-informatie gestructureerd verzameld en verwerkt én leren alle aanwezigen van de schouwdag.

Onderzoeksvragen

De landelijke monitor van het programma School en Omgeving kent in totaal ruim 50 onderzoeksvragen die zijn onderverdeeld naar de volgende thema's:

1. Input
 - Bereik van de subsidieregeling
 - Financiering
2. Proces
 - Samenwerking
 - Activiteitenaanbod
 - Kwaliteit van het activiteitenaanbod
3. Output
 - Bereik van het activiteitenaanbod
 - Resultaten/impact
4. Outcome
 - Verwachte en ervaren meerwaarde
 - Ervaren resultaten en impact op het gebied van mentale en fysieke gezondheid

Alle onderzoeksvragen zijn opgenomen in Tabel 1.1.

Tabel 1.1 *Overzicht van de onderzoeksvragen van de monitor*

Onderzoeksvragen	
Input – Bereik subsidieregeling	
1.	Hoeveel coalities (specifiek scholen of schoolvestigingen) hebben een subsidieaanvraag ingediend? <ol style="list-style-type: none"> Wat zijn de kenmerken van die scholen? Hoe ziet de leerlingpopulatie eruit? Wat zijn de kenmerken van de omgeving/wijk? Welke leerlingen worden (potentieel) bereikt? Zijn er verschillen in kenmerken tussen voorlopers en overige coalities?
Input - Financiering	
2.	Op welke manier wordt door de coalities (specifiek onderscheid tussen voorlopers en overige coalities) gebruik gemaakt van de subsidie?
3.	Hoe ziet de begroting van het programma eruit? Welke kostenposten zijn er? Van welke financieringsstromen wordt het aanbod neergezet? Denk aan subsidies of bijdrage in natura (bijvoorbeeld bibliotheek)
4.	Is het subsidiebedrag vanuit OCW toereikend en is er sprake van volledig uitputting, of is er over- of onderuitputting? Verschilt dit tussen de voorlopers en overige coalities?
5.	Wat is de kostprijs van de (bso-)activiteiten binnen het programma?
6.	Zijn er verschillen tussen de aanbieders in kosten voor hun buitenschools aanbod?
7.	Wordt er een ouderbijdrage gevraagd voor het programma? Zo ja hoeveel, en wordt onderscheid gemaakt tussen leerlingen?
8.	Daarin specifiek; wat is het verschil in kosten voor ouders met KOT-recht en ouders zonder KOT-recht om mee te doen aan het programma en aan huidige aanbod van bso in de deelnemende wijken?
Input - Samenwerking	
9.	Welke partijen werken samen (bijv. scholen, gemeenten, maatschappelijke organisaties, ouders, kinderen)? <ol style="list-style-type: none"> Is de kinderopvang en/of de bso betrokken?
Proces - Samenwerking	
10.	Hoe is de samenwerking ontstaan? Welke rol heeft de subsidieregeling gehad in het ontstaan of intensivering van de samenwerking? Was de coalitie ook ontstaan (overige coalities)/ geïntensiveerd (voorlopers) zonder de subsidieregeling?
11.	Wat is de aard van de samenwerking, de rolverdeling, taken en verantwoordelijkheden? Op welke manier zorgen zij samen voor een rijk aanbod? <ol style="list-style-type: none"> Welke partij is verantwoordelijk voor de uitvoering van het aanbod? Welke partij ontwikkelt het aanbod? Welke aanbieder biedt het aanbod aan?
12.	Wat is de rol van kinderopvangorganisaties? Gaat het om een kinderdagverblijf of een bso? Wanneer wordt de kinderopvang wel betrokken en wanneer niet, bijvoorbeeld bij een bepaald type aanbod?
13.	Hoe verloopt de onderlinge samenwerking binnen coalities?
14.	Welke varianten van samenwerking en inrichting van het programma School en Omgeving laten de coalities zien?
15.	Wat hebben betrokkenen nodig in de samenwerking om het programma te verbeteren en van wie?
16.	Is de samenwerking in de lokale coalitie duurzaam, d.w.z.: gaat deze naar verwachting na de subsidieregeling door en waarom wel of niet?
17.	Hoe ervaren de verschillende medewerkers (o.a. pedagogische medewerker) de werkdruk en het werkplezier?
18.	In hoeverre zijn maatschappelijke factoren zoals personeelstekorten of krimp van invloed op de voortgang van de coalities?
Proces - Activiteitsaanbod	
19.	Hoe ziet het programma eruit? Wat voor activiteiten en hoeveel uren?
20.	Wat is de doelgroep van het programma?
21.	Waar op de dag vindt het verrijkte aanbod plaats? Is er sprake van een verplicht programma en is er sprake van een verlengde schooldag?
22.	Welke ontwikkelingsdomeinen raakt het aanbod van activiteiten? (de vijf ontwikkelingsdomeinen zijn: cognitieve ontwikkeling, cultuur, oriëntatie op jezelf en de wereld, sport/bewegen en gezondheid en sociaal-emotionele ontwikkeling).
23.	In hoeverre zit er een doorgaande lijn in het aanbod en wordt een verbinding gelegd tussen binnen- buitenschools?

<p>24. Indien starter: Is er na afloop van de subsidieregeling een Convenant en activiteitenprogramma tot stand gekomen?</p> <p>25. Indien starter: Hoe wil de lokale coalitie na afloop van de subsidieregeling verder gaan met (de uitvoering van) het activiteitenprogramma?</p>
<p>Proces – Kwaliteit van het activiteitenaanbod</p> <p>26. Welke doelen wil de coalitie realiseren met het aanbod? Passen de ingezette activiteiten bij die doelen?</p> <p>27. In hoeverre en welke (kwaliteits-)aspecten stelt de coalitie aan het aanbod? Zijn er binnen de coalitie afspraken gemaakt over kwaliteit en/of kwaliteitseisen gesteld, wordt daarop toegezien en zo ja door wie?</p> <p>28. Wie worden ingezet voor het rijke aanbod (vrijwilligers, in- en externe professionals)? In hoeverre en welke kwaliteitseisen worden gesteld aan de vaardigheden? In hoeverre worden kwaliteitseisen bevorderd, bijvoorbeeld door het geven van cursussen?</p> <p>29. Wat is de ratio vrijwilligers versus betaalde (vak)krachten? (opleiding, wel of geen vrijwilligers)?</p> <p>30. Hoe groot zijn de groepen en hoeveel medewerkers staan er op deze groep (Ratio kind – leiding)?</p> <p>31. In hoeverre en met welke redenen zijn de activiteitenplannen van de regio's tussentijds bijgesteld of doorontwikkeld?</p> <p>32. Welke verschillen zijn er in kwaliteit tussen de aanbieders van buitenschools aanbod? En in geld?</p> <p>33. Hoe kijken de verschillende medewerkers (o.a. pedagogische medewerker) binnen het aanbod aan tegen de kwaliteit die met het programma wordt geboden?</p>
<p>Output – Bereik activiteitenaanbod</p> <p>34. Wat is het aantal deelnemers per groep/klas en school, waarbij er ook onderscheid wordt gemaakt tussen leeftijds categorieën van deelnemende kinderen?</p> <p>35. In hoeverre wordt er gebruik gemaakt van het programma School en Omgeving door kinderen met en zonder KOT-recht? Zijn er gemengde groepen?</p> <p>36. In hoeverre wordt de beoogde doelgroep met het aanbod daadwerkelijk bereikt?</p>
<p>Output – Resultaten/impact</p> <p>37. Welke resultaten behalen de programma's van School en Omgeving in termen van aanbod, kwaliteit, samenwerking en waardering? In hoeverre sluiten deze resultaten aan op de gestelde doelen? (kwalitatief/ valt dit uit lokaal onderzoek te halen?)</p> <p>38. Welke succesfactoren en knelpunten zijn van invloed geweest op de realisatie van de resultaten? Wat zijn mijdbare risico's voor de toekomst?</p> <p>39. Wat zijn de ontwerp-eisen waaraan een programma onder School en Omgeving moet voldoen om effectief bij te dragen aan het vergroten van kansen van kinderen? Denk aan samenwerking binnen coalities, toename ouderbetrokkenheid en deelname leerlingen aan sport, cultuur etc.</p> <p>40. In hoeverre draagt de subsidieregeling bij aan (het stimuleren van) de doorontwikkeling van de Rijke schooldag op basis van onderzoek en kwantitatieve gegevens?</p> <p>41. Is er een verband tussen de geïdentificeerde varianten van coalities, de tevredenheid over de samenwerking en de ervaren meerwaarde van het programma School en Omgeving?</p>
<p>Outcome – Verwachte en ervaren meerwaarde</p> <p>42. In hoeverre zijn kinderen en ouders tevreden over het programma? Wat is volgens hen de meerwaarde van het programma en onbedoelde (neven)effecten?</p> <p>43. Wat is de verwachte en ervaren meerwaarde en wat zijn onbedoelde (neven)effecten van het rijke aanbod voor het welbevinden en de ontwikkelingskansen van de deelnemers volgens de uitvoerders en de andere betrokken partijen?</p> <p>44. Hoe kijken scholen naar de invulling en resultaten van het programma? Wat levert het hen op? Welke voor- en nadelen zien zij? Wat kan anders/beter? Wat moet blijven?</p> <p>45. Hoe kijken gemeenten die betrokken zijn aan tegen het programma? Wat levert het hen op? Welke voor- en nadelen zien zij bij de huidige invulling? Wat kan anders/beter? Wat moet blijven?</p> <p>46. Hoe kijken kinderopvangorganisaties aan tegen de huidige rol die zij spelen binnen het programma? Wat levert het hen op? Welke voor- en nadelen zien zij bij de huidige invulling? Wat kan anders/beter? Wat moet blijven?</p> <p>47. Hoe kijken (lokale) aanbieders/organisaties aan tegen de huidige rol die zij spelen binnen het programma? Wat levert het hen op? Welke voor- en nadelen zien zij bij de huidige invulling? Wat kan anders/beter? Wat moet blijven?</p> <p>48. In hoeverre draagt de subsidieregeling bij aan het bevorderen van kansengelijkheid in het onderwijs? Zijn er effecten te meten of waarnemingen te zien?</p> <p>49. In hoeverre kunnen leerlingen hun talenten dankzij de subsidieregeling beter ontplooiën en kunnen zij hun vaardigheden beter ontwikkelen?</p> <p>a.</p>
<p>Outcome - Ervaren resultaten en impact op het gebied van mentale en fysieke gezondheid</p>

50. Wat zijn de ervaren effecten op cognitief vlak, gedrag (sociaal-emotioneel) mentaal en fysiek?
51. Hoe worden de bereikte resultaten geborgd/vastgelegd in beleid?
52. Welke activiteiten dragen volgens betrokkenen bij aan betere prestaties van leerlingen in het onderwijs op sociaal, mentaal, fysiek en/of cognitief vlak?
53. Worden er neveneffecten gesignaleerd?
54. Welke domeinen (cognitief of juist niet-cognitief) en interventies (voor welke doelgroep) worden als invulling van de rijke schooldag bijzonder kansrijk ervaren?

Deelname aan het onderzoek

Deelname aan de schouwen

In de periode juni tot en met oktober 2024 is er in negen coalities geschouwd. Acht van de negen geschouwde coalities bevinden zich in een stedelijk gebied, waarvan twee binnen de randstad. Van de geschouwde coalities behoren er vijf tot de groep voorlopers, die al meerdere jaren bezig met het organiseren van buitenschools aanbod. Vier van de geschouwde coalities bestaan enkel uit po-scholen, twee geschouwde coalities bestaan enkel uit vo-scholen en de andere geschouwde coalities bestaan uit zowel po- als vo-scholen. Twee geschouwde coalities bestonden uit slechts één school, drie bestonden er uit twee tot vijf scholen en de andere geschouwde coalities waren groter: zij bestonden uit tenminste vijf scholen. In totaal bezochten we tijdens het schouwen zeven po-scholen en vier vo-scholen (sommige schouwen bestonden uit een bezoek aan meerdere scholen).

Per coalitie verschilde de samenstelling van de gesprekspartners, afhankelijk van de samenstelling van de coalitie. In de tabel hieronder werken we dit verder uit. In één coalitie is de schouw door omstandigheden komen te vervallen en is een uitgebreid interview met de regievoerder gehouden.

Tabel 1.2 Aantal en type gesprekspartners per schouw

Schouw	Aantal Gesprekspartners								
	Projectleiding /regievoerder	Directie	Coördinator	Aanbieders	Leraren	Leerlingen	Ouders	Gemeente	School-bestuur
A	2	2		1		5			
B	2	1	2		2	2			
C	2	3	1	3		6	2	1	
D	2	2	1			1			
E		1	1	1	2	6	2	1	
F	1	1	1		15	6	6		1
G		1	1	1		5			
H	1	1	1	2		4	6		
I	1	1		2		4	3	1	1
J	1								

Deelname aan de vragenlijst

In de periode oktober-november 2024 is door middel van vragenlijsten een zo volledig mogelijk beeld verkregen van de inzet van de subsidieregeling School en Omgeving in schooljaar 2023-2024. Hierin zijn de volgende thema's opgenomen: de samenwerking binnen coalities, het activiteitenaanbod, de kwaliteit van het aanbod, de ervaren effecten en de financiering. Ook zijn succesfactoren, verbeter- en knelpunten opgehaald. Er zijn vragenlijsten uitgezet onder vier verschillende respondentgroepen:

1. Projectleiders van de coalities;
2. Scholen die deelnemen binnen de coalities;
3. Gemeenten;
4. Overige coalitiepartners zoals sportverenigingen, aanbieders van kunst en cultuur en welzijnsorganisaties.

De typen vragen in de verschillende vragenlijsten verschillen, passend bij de rol van de bevroagde respondentgroep. Onderstaande tabel toont de respons per respondentgroep.

Tabel 1.3 *Responsoverzicht enquêtes*

	Totaal aantal aanvraagronde 1	Respons aantal	Respons percentage
1. Projectleiders coalitie: totaal	132	81	61%
Projectleiders coalitie: voorlopers	43	34	79%
Projectleiders coalitie: overige coalities	89	47	53%
2. Scholen: totaal	626	422	67%
Scholen: voorlopers	437	286	65%
Scholen: overige coalities	189	136	72%
Scholen: po	475	327	69%
Scholen: so	32	17	53%
Scholen: vo	119	77	65%
Scholen: categorie A	326	217	67%
Scholen: categorie B	300	205	68%
3. Gemeenten: totaal	78	47	60%
4. Overige coalitiepartners: totaal	?	58	?
Overige coalitiepartners: voorlopers	?	15	?
Overige coalitiepartners: overige coalities	?	43	?

Leeswijzer

In dit rapport doen we verslag van de tweede meting in de monitor School en Omgeving. In hoofdstuk 2 geven we een samenvatting van de literatuur over buitenschoolse activiteiten en de samenwerking daarbij door verschillende partijen. In hoofdstuk 3 presenteren we kenmerken van de deelnemende scholen en hoofdstuk 4 bevat een analyse van de plannen die zij hebben ingediend. In hoofdstuk 5 tot en met 10 beschrijven we de uitkomsten van de vragenlijsten en de schouwen, onderverdeeld naar de volgende thema's:

- Aanpak, uitvoering en samenwerking
- Activiteitsaanbod
- Kwaliteit van het aanbod
- Ervaren effecten
- Financiering
- Succesfactoren, knel- en verbeterpunten.

In deze zes hoofdstukken starten we steeds met de uitkomsten van de vragenlijsten, gevolgd door en aangevuld met de uitkomsten van de schouwen.

2. De literatuur over verrijkend aanbod en effectieve samenwerking

Stimulerend en ondersteunend (binnen- en) buitenschools aanbod, mogelijk gemaakt door programma's zoals School en Omgeving, heeft als doel kansengelijkheid onder kinderen te bevorderen. Kansengelijkheid is een diepgeworteld probleem in Nederland; kinderen krijgen niet dezelfde leeransen.⁸ Hoeveel kansen kinderen krijgen om zich optimaal te ontwikkelen, hangt onder andere af van de wijk waarin ze wonen en hun thuissituatie. Sociaaleconomische kenmerken van gezinnen, zoals armoede, laag opleidingsniveau of immigratieachtergrond, zorgen al op jonge leeftijd voor grote verschillen tussen kinderen die aanhouden of zelfs versterkt worden bij de overgang naar het voortgezet onderwijs. Deze aanhoudende kansengelijkheid is een complexe kwestie, waar scholen het hoofd aan proberen te bieden door hun binnen- en buitenschoolse aanbod te versterken voor maximale ontwikkelingskansen voor kinderen. Hiervoor streven scholen effectieve en duurzame samenwerkingen op te zetten met lokale partijen, en zo een brede leer- en leefomgeving te bieden voor kinderen met (een risico op) onderwijsachterstanden.

In dit overzicht van wetenschappelijke en beleidsliteratuur wordt allereerst beschreven welke vormen en aspecten er zijn van een verrijkt en ondersteunend schoolaanbod ter kansengelijkheidsbevordering is, zoals van sprake is bij het programma School en Omgeving. Vervolgens zal een blik worden geworpen op effectieve samenwerking tussen scholen en lokale partijen in het educatieve domein: hoe werken professionals (idealiter) samen, wat zijn faciliterende voorwaarden en wat maakt een samenwerkingsrelatie succesvol zodat wordt verduurzaamd en een goede implementatie wordt bewerkstelligd?

2.1 Schoolaanbod in het kader van kansengelijkheidsbevordering

De brede school

Initiatieven van scholen in het kader van kansengelijkheid vinden al sinds het einde van de vorige eeuw plaats in Nederland, onder de noemer van de *brede school*: een school die samenwerkt met andere (lokale) partijen om bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen, met als doel hun kansen in de maatschappij te vergroten. De brede school kwam en komt onder verschillende noemers en verschijningen voor, zoals voorheen de Vensterschool in Groningen (een van de eerste brede scholen in Nederland)⁹, en de 'community school', 'forumschool', 'buurtschool' of bijvoorbeeld het 'spilcentrum'. Voorheen werden brede scholen voornamelijk opgericht om leerlingen en hun ouders uit kwetsbare wijken in stedelijk gebied extra ontwikkelingskansen te bieden. Het extra aanbod, zowel buiten als binnen schooltijd, is niet alleen gericht op 'schoolse' vaardigheden, maar ook op andere ontwikkelgebieden als sport, cultuur, en welzijn¹⁰. Het uiteindelijke doel van zulk 'rijk' aanbod op een schooldag is doorgaans het bevorderen van kansengelijkheid door meer ontwikkelkansen te bieden aan leerlingen met risico op achterstand. Daarnaast wordt vaak bedoeld op talentontplooiing door leerlingen in aanraking te brengen met verschillende activiteiten, bijvoorbeeld cultureel en sportief, waarmee ze in hun eigen (thuis- of wijk)omgeving niet snel

⁸ Slot, P., & Leseman, P. (2019). Investeren in kinderen van 0-12 jaar: Bevindingen uit de wetenschap. PACT voor Kindcentra en Samenleving Hanzehogeschool Groningen.

⁹ Kruijer, J. (2002). Groningen community schools. Influence on child behaviour problems and education at home. Groningen: GION.

¹⁰ Kruijer, J., mmv Fettelaar, D., Beekhoven, e.a. (2013). De brede school in een veranderend tijdsgewricht Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013, Utrecht: Oberon, ITS, Sardes,

in aanraking komen. Hiervoor zoeken scholen samenwerking op met de gemeente en (lokale) partners in de wijk, zodat een rijk binnen- en buitenschoolse aanbod kan worden neergezet. Tot slot wordt ook vaak samengewerkt tussen scholen en kinderopvang om kinderen die zorg nodig hebben sneller te kunnen helpen.¹¹ Ongeveer de helft van de scholen van het funderend onderwijs in Nederland biedt een bepaalde vorm van verrijkt aanbod aan haar leerlingen, al dan niet met een subsidie van School en Omgeving.¹²

In de internationale literatuur wordt het brede-school concept de community school, full-service schools of ook wel educare-systeem genoemd. Onderzoekers Maier en anderen¹³ stellen dat de community school vier kenmerken heeft: 1) integrale leerlingondersteuning, 2) onderwijstijdverlenging, 3) gemeenschaps- en ouderbetrokkenheid, en 4) gespreid leiderschap. De meeste brede scholen hebben één of meer van deze kenmerken, wat vaak afhankelijk is van de lokale context en de ontwikkelbehoeften in de wijk. Zodoende kan een brede school variëren van een netwerk dat met de school gemeenschappelijke doelstellingen formuleert tot het verzorgen van een multifunctionele ruimte waarin zowel de school als de samenwerkende partners zijn gehuisvest, de gemeenschap sterk betrokken is, en een allesomvattend aanbod is neerzet van onderwijs tot zorg.

Integrale leerlingondersteuning

Om een sterk curriculum aan te bieden ter ontwikkelingsstimulering, werken scholen samen met sociaal-maatschappelijke organisaties buiten de school om zowel schools als niet-schools en binnen- en buitenschools aanbod te verzorgen. Deze integrale ondersteuning voor leerlingen kan zowel verticaal als horizontaal plaatsvinden. Bijvoorbeeld verticaal, door samen te gaan werken met een kinderopvang en een doorgaande lijn te creëren van peuters naar kleuters. Maar ook horizontaal, door op bepaalde leeftijden leerlingen extra ondersteuning te bieden van bijvoorbeeld lokale instellingen zoals de bibliotheek, de sportvereniging, het theater, of een welzijnsorganisatie¹⁴. Welzijnsorganisaties kunnen dan aanbod verzorgen op het gebied van weerbaarheid, mentale gezondheid en sociaal-emotionele vaardigheden, loopbaanoriëntatie of burgerschap. Lokale kunst- en cultuurinstellingen bieden eveneens ontspanning en talentontwikkeling door leerlingen in contact te brengen met kunst en cultuur.

Uit landelijk onderzoek blijkt dat het grootste gedeelte van de brede scholen in Nederland leerlingen programma's aanbiedt op het gebied van sport en beweging en kunst en cultuur.¹⁵ In Nederland zijn er organisaties die zich specifiek positioneren als partners voor scholen om een geïntegreerd programma te bieden, bestaande uit projecten, uitstapjes, vakantiescholen, trainingen, bijeenkomsten en buitenschoolse activiteiten, zowel binnen als buiten de school.¹⁶ Daarnaast kunnen de scholen hiervoor ook (aanvullend) eigen leerkrachten en docenten inzetten, maar vanwege lerarentekorten en werkdruk is het doel ook juist soms om ze te ontlasten. Buiten Nederland gaan community scholen soms nog een stap verder in het geïntegreerd aanbod en voorzien de leerlingen en hun ouders vanuit een armoedeperspectief ondersteuning bij financiën, verzorging, voeding of gezinstrauma of – problemen onder de noemer van 'wraparound services'.⁴ De mate van integrale ondersteuning is een continuüm dat varieert van samenwerking met één partnerorganisatie voor een extra uitstapje voor leerlingen tot een scala aan aanbod van verschillende partnerorganisaties voor zowel de leerlingen als hun ouders.

Onderwijstijdverlenging

Een ander veel geziene vorm van samenwerking tussen onderwijs en maatschappelijke partners om onderwijsachterstanden te voorkomen en te bestrijden, is onderwijstijdverlenging. Dit initiatief kent vele

¹¹ Grinten, M. van der, Kieft, M. e.a. (2019). *Samenwerking in beeld 2 Basisscholen, kinderopvang en kindcentra: de stand van het land*. Utrecht: Oberon

¹² Grinten, M. van der, Ploeg, S. van der e.a. (2023) *Inventarisatie verrijkte schooldag*. Utrecht: Oberon, KBA Nijmegen & Kohnstamm Instituut

¹³ Maier, A., Daniel, J., Oakes, J., & Lam, L. (2017). *Community schools as an effective school improvement strategy: A review of the evidence*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.

¹⁴ Studulski, F. (2023). *De brede school en het IKC: samenwerking tussen School en Omgeving*. <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/de-brede-school-en-het-ikc-samenwerking-tussen-school-en-omgeving>

¹⁵ Oberon, ITS, & Sardes. (2013). *De brede school in een veranderend tijdsgewricht. Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013*.

¹⁶ ROAA. <https://www.citylab010.nl/initiatieven/rotterdamse-onderwijs-academie>

soorten, zoals zomer- of weekendscholen of een verlengde schooldag¹⁷. In Nederland is een veel voorkomende vorm van onderwijstijdverlening de schakelklas, waar kinderen (een jaar lang) extra taalonderwijs krijgen¹⁸. Een taal- of rekenachterstand of het risico daarop is ook in andere vormen van leertijdverlenging vaak de reden om extra aanbod voor leerlingen in te zetten. Daarbij wordt niet altijd sec ingezet op extra taal- en rekenaanbod, maar (juist) ook op aanbod dat de bredere ontwikkeling van leerlingen ondersteunt. In Nederland wordt onderwijstijdverlening voornamelijk aangeboden in stedelijke gebieden.⁸ Een voorbeeld hiervan is de Rotterdamse Dagprogramming, waarin met extra onderwijstijd in funderend onderwijs een activiteitsaanbod wordt neergezet dat gericht is op de brede ontwikkeling van leerlingen en het bieden van kansen¹⁹. Kenmerkend aan onderwijstijdverlenging in Nederland is de enorme variatie aan soorten onderwijstijdverlenging die zeer verschillend zijn ingericht en georganiseerd.

2.2 Samenwerking in het kader van kansengelijkheid bevordering

Gemeenschaps- en ouderbetrokkenheid

Scholen die inzetten op gelijke kansen, zorgen doorgaans voor betrokkenheid met het gezin (ouders) en de gemeenschap ofwel wijk, ook wel (educatief) partnerschap genoemd.²⁰ Ouderbetrokkenheid draagt volgens onderzoek bij aan gelijke kansen van kinderen.²¹ Bij sommige scholen wordt er zelfs speciaal een functie voor gecreëerd om in te zetten op ouderbetrokkenheid, zoals een ouderbegeleider of brugfunctionaris. Juist bij een moeilijk bereikbare doelgroep kan een dergelijke functionaris actief contact zoeken met de ouders en deze gericht betrekken bij de ontwikkeling van hun kinderen. In Groningen wordt al twaalf jaar met brugfunctionarissen gewerkt op scholen waar veel leerlingen onderwijsachterstanden hebben. Daar wordt de functie ook ingezet om bij een brede school of een IKC de samenwerking te begeleiden met relevante organisaties in de buurt of wijk.²² Door voorzieningen te benutten die bekend zijn in de (school)gemeenschap, kan soms ook beter worden aangesloten op de behoeften van de leerlingen en ouders van de school en de betrokkenheid worden verhoogd.⁴

Gespreid leiderschap

Een school die lokale partners opzoekt voor een uitgebreid aanbod creëert in feite een samenwerkingsverband. In dergelijke samenwerkingsverbanden blijkt dat doorgaans sprake is van gespreid leiderschap, waarbij verschillende partners samenkomen om gezamenlijk een visie te ontwikkelen voor de school en haar leerlingen, en alle partners hierbij beschouwd worden als actieve deelnemers.⁴ De vraag resteert vervolgens hoe deze partners komen tot een effectieve en duurzame samenwerking, zodat er een ondersteunend en stimulerend binnen- en buitenschools aanbod wordt gerealiseerd voor leerlingen. Samenwerking is in deze zin wel degelijk de sleutel tot succes: onderzoek laat namelijk zien dat hoe beter het stimulerend aanbod van een school wordt geïmplementeerd door een samenwerkingsverband, des te groter de kans dat in de behoeften van kinderen wordt voorzien die het nodig hebben⁴.

Effectieve en duurzame samenwerking tussen educatieve partners

Een samenwerking ontwikkelt, net als een individuele organisatie, een eigen dynamiek. Het heeft een eigen doelstelling en strategie, specifieke besturing, procesinrichting, toedeling van middelen en een eigen

¹⁷ Zie ook het experiment verlengde schooldag primair onderwijs. Op basis van de ervaringen met verlengde schooldag werd gepleit voor een specifieke vorm van leren, namelijk 'levensecht': Oenen, S. van & Valkestijn, M., (2003). Welzijn in de brede school, partners voor levensecht leren, Utrecht: NIZW

¹⁸ Beekhoven, S., Hoogeveen, K., Kruiter, J. & Van der Heyden, K. (2017). Schakelklassen, zomerscholen en onderwijstijdverlenging. Een inventariserend onderzoek onder gemeenten en scholen Utrecht: Sardes

¹⁹ Gemeente Rotterdam. Dagprogramming. Onderwijs010. URL: <https://onderwijs010.nl/themas/dagprogramming/>

²⁰ Epstein et al. (2002), in Smit, Driessen, Sluiter en Slegers, 2007

²¹ Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., Oolbekkink- Marchand, H. (2013). Leraren en ouderbetrokkenheid. Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen. Radboud Universiteit Nijmegen.

²² Loon, J.K. van (2020). De brugfunctionaris op school. Voor een sterke verbinding tussen kind, gezin, school en samenleving, Den Haag: Ministerie van OCW/ GKA

managementstijl.²³ Gomes-Casseras²³ onderscheidt twee assen als het gaat om samenwerking: de lengte van de samenwerkingsrelatie (de duur van de commitment) en de mate van gezamenlijke besluitvorming. Bij de coalities van School en Omgeving is de lengte van de samenwerkingsrelatie vaak nog onduidelijk. De intentie is om de samenwerking te verduurzamen, maar omdat sommige coalities afhankelijk zijn van een tijdelijke subsidie, neigt de samenwerking ook niet oneindig te zijn. Tegelijkertijd is ook de gezamenlijke besluitvorming complex, omdat elke partij (school, kinderopvang, welzijnsorganisatie, etc.) zijn eigen autonomie behoudt. Een samenwerkingsrelatie vraagt echter ook dat deelnemers een deel van de eigen autonomie opgeven om van de voordelen te profiteren van de samenwerking²⁴. In deze paragraaf van dit literatuuroverzicht kijken we, vanuit het perspectief van de coalities bij School en Omgeving, hoe professionals vanuit verschillende organisaties kunnen samenwerken en naar de belangrijke voorwaarden voor succesvolle samenwerkingen en de duurzaamheid van samenwerkingsrelaties.

Interprofessioneel samenwerken

Om kwalitatief bij te dragen aan de doorgaande lijn en het integrale aanbod binnen een coalitie moet afstemming gaan over overkoepelende doelen (zoals het gezamenlijk ontwikkelen van projecten en activiteiten) en dat vraagt om interprofessionele teams.²⁵ Hierbij werken professionals met uiteenlopende expertise met elkaar samen.²⁶ Deze professionals werken horizontaal en/of verticaal samen (zie toelichting onder 'integrale leerlingondersteuning'). Bij deze vormen van samenwerking werken partners aan co-creatie, die leidt tot duurzame publieke waarde.²⁷ De samenwerking werkt door op alle niveaus van de deelnemende partners, waarbij informatie, bronnen, activiteiten en capaciteiten gekoppeld of gedeeld worden. De partners profiteren van de kennis en het netwerk van de ander.²⁸ Het doel van interprofessioneel samenwerken is om vanuit gemeenschappelijke visie vorm te geven aan een geïntegreerde en vernieuwde aanpak.²⁹ Binnen deze samenwerking hebben teamleden elkaars kennis en kunde nodig om complexe situaties te begrijpen en gezamenlijk aan te pakken. Er wordt een gemeenschappelijke en doelgerichte aanpak ontwikkeld vanuit gedeelde verantwoordelijkheid en gemeenschappelijke visie.³⁰ Dit betekent dat teamleden over de eigen discipline heenstappen, de verschillende perspectieven binnen het team (h)erkennen en de verschillende expertise aan elkaar kunnen verbinden.²⁶ Daarmee ontstaat er meerwaarde voor de ontwikkeling van het kind.

Interprofessioneel samenwerken vraagt om respect en vertrouwen om samen iets te ontwikkelen, als team te werken en gebruik te maken van elkaars middelen.³¹ Uit onderzoek blijkt dat kritisch denken, samenwerkingscompetenties, zelfregulering, een flexibele en ook een onderzoekende houding belangrijke vaardigheden zijn voor professionals om samen te werken^{14 32}. Groot Haar & Jongasma voegen hieraan toe dat teamleden moeten kunnen pionieren, omgaan met onzekerheid, willen samenwerken, reflectief vermogen tonen³³. Het samenwerken in een interprofessioneel team vraagt daarnaast om een lerende

²³ Gomes-Casseres, B. (2003). Competitive advantage in alliance constellations. *Strategic Organization*, 327-335.

²⁴ Kaats, E., & Opeij, W. (2012). *Leren samenwerken tussen organisaties*. Kluwer, Deventer.

²⁵ Slot, P. L., & Leseman, P. P. M. (2019). Investeren in kinderen van 0-12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap. O2 Communicatie.

²⁶ De Waal, V. (2018). *Interprofessioneel werken en innoveren in teams. Samenwerking in nieuwe praktijken*. Continho, Bussum.

²⁷ Ook wel 'cross-sector collaboration' genoemd. (Volgens Bryson, J. M., Crosby, B. C., & Stone, M. M. (2015). Designing and Implementing Cross-Sector Collaborations: Needed and Challenging. *Public Administration Review*, 75, 647-663.)

²⁸ Van Den Broek, A., Metz, M., Raams, E., & Bongers, I. (2022). Verticale samenwerking: een duurzaam perspectief? Onderzoek naar de strategische samenwerking in duurzame coalities tussen zorgaanbieders en zorgverzekeraars. TSG: Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen, 100(4), 146-155.

²⁹ D'Amour D, Oandasan I. Interprofessionalism as the field of interprofessional practice and interprofessional education: an emerging concept. *J Interprof Care*. 2005 May;19 Suppl 1:8-20. doi: 10.1080/13561820500081604. PMID: 16096142.

³⁰ Tsakitzidis, G., & Van Royen, P. (2008) Leren interprofessioneel samenwerken in de gezondheidszorg. Standaard, Antwerpen.

³¹ Doornenbal, J. Oenen, S. van, Pols, W. (2012). *Werken in de brede school, een pedagogische benadering*, Continho, Bussum.

³² Kuiten, J. (2015). *Ontwikkeling van 21e eeuwse vaardigheden in integrale kindcentra (IKC). Een probleem-analytisch onderzoek naar de benodigde 21e eeuwse vaardigheden van een IKC medewerker en de implementatie daarvan binnen de curricula van de beroepsopleidingen*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam

³³ Groot Haar, H. en Jongasma, M. (2012). Andere tijden. Slim personeelsbeleid in het kindcentrum voor 0- tot 12 jarigen, praktische adviezen over nieuwe schooltijden, nr. 4, mei 2012 Andere tijden in onderwijs en opvang

houding³⁴. Akkerman en Bakker beschrijven interprofessioneel werken in het onderwijs als een leerproces en benoemen vier leermechanismen³⁵:

- Identificatie: hernieuwd inzicht in hoe verschillende praktijken zich (complementair) van elkaar onderscheiden
- Coördinatie: inzet van nieuwe of alternatieve middelen en procedures om effectieve afstemming tussen praktijken mogelijk te maken
- Reflectie: definiëring en uitwisseling van de verschillende praktijken, waardoor men door de ogen van de ander leert kijken
- Transformatie: vorming van nieuwe praktijken of identiteit

Deze processen zijn erop gericht om verbindingen te leggen tussen (onderwijs)praktijken en het voorkomen dat grenzen tussen organisaties leiden tot discontinuïteit.

Maar wel op uitvoerend niveau...

Voor professionals die direct met kinderen en leerlingen te maken hebben is effectieve samenwerking een cruciale voorwaarde om tot een geïntegreerd aanbod te komen. Uit onderzoek van Ploeger en Fukkink³⁶ blijkt dat het beter werkt als pedagogisch medewerkers en onderwijsprofessionals zelf initiatiefnemer zijn voor het contact onderling – en niet hun leidinggevende. Coördinatie op niveau van de leiding leidt namelijk niet direct tot pedagogische afstemming, wederzijds inzicht in elkaars praktijken en tevredenheid over de onderlinge verhoudingen. Dit impliceert dat het formeel vastgelegde contact binnen samenwerking bij voorkeur niet op managementniveau plaatsvindt, maar doorgevoerd is in de organisatie, op de werkvloer.

Voorwaarden succesvolle samenwerking

Er is veel literatuur te vinden over effectieve samenwerking in de publieke sector. Valli en collega's³⁷ vonden in hun onderzoek naar 'school-community partnerships' bijvoorbeeld dat een behoefteanalyse, gezamenlijke planning en een coördinator belangrijke elementen zijn voor succesvolle samenwerking. Onderzoekers van de Vrije Universiteit in Amsterdam doen onderzoek naar samenwerking tussen mbo-instellingen³⁸ en stellen dat samenwerkingen dynamische en complexe systemen zijn met meerdere niveaus, wat het lastig maakt om te duiden wat de succesvolle kenmerken zijn. Daarom hanteren de onderzoekers in hun onderzoek een systeem-brede visie om samenwerking te begrijpen en analyseren. Dit betekent dat er inzicht is in de grenzen van de samenwerking, de afzonderlijke onderdelen en de onderlinge verbanden. Ook geven ze een overzicht van verschillende samenwerkingsmodellen³⁹ die gehanteerd worden in de literatuur. Deze modellen hebben gemeenschappelijk dat ze dynamisch zijn en uitgaan van een altijd veranderende (juridische, economische, maatschappelijke en politieke) context. Samenwerkingen zijn niet statisch. Kortom, er zijn verschillende modellen die voornamelijk als routekaart dienen, waarin de verschillende afzonderlijke voorwaarden en condities voor succesvolle samenwerking uiteengezet zijn. Samenwerkingsverbanden kunnen echter verschillende routes volgen in het bereiken van doelstellingen. Het gaat daarbij met name over de samenhang van condities en voorwaarden⁴⁰. Het 'Common Eye-model van Kaats en Opheij²⁴ is een bekend en vaak toegepast model in de managementliteratuur, waarin succes- en faalfactoren van samenwerking in samenhang worden

³⁴ Edmondson, A., & Harvey, J. (2018). Cross-boundary teaming for innovation: Integrating research on teams and knowledge in organizations, *Human Resource Management Review*, 28(4), 347-360.

³⁵ Akkerman, S.F., & Bakker A. (2012). Boundary crossing and boundary objects externe link. *Review of Educational Research*, 81. 132-169.

³⁶ Ploeger, S., & Fukkink, R. (2013). Interprofessionele samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs in vier Europese steden. *Pedagogiek*, 33(3), 209-226.

³⁷ Valli, L., Stefanski, A., & Jacobson, R. (2016). Typologizing School–Community Partnerships: A Framework for Analysis and Action. *Urban Education*, 51(7), 719-747.

³⁸ Gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijs, zie: Van Montfort, C., & Rietdijk, W. (2021). *Literatuuronderzoek samenwerkingsverbanden*. Vrije Universiteit Amsterdam.

³⁹ Bryson et al. (2015); Ansell & Gash (2008); Emerson et al. (2011)

⁴⁰ Douglas, S., Berthod, O., Groenleer, M., & Nederhand, J. (2020). Pathways to collaborative performance: examining the different combinations of conditions under which collaborations are successful. *Policy and Society*, 638-658.

gepresenteerd. Zij beschrijven aan de hand van wetenschappelijke inzichten en best practices de verschillende succesfactoren in relatie tot effectieve samenwerking. Zij komen tot een overzicht van vijf condities (ambitie, behoeften, relatie, organisatie en proces) met belemmerende en bevorderende aspecten, die bepalend zijn in het verloop van interorganisatorische samenwerking. Deze lichten we hieronder kort toe.

1. Ambitie

Het is de gezamenlijke ambitie die de partners verbindt. Een belangrijke voorwaarde voor het succes van een samenwerkingsverband is dat de betrokken professionals de meerwaarde ervan zien.^{41 42} Het is belangrijk dat de partijen erin geloven dat ze samen meer kunnen bereiken dan ieder voor zichzelf. Overeenstemming over de ambitie, de betekenis ervan voor sleutelfiguren in de samenwerking en de bijdrage van de ambitie aan de (samenwerkings)strategie van elke partner zijn succesfactoren en bepalen of er voldoende draagvlak is voor de samenwerking onder betrokkenen.

2. Behoeften

De partijen hebben eigen belangen en in samenwerking moet hier recht aan worden gedaan. Het is goed om met elkaar de echt 'spannende' onderwerpen te duiden als het gaat om de verschillende (tegengestelde) belangen. Oprechte interesse in ieders belangen, transparantie en betrouwbaarheid zijn essentieel om te komen tot vertrouwen in samenwerking. Hiervoor is voldoende onderhandelingsruimte en -bereidheid nodig. Dus de echte dialoog met elkaar aangaan en niet de discussie als leidend principe, waarbij de nadruk ligt op overeenkomsten en niet op tegenstellingen. Uiteindelijk is het goed om na te gaan of er daadwerkelijk voor iedere partij waarde wordt gecreëerd door de samenwerking.

3. Relatie

Samenwerking overstijgt het individuele, maar dit betekent niet dat er geen sprake is van sociaalpsychologische processen en groepsdynamiek. Verhoudingen, de rolverdeling en de ervaren machtsverdeling spelen hierbij een rol. Het is van belang dat er adequaat wordt omgegaan met meningsverschillen en conflict, en dat het vertrouwen blijft. Het vermogen tot verbinden (het kennen van de belangen, ervaringen, overtuigingen, achtergronden en drijfveren van de partner), een constructieve groepsdynamiek en verbindend leiderschap (vermogen om mensen met tegengestelde belangen te verbinden) zijn succesfactoren om te komen tot een relatie die succesvolle samenwerking ondersteunt.

4. Organisatie

Elk samenwerkingsverband moet goed en professioneel georganiseerd worden. Dit betekent dat er nagedacht wordt over de besturing en structuur, de missie en identiteit van de samenwerking. Ook is het van belang na te denken over hoe voor daadkracht gezorgd wordt. Dit betekent dat er gedacht is aan de inzet van middelen (zoals ICT en sociaal kapitaal) en het creëren van draagvlak door participatie van partners en steun vanuit de achterban. Ook zijn heldere afspraken essentieel voor de operationele kwaliteit en duurzaamheid van de samenwerking.

5. Proces

Een betekenis gevend proces draait om het doen van de goede dingen op het goede moment door op een goede manier met elkaar in gesprek te gaan en tot overeenstemming te komen. Er moet een balans zijn tussen de inhoud en de processen die nodig zijn om te komen tot overeenstemming. Daarbij moet voortgang gemaakt worden, zonder te veel te 'duwen' en partijen uit het oog verliezen. Ook zijn het bewaken van kwalitatieve interactie en afstemming over hoe te komen tot een goed en wenselijk resultaat van belang voor een betekenis gevend proces. Goed doordachte fasering en timing in het procesontwerp,

⁴¹ NRO: Brede school en IKC: samenwerking tussen School en Omgeving.

⁴² Hodges, J. (2016). Managing and Leading people through change: the theory and practice of sustaining change through people. Kogan Page.

een heldere rolverdeling met duidelijke procesregie en zicht op proceskwaliteit en effectiviteit van de samenwerking zijn belangrijke factoren om succesvol samen te werken.

De Dagprogrammering Rotterdam¹⁹, een samenwerking voor onderwijstijdverlenging en extra ontwikkelaanbod, is een mooi voorbeeld van het belang van een heldere rol- en taakverdeling. Zo laten de resultaten zien dat er sprake was van een sterk programma-management met aandacht voor de rolopvatting van de programma-manager, waarop positief is gereageerd door betrokkenen. Het programma-management is daarmee een voorbeeld voor gelijksoortige programma's, zoals School en Omgeving.⁴³

Verduurzamen van samenwerking

Organisatieveranderingen als gevolg van coalitievorming moeten worden volgehouden om ervoor te zorgen dat de voordelen worden gerealiseerd. Bij het bestuderen van literatuur^{42 44} komen een aantal gemeenschappelijke drijvende krachten naar voren om duurzame verandering en samenwerking te laten slagen. Ze hebben voornamelijk betrekking op leiderschap en management. Zo is het bijvoorbeeld van belang dat betrokkenen verantwoordelijkheid krijgen en nemen en ook verantwoording afleggen voor gehaalde en niet gehaalde resultaten. Daarnaast zijn facilitering van (hulp)middelen en monitoring van gedrag, acties, voortgang en resultaten met behulp van de juiste maatstaven essentieel om verandering als gevolg van samenwerking te verduurzamen. Monitoring moet zich ook richten op de staat van de samenwerking. Gedurende de ontwikkeling van de coalitie hebben zich waarschijnlijke situaties voorgedaan die het proces belemmerd of veranderd hebben. Denk bijvoorbeeld aan personele wisselingen, verschuiving in prioritering bij een partner door een bepaalde omstandigheid (bijv. een crisis), wisseling van leidende rollen, partners die in- en uittreden en (onuitgesproken) conflicten binnen de samenwerking. Deze ontwikkelingen maken het monitoren van samenwerking essentieel. Ten slotte is het belangrijk om stil te staan bij de emoties die ontstaan tijdens het proces van samenwerking. Actie zonder passie zal niet lang standhouden, noch passie zonder actie. Een dergelijke emotie-passie-verhouding is gebaseerd op iemands diepe waarden, het gevoel van doelgerichtheid en de betekenis van het werk dat wordt gedaan. Betrokkenen hebben veerkracht nodig om met tegenslagen en mislukkingen om te gaan. Samenwerking vraagt sommige professionals iets anders te doen dan ze gewend zijn en dat kan allerlei emoties oproepen (zowel positief als negatief).

Leiders en het management hebben wezenlijke invloed op duurzame verandering (als gevolg van samenwerking). Zo dragen leidinggevenden bij aan duurzame verandering door de urgentie ervan te onderkennen, het doel en de visie ervan te verduidelijken, en te erkennen en te accepteren dat het emoties oproept onder betrokkenen. Ook is het van belang dat leidinggevenden zich gedurende het gehele proces blijven focussen op het creëren van draagvlak, het proces veel tijd te geven (verankering van verandering en samenwerking kost veel tijd), leren en ontwikkeling stimuleren, belangrijke interne en externe sleutelfiguren identificeren en behouden, input van anderen meenemen in beslissingen en ook bewust stilstaan bij de gevolgen van beslissingen op betrokkenen. Managers spelen een sleutelrol bij duurzame verandering door het bevorderen van steun, vertrouwen en participatie onder medewerkers. Daarnaast kunnen zij de emotionele impact herkennen en aandacht geven, dialoog tussen teams en groepen aanmoedigen, medewerkers (op uitvoeringsniveau) betrekken bij besluitvormingsprocessen en kunnen zij het proces (tempo en doelstellingen) in de gaten houden. Managers vormen daarmee de brug tussen de leiders of coördinatoren binnen een coalitie en het uitvoerende niveau (de achterban).⁴⁵ Daarnaast zijn er concrete invloeden te benoemen op het niveau van het individu. Individuen dragen bij aan duurzame samenwerking door actief betrokken te zijn (het dialoog aangaan), hun ideeën delen en

⁴³ Kruiter, J., Mens, R., Hoogeveen, K., Donkers, E. (2020). Procesevaluatie Dagprogrammering Rotterdam Zuid, Zicht op invoering en mogelijkheden in de toekomst, Utrecht: Sardes.

⁴⁴ Ulrich & Smallwood (2013); Harshak et al. (2010)

⁴⁵ Hodges, J. en Gill, R. (2015). *Sustaining Change in Organizations*. Sage, Londen.

daarmee een gevoel van eigenaarschap en verantwoordelijkheid creëren. Ook is het van belang dat individuen erkennen dat emoties erbij horen en dat ze eventuele zorgen ten aanzien van het proces of het succes van de samenwerking melden.⁴⁵

De sleutel is om betrokkenheid en energie vast te houden en het momentum niet geleidelijk te laten afnemen. Zodra mensen het *waarom* en het *hoe* van de samenwerking beginnen te vergeten, kan deze uiteindelijk vervagen.

Maar wel met aandacht voor de specifieke context...

Er bestaat echter niet één juiste manier om verandering in stand te houden, omdat het succes van elk initiatief in grote mate afhankelijk is van de context en de inzet van mensen. Wat in de ene situatie mislukt, kan in een andere situatie een succes zijn. Wanneer verandering na verloop van tijd vervaagd, zullen mensen vaak terugvallen naar hun vroegere manier van werken en gedragen. Om te voorkomen dat de voordelen van verandering en vernieuwingen (in gedrag en praktijk) verloren gaan zal de verandering *business as usual* moeten worden. Dit betekent dat veranderingen niet meer als 'nieuw' en als iets losstaand voelen, maar als iets wat ingebed is in de organisatie en manier van werken. De uitdaging voor organisaties is om een netwerk of structuur van leiders, managers en individuen op te bouwen met het vermogen en capaciteit om gezamenlijk te bereiken wat nodig is om voor te bestaan, door te ontwikkelen en de samenwerking te verduurzamen.⁴²

Een lerende cultuur

Het leren van successen en mislukkingen én het delen van deze geleerde lessen in de hele organisatie (of coalitie) vergroot de kans op het creëren van duurzame verandering.⁴² Een lerende houding is van belang voor samenwerking. Het stellen van vragen, feedback geven en vragen, experimenteren en reflecteren dragen bij aan een lerende cultuur binnen het samenwerkingsverband. Daarmee leren de samenwerkende professionals elkaars taal kennen, vormen een gezamenlijke taal, en leren ze over verschillende interpretaties en belangen. De verschillende achtergronden van mensen vergroten namelijk de kans op spraakverwarring en het is dan ook van belang dat de deelnemende partijen hier alert op zijn. Succesvolle samenwerking kenmerkt zich daarom door de aandacht voor individuele kennis en de omzetting hiervan in gedeelde kennis.³⁴ Er zijn verschillende mogelijkheden om tot leren te komen. Zo leren partijen van de samenwerkingservaring en leren ze over en weer van andere partners door middel van kennisdeling. Ten slotte wordt nieuwe kennis gecreëerd door met elkaar te leren, zoals het geval is bij een 'Research & Development'-samenwerkingsprojecten.²⁴

Het gaat niet alleen om het leren door ervaring met samenwerken, maar ook het delen van deze inzichten en consolideren ervan in de afzonderlijke organisaties. Dit stimuleert de voortzetting van de samenwerking. Van belang is dat er een context ontstaat, waarin betrokkenen met oprechte interesse met elkaar in gesprek gaan en kennis uitwisselen. Het expliciet benoemen van leren als doelstelling en het monitoren ervan is van belang en moet ondersteund worden door tijd en middelen beschikbaar te stellen. Bestuurders en managers moeten een voorbeeld zijn, want hun nieuwsgierige, respectvolle en lerende houding vergroot het vermogen om te leren binnen een samenwerkingsverband. ICT kan een rol spelen in het breed delen van informatie en kennis.

Betekenis voor de regeling School en Omgeving

Coalities van het programma School en Omgeving bestaan uit samenwerkingen tussen meerdere partijen, waaronder scholen, opvangorganisaties, sportorganisaties, welzijnsorganisaties en wijkcentra. Deze partijen hebben verschillende belangen, doelen, structuren en culturen, die bepalend zijn voor de wijze waarop professionals functioneren en zich gedragen. Deze verschillen maken de onderlinge samenwerking complex. Ook omdat de subsidie voor School en Omgeving niet structureel is, is het wenselijk en tegelijkertijd ook de uitdaging om een samenwerkingsstructuur op te zetten die duurzaam voortgezet kan worden.

De diversiteit aan coalitiepartners vraagt om interprofessioneel samenwerken op leidinggevend en uitvoerend niveau. Van belang is om elkaar te kennen (ieders ambities en belangen), een relatie op te bouwen en op de hoogte te zijn van elkaars expertise en middelen. Voor het draagvlak is van belang dat deze uitwisseling onderling ook gebeurt tussen de professionals op de werkvloer. Weet van elkaar waar ieders verantwoordelijkheden liggen en waar de gezamenlijke verantwoordelijkheid moet worden opgepakt in het creëren van aanbod voor School en Omgeving. Op die manier ontstaat er een dynamiek en een wijze van werken die losstaat van de afzonderlijke partijen, en dienend is aan de samenwerking en de gemeenschappelijke doelen.

De opgave kan zijn om samen de volgende vragen te beantwoorden:

- Wat willen we samen bereiken bij de kinderen?
- Wat is daarvoor nodig vanuit het team?
- Wat zie ik als mijn talent?
- Wat kan ik zelf toevoegen aan dat team?

Ondersteunend leiderschap en cultuur werken bevorderend voor een duurzame implementatie van het aanbod School en Omgeving. Dit betekent enerzijds dat er is nagedacht over een helder proces (duidelijke taak- en rolverdeling, afstemming middelen en procedures, planning, werkafspraken, monitoring en evaluatie, etc.), waarbij monitoring van acties, voortgang en resultaten plaatsvindt aan de hand van maatstaven. Anderzijds is een lerende cultuur van belang om verandering als gevolg van samenwerking te verduurzamen. Daarbij is het essentieel dat er wordt stilgestaan bij successen en 'mislukkingen', waarvan geleerd kan worden. Vervolgens moeten deze geleerde lessen gedeeld worden met de brede coalitie, zodat er gedeelde kennis ontstaat.

3. Kenmerken van de deelnemende scholen

Dit hoofdstuk brengt in beeld welke scholen deelnamen aan School en Omgeving in schooljaar 2023-2024. Paragraaf 3.1 toont het aantal deelnemende coalities en schoolvestigingen, uitgesplitst naar onderwijssector, categorie A- en B-scholen en type coalitie, gevolgd door de verdeling van de coalities over de verschillende provincies van Nederland. Paragraaf 3.2 geeft weer in hoeverre de wijken waarin deelnemende en niet-deelnemende scholen zijn gevestigd van elkaar verschillen. Tot slot beschrijft paragraaf 3.3 in hoeverre de scholen onderling van elkaar verschillen.

In paragrafen 3.2 en 3.3 is onderscheid gemaakt tussen po en vo. Het speciaal onderwijs laten we buiten beschouwing, omdat het aantal deelnemende scholen in deze sector te laag is (n=32).

3.1 Bereik subsidieregeling

In schooljaar 2023-2024 deden 132 coalities mee aan de subsidieregeling School en Omgeving, waarvan 42 voorlopers en 90 overige coalities (zie Tabel 3.1). Van de voorlopers maken vijf coalities gebruik van de SPUK-regeling⁴⁶. De voorlopercoalities zijn gemiddeld groter dan de overige coalities. Bij voorlopers zijn namelijk gemiddeld meer dan 10 scholen per coalitie betrokken, terwijl er bij de overige coalities gemiddeld 2 scholen zijn betrokken. Ongeveer driekwart van de scholen betreft basisscholen, ongeveer 20 procent middelbare scholen en vijf procent scholen voor gespecialiseerd onderwijs. Landelijk gezien doen er ongeveer evenveel categorie A- en B-scholen mee, respectievelijk 326 en 300. Kijken we apart naar de twee coalitietypes, dan hebben overige coalities verhoudingsgewijs iets meer categorie A-scholen dan B-scholen.

Tabel 3.1 Bereik van de regeling in schooljaar 2023-2024

	Aantal coalities	Aantal schoolvestigingen					
		PO	SO	VO	Cat. A	Cat. B	Totaal
Voorlopers	42	338 (77%)	26 (6%)	73 (17%)	212 (49%)	225 (51%)	437
<i>waarvan SPUK</i>	5	69 (76%)	5 (5%)	17 (19%)	33 (36%)	58 (64%)	91
Overige coalities	90	137 (72%)	6 (3%)	46 (25%)	114 (60%)	75 (40%)	189
<i>Totaal</i>	132	475 (76%)	32 (5%)	119 (19%)	326 (52%)	300 (48%)	626

Bron: DUS-I

Inmiddels bereikt de subsidieregeling School en Omgeving alle provincies in Nederland. Tabel 3.2 toont de verdeling van de coalities over alle provincies, afgezet tegen het aantal inwoners per provincie. Daaruit blijkt dat vooral Zuid-Holland oververtegenwoordigd is ten opzichte van het aantal inwoners. In mindere mate geldt dat ook voor Limburg en Flevoland. Noord-Brabant en Gelderland zijn juist ondervertegenwoordigd ten opzichte van het aantal inwoners. De andere provincies zijn precies goed vertegenwoordigd.

⁴⁶ Deze groep is echter te klein om apart te analyseren en uitspraken over te doen.

Tabel 3.2 Bereik van de regeling in schooljaar 2023-2024 per provincie

Provincie	Voorlopers	Overige coalities	Totaal	Aandeel inwoners van Nederland
Drenthe	0%	6%	2%	3%
Flevoland	5%	6%	5%	2%
Friesland	2%	5%	3%	4%
Gelderland	6%	3%	5%	12%
Groningen	6%	1%	4%	3%
Limburg	11%	5%	9%	6%
Noord-Brabant	10%	7%	9%	15%
Noord-Holland	14%	24%	17%	17%
Overijssel	8%	3%	6%	7%
Utrecht	9%	2%	7%	8%
Zeeland	0%	9%	3%	2%
Zuid-Holland	29%	30%	29%	21%

Bron: DUS-I en CBS, bewerking Sardes/SEO (2024)

3.2 Verschil in wijkenmerken

Deze paragraaf brengt een aantal wijkenmerken in beeld waarin de deelnemende scholen zijn gevestigd. Deze wijkenmerken vergelijken we allereerst tussen de totale groep scholen die deelneemt aan School en Omgeving en de totale groep niet-deelnemende scholen. Daarnaast zetten we de wijkenmerken voor de scholen van de voorloperscoalities af tegen scholen van de overige coalities. Alle wijkenmerken zijn afkomstig van de openbare data van het CBS.

Primair onderwijs

Op alle wijkenmerken is er een significant verschil tussen de deelnemende en niet-deelnemende scholen (kolom 3 en kolom 4 van Tabel 3.3). Deelnemende scholen zijn meer dan niet-deelnemende scholen gevestigd in wijken die meer inwoners hebben, meer stedelijk zijn, waar meer personen wonen met een mbo2 diploma en minder met een hbo- of wo-diploma, waar de netto arbeidsparticipatie en het mediane vermogen van huishoudens lager liggen en het aandeel huishoudens onder of rond het sociaal minimum hoger ligt.

Wanneer we de wijkenmerken binnen de groep deelnemende scholen vergelijken, dan blijkt dat scholen binnen voorlopercoalities (kolom 1 van Tabel 3.3) op de meeste kenmerken sterker afwijken van de groep niet-deelnemende scholen (kolom 4 van Tabel 3.3) dan de scholen van de overige coalities (kolom 2 van Tabel 3.3).

Tabel 3.3 Gemiddelde wijkenmerken van deelnemende en niet-deelnemende po-scholen

PO-scholen	Deelnemende scholen			Niet-deelnemende scholen
	(1) Binnen een voorlopercoalitie	(2) Binnen een overige coalitie	(3) Totaal	(4) Totaal
Aantal inwoners per wijk (x 1.000)	24	16 ⁺⁺⁺	22	12 ^{***}
Opleidingsoriëntatie				
Aandeel met max. mbo2-diploma in de wijk	25%	26%	26%	20% ^{***}
Aandeel met hbo-/wo-diploma in de wijk	22%	18% ⁺⁺⁺	20%	22% ^{***}
Netto arbeidsparticipatie in de wijk	59%	60% ⁺⁺	60%	66% ^{***}
Mediane vermogen particuliere huishoudens in de wijk (x €1.000)	33	77 ⁺⁺⁺	45	206 ^{***}
Aandeel huishoudens in de wijk onder of rond het sociaal minimum	12%	10% ⁺⁺⁺	11%	5% ^{***}
Mate van stedelijkheid van de wijk (aantal adressen/km ²)				
Zeer sterk stedelijk (>=2.500)	50%	30% ⁺⁺⁺	45%	11% ^{***}
Sterk stedelijk (1.500-2.500)	37%	39%	38%	26% ^{***}
Matig stedelijk (1.000-1.500)	9%	12%	10%	18% ^{***}
Weinig stedelijk (500-1.000)	2%	8% ⁺⁺⁺	4%	19% ^{***}
Niet stedelijk (<500)	2%	10% ⁺⁺⁺	4%	27% ^{***}
<i>N</i>	<i>310</i>	<i>115</i>	<i>425</i>	<i>5.470</i>

Noot: statistisch significante verschillen tussen wijken van deelnemende scholen en niet-deelnemende scholen zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau). Statistisch significante verschillen tussen wijken van deelnemende scholen binnen een voorlopercoalitie en binnen een overige coalities zijn weergegeven met +++ (1-procentsniveau) of ++ (5-procentsniveau).

Bron: DUS-I en CBS (kalenderjaar 2022), bewerking Sardes/SEO (2024)

Voortgezet onderwijs

Voor vo-scholen geldt over het algemeen hetzelfde als voor de po-scholen, maar zijn de verschillen tussen de deelnemende (kolom 3 van Tabel 3.4) en niet-deelnemende scholen (kolom 4 van Tabel 3.4) en tussen scholen binnen voorlopercoalities (kolom 1 van Tabel 3.4) en binnen overige coalities (kolom 2 van Tabel 3.4) minder klein.

Tabel 3.4 Gemiddelde wijkenmerken van deelnemende en niet-deelnemende vo-scholen

VO-scholen	Deelnemende scholen			Niet-deelnemende scholen
	(1) Binnen een voorlopercoalitie	(2) Binnen een overige coalitie	(3) Totaal	(4) Totaal
Aantal inwoners per wijk (x 1.000)	26	16 ⁺⁺	22	16 ^{***}
Opleidingsoriëntatie				
Aandeel met max. mbo2-opleiding in de wijk	24%	23%	24%	20% ^{***}
Aandeel met hbo-/wo-opleiding in de wijk	22%	22%	22%	24% ^{***}
Netto arbeidsparticipatie in de wijk	60%	61%	60%	64% ^{***}
Mediane vermogen particuliere huishoudens in de wijk (x €1.000)	56	82 ⁺⁺	66	154 ^{***}
Aandeel huishoudens in de wijk onder of rond sociaal minimum	11%	9%	10%	7% ^{***}
Mate van stedelijkheid van de wijk (aantal adressen per km ²)				
Zeer sterk stedelijk (>=2.500)	43%	40%	42%	22% ^{***}
Sterk stedelijk (1.500-2.500)	48%	25% ⁺⁺⁺	39%	38%
Matig stedelijk (1.000-1.500)	1%	33% ⁺⁺⁺	13%	19%
Weinig stedelijk (500-1.000)	3%	7%	6%	15% ^{***}
Niet stedelijk (<500)	0%	0%	0%	5% ^{**}
N	67	40	107	1.417

Noot: statistisch significante verschillen tussen wijken van deelnemende scholen en niet-deelnemende scholen zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau). Statistisch significante verschillen tussen wijken van deelnemende scholen binnen een voorlopercoalitie en binnen een overige coalities zijn weergegeven met +++ (1-procentsniveau) of ++ (5-procentsniveau).

Bron: DUS-I en CBS (kalenderjaar 2022), bewerking Sardes/SEO (2024)

3.3 Verschil in schoolkenmerken

In deze paragraaf bekijken we enkele schoolkenmerken die we wederom tussen scholen die deelnemend en niet-deelnemen aan School en Omgeving en tussen scholen van voorlopercoalities en van overige coalities. Alle schoolkenmerken komen uit openbare data van DUO.

Primair onderwijs

Deelnemende po-scholen (kolom 3 in Tabel 3.5) wijken op alle schoolkenmerken significant af van niet-deelnemende po-scholen (kolom 4 in Tabel 3.5). Deelnemende scholen hebben gemiddeld een iets groter leerlingpopulatie, een veel hogere achterstandsscore, een hoger aandeel leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond en minder leerlingen die doorstromen naar havo of vwo. Binnen de groep deelnemende po-scholen zijn er bijna geen significante verschillen.

Tabel 3.5 Gemiddelde schoolkenmerken van deelnemende en niet-deelnemende po-scholen

PO-scholen	Deelnemende scholen			Niet-deelnemende scholen
	(1) Binnen een voorlopercoalitie	(2) Binnen een overige coalitie	(3) Totaal	(4) Totaal
Aantal leerlingen	239	222	234	220**
Achterstandsscore	446	409	435	56***
Doorstroomadvies				
Pro en/of vso	4%	4%	4%	2%
Vmbo-basis en/of vmbo-kader	24%	25%	24%	17%***
Vmbo-gemengd en/of vmbo-theoretisch	38%	36% ⁺⁺	38%	35%***
Havo en/of vwo	32%	32%	32%	46%***
Advies niet mogelijk	2%	4% ⁺⁺	2%	1%
N	338	137	475	5.626

Noot: statistisch significante verschillen tussen deelnemende scholen en niet-deelnemende scholen zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau). Statistisch significante verschillen tussen deelnemende scholen binnen een voorlopercoalitie en binnen een overige coalitie zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau)

Bron: DUS-I, DUO en CBS, bewerking Sardes/SEO

Voortgezet onderwijs

Ook in het voortgezet onderwijs verschillen de deelnemende (kolom 3 in Tabel 3.6) en niet-deelnemende scholen (kolom 4 in Tabel 3.6) op een aantal schoolkenmerken. Deelnemende scholen zijn gemiddeld kleiner en hebben vaker leerlingen op het praktijkonderwijs en in de leerwegen vmbo-basis en vmbo-kader. Er is geen verschil in het aandeel leerlingen dat afstroomt of opstroomt naar een andere schoolsoort.

Vo-scholen van voorlopercoalities (kolom 1 in Tabel 3.6) en van overige coalities (kolom 2 in Tabel 3.6) wijken op drie kenmerken van elkaar af, namelijk de schoolgrootte, het aandeel leerlingen op praktijkonderwijs en het aandeel leerlingen in de leerwegen vmbo-gemengd/vmbo-theoretisch. Binnen de voorlopercoalities zijn de vo-scholen groter, hebben minder leerlingen op het praktijkonderwijs en juist meer in de leerwegen vmbo-gemengd/vmbo-theoretisch dan binnen de overige coalities.

Tabel 3.6 Gemiddelde schoolkenmerken van deelnemende en niet-deelnemende vo-scholen

VO-scholen	Deelnemende scholen			Niet-deelnemende scholen
	(1) Binnen een voorlopercoalitie	(2) Binnen een overige coalitie	(3) Totaal	(4) Totaal
Aantal leerlingen	500	368 ^{**}	448	644 ^{***}
Aandeel leerlingen naar onderwijstype				
Praktijkonderwijs	13%	31% ^{***}	20%	10% ^{***}
Vmbo-basis	12%	13%	12%	7% ^{***}
Vmbo-kader	12%	8%	10%	8% ^{**}
Vmbo-gemengd/vmbo-theoretisch	23%	7% ^{***}	17%	19%
Havo	8%	4%	6%	15% ^{***}
Vwo	5%	3%	5%	17% ^{***}
Gemengd/breed	28%	34%	30%	25%
Aandeel 'afstromers' [#]	3%	2%	3%	3%
Aandeel 'opstromers' [#]	4%	5%	5%	4%
N	71	46	117	1.340

Noot: statistisch significante verschillen tussen deelnemende scholen en niet-deelnemende scholen zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau). Statistisch significante verschillen tussen deelnemende scholen binnen een voorlopercoalitie en binnen een overige coalitie zijn weergegeven met *** (1-procentsniveau) of ** (5-procentsniveau)

[#]De N is hier lager, omdat deze kenmerken niet voor alle scholen bekend zijn. De N voor beide kenmerken is: 62 voorlopers, 34 overige coalities, 96 totaal deelnemers en 1.192 niet-deelnemers.

Bron: DUS-I, DUO en CBS, bewerking Sardes/SEO

4. Plannen van de deelnemende coalities

In dit hoofdstuk presenteren we de uitkomsten van de analyse op de ingediende plannen van de deelnemende coalities. Daarbij gaat niet alleen om nog uit te voeren plannen maar soms ook om acties die al worden uitgevoerd. In de paragrafen hieronder doen we daarom voor de leesbaarheid alsof het altijd al om concrete acties gaat, waar het in werkelijkheid soms ook bij een aantal coalities om voorgenomen acties gaat.

We hebben op basis van de toegekende subsidieaanvragen van voorlopers en overige coalities een analyse uitgevoerd op de doelen, doelgroepen en (huidige en beoogde) activiteiten in het programma voor School en Omgeving. In totaal zijn 39 aanvragen van voorlopers en 83 aanvragen van de overige coalities geanalyseerd, aan de hand van een codeboek⁴⁷.

Tabel 4.1 *Overzicht geanalyseerde aanvragen van coalities*

Categorie coalitie	PO	VO	PO/VO	PO/VO/ (V)SO	VSO	PO/VSO	Totaal
Voorlopers	21	5	9	1	0	3	39
Resterende coalities	65	15	1	1	1	0	83
Totaal	86	20	10	2	1	3	122

De analyse geeft (deels) antwoord op een aantal onderzoeksvragen, met name als het gaat om:

- De doelen (onderzoeksvraag 26)
- Het activiteitenaanbod (onderzoeksvraag 19)
- De kwaliteit van het aanbod (onderzoeksvragen 27 en 28)
- Het bereiken van de doelgroep (onderzoeksvraag 20)
- De samenwerkingspartijen (onderzoeksvraag 9)

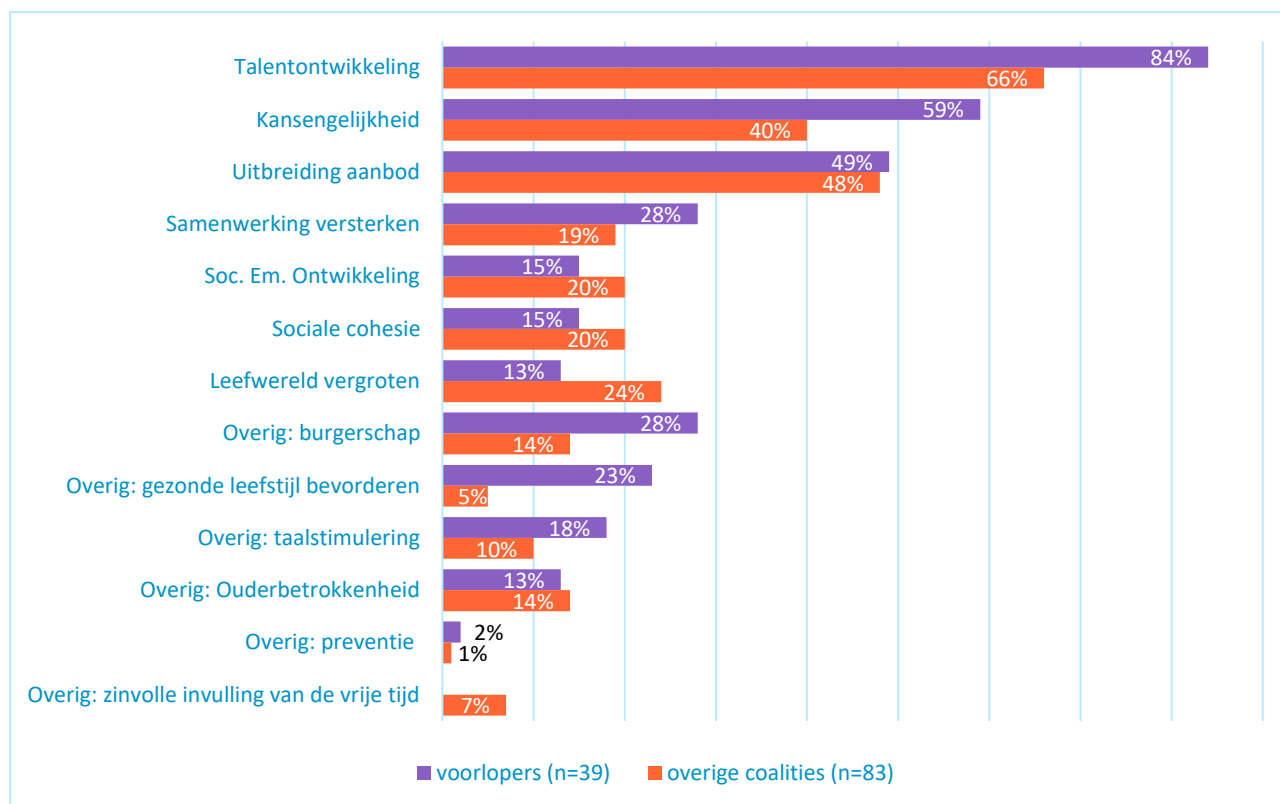
Deze thema's werken we in de volgende paragrafen verder uit.

4.1 Doelen

In de aanvragen vermelden de coalities wat hun doel is van het aanbod. Bij zowel de voorlopers als de overige coalities wordt talentontwikkeling of brede ontwikkeling (respectievelijk 84% en 66%), kansengelijkheid (respectievelijk 59% en 40%) en uitbreiding van het bestaande aanbod (respectievelijk 49% en 48%) het meest genoemd als doel. Opvallend is dat bij de doelen talentontwikkeling en uitbreiding van het bestaande aanbod een ruime meerderheid van de voorlopers aangeeft aan deze doelen te werken, tegenover een minder groot percentage bij de overige coalities. Bij de overige doelen zien we minder grote verschillen tussen voorlopers en overige coalities.

⁴⁷ SPUK-coalities zijn niet in de cijfers meegenomen, omdat zij hun gegevens op een afwijkende manier hebben aangeleverd. Wij geven bij elk onderwerp een kwalitatieve duiding van de stand van zaken bij de SPUK-locaties.

Figuur 4.1 Beoogde doelen



Bron: Subsidieaanvragen 2023-2025

SPUK-coalities

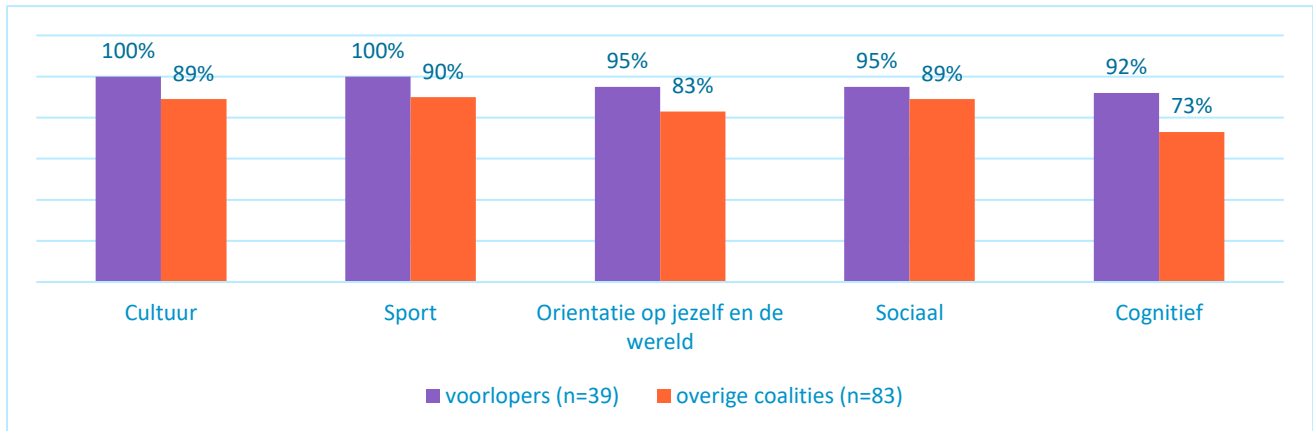
Bij de SPUK-coalities wijken de doelstellingen niet veel af van de voorlopers en de resterende coalities. De doelstellingen van de SPUK-coalities richten zich voornamelijk op het bevorderen van gelijke kansen, brede talentontwikkeling en het verbeteren van onderwijs- en ontwikkelingskansen voor kinderen en jongeren. Er wordt gewerkt aan het versterken van bestaande programma's en het introduceren van nieuwe initiatieven om brede ontwikkeling te stimuleren, zoals verlengde leertijd, rijke schooldagen en dagprogrammering. Deze aanpak moet bijdragen aan betere leerprestaties, maatschappelijke participatie en het verminderen van kansengelijkheid.

4.2 Het activiteiten aanbod

De coalities kunnen in de aanvragen hun activiteiten indelen in de volgende ontwikkelgebieden: cognitief, cultuur, oriëntatie op jezelf en de wereld, sport en sociaal. Wat opvalt is dat voorlopers vaak meerdere of alle categorieën hebben aangekruist. Zo biedt 92 tot 100 procent van hen aanbod op cognitief, cultureel, sportief én sociaal gebied, en biedt daarnaast bijna 95 procent aanbod op het gebied van oriëntatie op jezelf en de wereld. Hoewel een groot deel van de overige coalities ook voor meerdere ontwikkelgebieden kiezen, kiezen ze niet voor allemaal.

We zien ook een verschil als het gaat om het aanbod voor cognitieve ontwikkeling: bijna alle voorlopers (92%) bieden activiteiten aan ter stimulering van de cognitieve ontwikkeling, tegenover 73 procent van de overige coalities. Iets minder grote verschillen zijn er bij de sociale ontwikkeling (89% overige coalities, 95% voorlopers), sport (90% overige coalities, 100% voorlopers), oriëntatie op jezelf en de wereld (83% overige coalities, 95% voorlopers) en cultuur (89% overige coalities en 100% voorlopers).

Figuur 4.2 Beoogde ontwikkelgebieden



Bron: Subsidieaanvragen 2023-2025

Cognitief

Het aanbod gericht op de cognitieve ontwikkeling richt zich bij zowel de voorlopers als bij de overige coalities vooral op het verhogen van de Nederlandse taalvaardigheid (respectievelijk 41% en 33%) en het aanbieden van huiswerkbegeleiding (respectievelijk 46% en 31%). Opvallend is dat de voorlopers aanzienlijk vaker aanbod hebben dat is gericht op de extra ondersteuning in basisvaardigheden, schoolse vaardigheden (zoals de executieve functies) en leertijduitbreiding dan de overige coalities.

Cultuur

Het meeste cultuuraanbod richt zich op muziek, bij zowel de overige coalities (47%) als de voorlopers (41%). Daarnaast biedt ongeveer twee vijfde tot een derde van de coalities activiteiten aan op het gebied van theater/drama (38% voorlopers, 41% overige coalities), dans (36% voorlopers, 45% overige coalities) en kunst (33% voorlopers, 30% overige coalities). Een derde van de voorlopers biedt de activiteiten aan in samenwerking met cultuurorganisaties in de buurt. Bij de overige coalities heeft ongeveer een vijfde een samenwerking met cultuurorganisaties. Een kwart van de overige coalities gebruikten de activiteiten om de leerlingen kennis te laten maken met diverse culturen. Zo worden er kooklessen georganiseerd en is diversiteit en inclusie een belangrijk thema binnen deze activiteiten.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

Burgerschap wordt bij zowel de voorlopers als de overige coalities veel benoemd als thema waar de activiteiten betrekking op hebben (resp. 41% en 40%). Bij een vijfde van de resterende coalities werd identiteitsvorming specifiek benoemd als thema. Een kwart van de voorlopers biedt activiteiten op het gebied van loopbaanleren, terwijl dat voor nog geen 10% van de overige coalities het geval is. ICT en media worden door ongeveer een kwart van de voorlopers en van de overige coalities ingezet. De overige coalities benoemen daarbij specifiek dat zij inzetten op nieuwe media en mediawijsheid.

Sport

Bijna een derde van zowel de voorlopers als de overige coalities geeft aan sportactiviteiten aan te bieden om de algehele gezondheid van de leerlingen te bevorderen (respectievelijk 28% en 30%). Twee vijfde van de coalities bieden wisselende sportactiviteiten aan om leerlingen kennis te laten maken met verschillende sporten. Belangrijke redenen zijn om leerlingen kennis te laten maken met sporten waar ze normaal gesproken niet mee in aanraking zouden komen en de leerlingen te laten zien dat fysieke beweging ook leuk kan zijn. Stressvermindering, het kwijtraken van energie en het hebben van een nuttige vrijetijdsbesteding worden door zowel de voorlopers als de overige coalities benoemd als extra redenen om sportieve activiteiten aan te bieden. Daarnaast wordt ook waarde gehecht aan het sociale aspect van sport (25% voorlopers, 20% overige coalities) en de aandacht voor doorstroom naar verenigingen (13% voorlopers, 8% overige coalities).

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Een kwart van de voorlopers en bijna een derde van de overige coalities geeft aan dat het aanbod op de sociale ontwikkeling in allerlei activiteiten verweven is (zoals het sportaanbod). De overige coalities (49%) benoemen vaker dan de voorlopers (36%) dat het aanbod zich richt op samenwerken of samen spelen. Een kwart van alle coalities geeft aan dat de activiteiten als doel hebben zelfvertrouwen op te doen en weerbaarder te worden. Specifieke weerbaarheidstrainingen, zoals Rots en Water, worden ingezet door 13% van de voorlopers en 18% van de overige coalities.

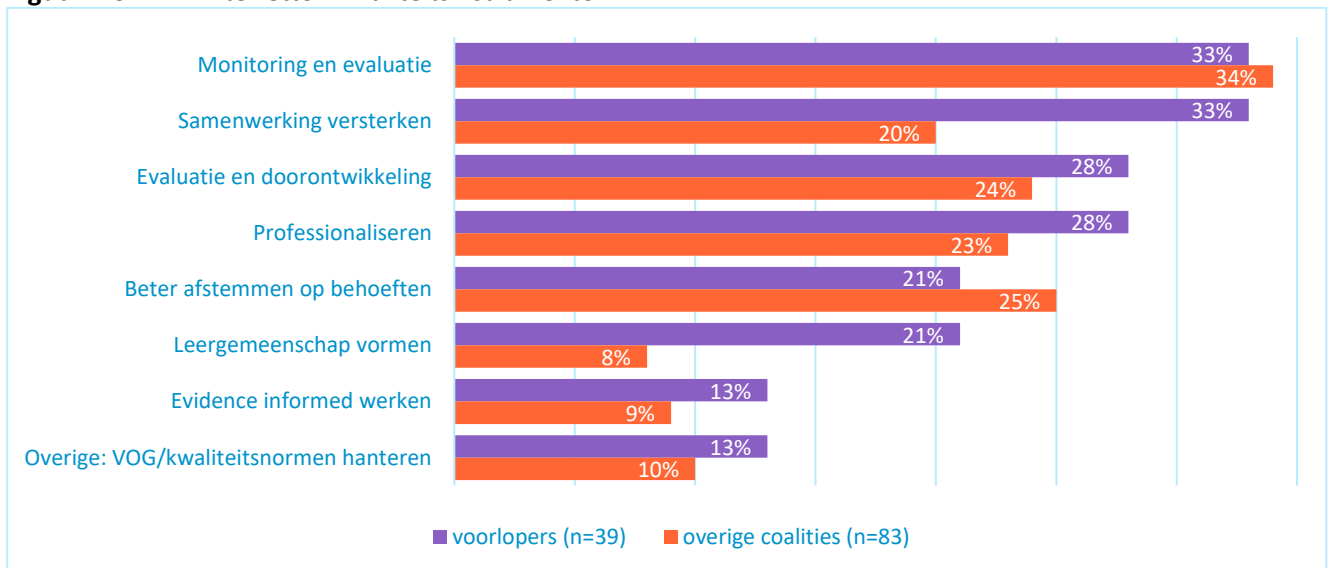
SPUK-coalities

De activiteiten van de SPUK-locaties bestaan uit een combinatie van verlenging en versterking van onderwijstijd, het aanbieden van brede dagprogrammering en innovatieve leermogelijkheden. Door samenwerkingen tussen lokale coalities, scholen en gemeenschappen worden structurele programma's opgezet die kinderen niet alleen binnen school, maar ook daarbuiten ondersteunen. Dit gebeurt via extra leer- en ontwikkelingsuren, met een focus op het benutten van de volle potentie van leerlingen.

4.3 Kwaliteit van het aanbod

Bijna alle coalities (100% voorlopers, 95% overige coalities) zeggen de kwaliteit van het activiteitenaanbod te gaan verbeteren. Ongeveer een derde van de coalities doet dit voornamelijk door monitoring en evaluatie. 24 procent van de overige coalities en 28 procent van de voorlopers doet vervolgens ook aan doorontwikkeling (de volledige pdca-cyclus). 33 procent van de voorlopers en 18 procent van de overige coalities hebben (kwaliteits-)medewerkers in dienst om de kwaliteit te monitoren. Daarnaast zegt een derde van de voorlopers in te zetten op het versterken van de samenwerking, wat volgens hen ten goede komt aan de kwaliteit. Een opvallend resultaat is dat 21 procent van de voorlopers zichzelf bestempeld als een leergemeenschap, waar dit maar door acht procent van de overige coalities zo benoemd wordt.

Figuur 4.3 In te zetten kwaliteitsinstrumenten



Bron: Subsidieaanvragen 2023-2025

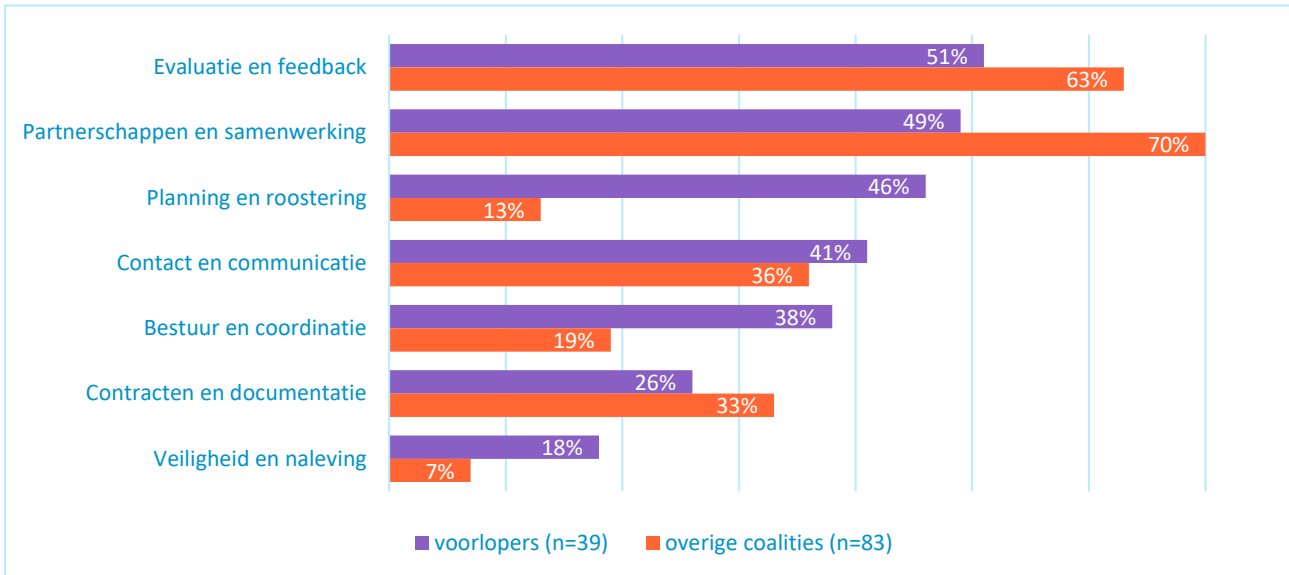
SPUK-coalities

Voor de SPUK-coalities hebben we niet dezelfde informatie t.a.v. de kwaliteit van het aanbod. Wel zien zij risico's voor de kwaliteit. De belangrijkste liggen op het gebied van communicatie, financiering en schaalbaarheid. Slechte informatievoorziening kan leiden tot een gebrek aan betrokkenheid, terwijl financiële onzekerheden en een beperkte uitvoeringscapaciteit de effectiviteit van de programma's kunnen ondermijnen. Bovendien bestaat het risico dat de behaalde resultaten niet structureel worden verankerd, waardoor de impact op lange termijn in gevaar komt.

4.4 Procesafspraken

Ten aanzien van de samenwerking zien we een groot verschil tussen voorlopers en overige coalities: 70 procent van de overige coalities geeft aan actief in te zetten op partnerschappen en samenwerking, tegenover 49 procent bij de voorlopers. Dit suggereert dat overige coalities meer nadruk leggen op externe samenwerking. Een vergelijkbaar patroon is te zien bij evaluatie en feedback waar voorlopers (51%) minder vaak op in zetten dan overige coalities (63%).

Figuur 4.4 Beoogde procesafspraken



Bron: Subsidieaanvragen 2023-2025

Bij planning en roostering zien we dat 46 procent van de voorlopers actief gebruik maakt van een planningstool of automatisering, tegenover 13 procent van de overige coalities. De voorlopers tonen over het algemeen een meer gestructureerde en formele aanpak, met nadruk op contracten, bestuur en planning. Overige coalities daarentegen lijken sterker in te zetten op partnerschappen en samenwerking om de activiteiten te organiseren.

5. Aanpak, uitvoering en samenwerking

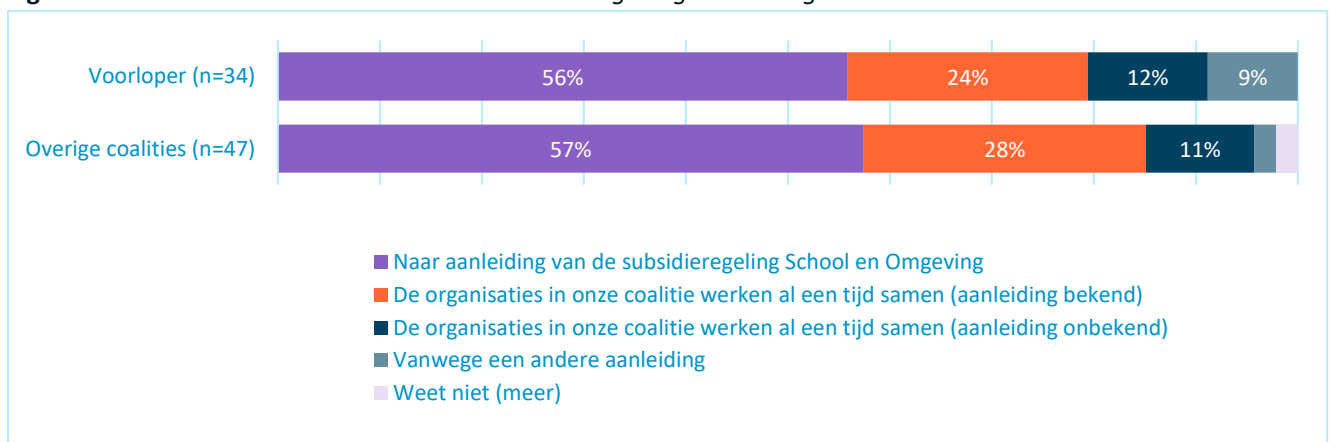
Hoe is de samenwerking binnen de coalities georganiseerd, hoe verliep de voortgang van de samenwerking en hoe tevreden kijken de coalitiepartners terug op de samenwerking? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord op basis van de uitkomsten van de vragenlijsten en van de schouwen.

5.1 Vragenlijsten

Coalitievorming

Ruim de helft van alle coalities die in schooljaar 2023-2024 actief waren, zijn ontstaan naar aanleiding van de subsidieregeling School en Omgeving, zie Figuur 5.1. Bij bijna 40 procent was er al sprake van samenwerking tussen de betrokken organisaties voorafgaand aan de subsidieregeling School en Omgeving, voornamelijk in het kader van andere initiatieven op het gebied van kansengelijkheid (o.a. Nationaal Programma Onderwijs, Rijke Schooldag en Vreedzame wijk). Bij minder dan 10 procent van de coalities is de samenwerking ontstaan vanwege een andere aanleiding. De verschillen tussen voorlopers en overige coalities ten aanzien van de totstandkoming zijn relatief klein.

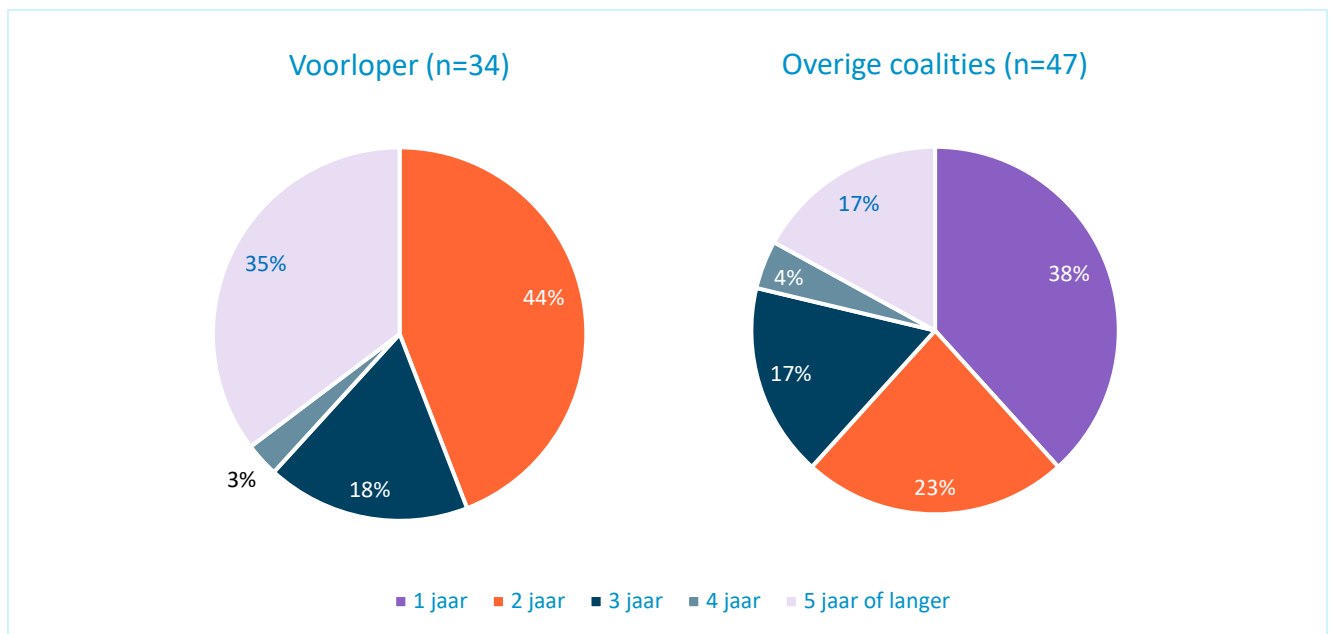
Figuur 5.1 Hoe is uw coalitie voor School en Omgeving tot stand gekomen?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

Voorlopers organiseren gemiddeld al langer een buitenschools activiteitenaanbod dan de overige coalities (zie Figuur 5.2). Alle voorlopers doen dit minstens twee jaar, terwijl voor 38 procent van de overige coalities geldt dat het buitenschools activiteitenaanbod voor het eerst in schooljaar 2023-2024 werd georganiseerd. Maar ook bij verschillende overige coalities worden al langer buitenschoolse activiteiten aangeboden: 23 procent sinds 2 jaar, 38 procent sinds 3 jaar, 4 procent sinds 4 jaar en 17 procent minimaal 5 jaar.

Figuur 5.2 Hoe lang organiseert uw coalitie al een buitenschools activiteitenaanbod?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

De meeste coalities hebben een gemeenschappelijke visie geformuleerd. Voor 47 procent geldt dat ze een duidelijk geformuleerde gemeenschappelijke visie hebben die breed wordt gedragen door alle coalitiepartners. 38 procent heeft een visie die nog verder moet worden uitgewerkt. 15 procent van de coalities heeft (nog) geen gemeenschappelijke visie, waarvan 11 procentpunt hier wel aan wil werken (vooral de overige coalities) en 4 procentpunt hier (vooralsnog) geen plannen toe heeft.

Voorlopers zijn over het algemeen verder gevorderd in het formuleren van een gemeenschappelijke visie dan overige coalities. 56 procent van de voorlopers heeft een duidelijk geformuleerde gemeenschappelijke visie die breed wordt gedragen door alle coalitiepartners. Voor overige coalities geldt dit voor 40 procent.

Betrokken partijen en rolverdeling

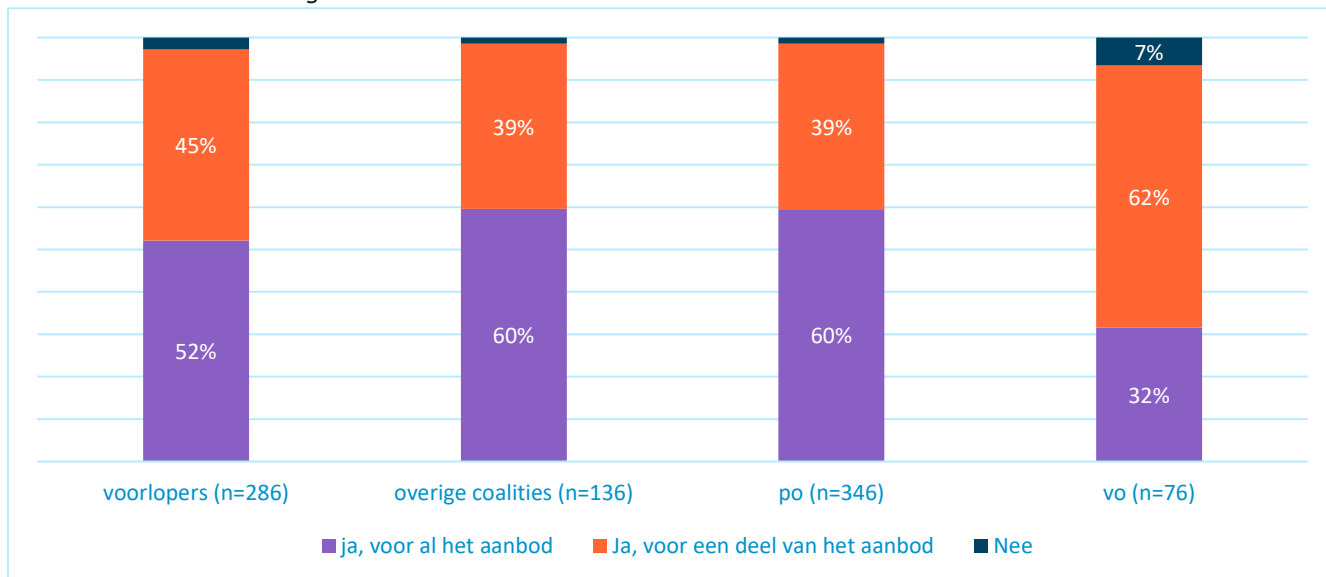
Binnen coalities onderscheiden we scholen, gemeenten en overige coalitiepartners zoals kinderopvang-organisaties, sportverenigingen, aanbieders van kunst en cultuur en welzijnsorganisaties. Voor elk van deze groepen beschrijven we hun betrokkenheid en rol binnen de coalities School en Omgeving.

Scholen

Scholen hebben een centrale rol binnen de coalitie, omdat zich daar de leerlingen bevinden waarvoor het buitenschoolse aanbod wordt georganiseerd. Vrijwel alle scholen maakten in schooljaar 2023-2024 gebruik van extra aanbieders voor de uitvoering van het extra buitenschoolse aanbod (98%). Bij iets meer dan de helft van de scholen (55%) gold dit voor al het extra buitenschoolse aanbod. Bij po-scholen was dit relatief vaker het geval dan bij vo-scholen (respectievelijk 60 en 32 procent), zie Figuur 5.3. Tussen scholen binnen voorlopercoalities en overige coalities zijn hierin geen grote verschillen waarneembaar.

Bij 43 procent van de scholen werd het extra buitenschoolse aanbod deels door externe aanbieders uitgevoerd en deels door personeel verbonden aan de school. Bij de inzet van eigen personeel ging het in de meeste gevallen om vakleerkrachten, leraarondersteuners, onderwijsassistenten en/of groepsleerkrachten. Ook werd bij een deel van de scholen gebruikgemaakt van vrijwilligers, waaronder ouders van leerlingen.

Figuur 5.3 Heeft uw school in schooljaar 2023-2024 gebruikgemaakt van externe aanbieders voor de uitvoering van het extra aanbod?

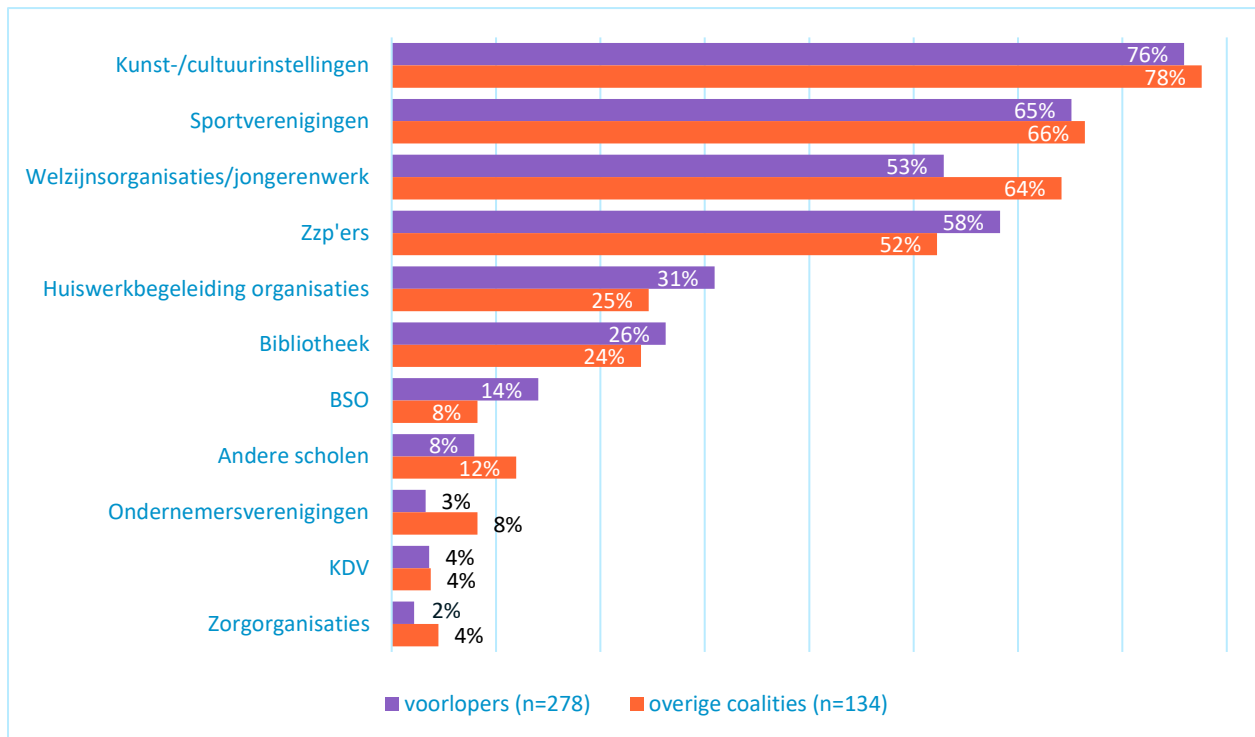


Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

De externe partijen die betrokken waren bij de verzorging van het extra aanbod, waren vooral kunst- of cultuurinstellingen, sportverenigingen, welzijnsorganisaties/jongerenwerk en zzp'ers (zie Figuur 5.4). Een deel van de scholen heeft (ook) gebruikgemaakt van organisaties voor huiswerkbegeleiding en de bibliotheek. Andere externe partijen, zoals kinderopvangorganisaties (kinderdagverblijf/bsso), andere scholen, ondernemingsverenigingen en zorgorganisaties zijn veel minder vaak betrokken. Hierin zijn geen heel grote afwijkingen tussen scholen van voorlopercoalities en scholen van overige coalities.

Nagenoeg alle scholen (92%) zijn tevreden over de samenwerking met externe partijen. 60 procent kijkt overwegend positief terug op de samenwerking en 32 procent zelfs overwegend zeer positief. De tevredenheid hangt vooral samen met de goede betrokkenheid van de externe partijen, de kwaliteit van het aanbod dat zij verzorgden, de goede afstemming en de positieve impact die de activiteiten hebben op leerlingen (zichtbaar plezier, verbreden van hun horizon en verbeteren van sociale vaardigheden en weerbaarheid).

Figuur 5.4 Welk type organisaties waren in schooljaar 2023-2024 betrokken bij het verzorgen van het extra aanbod?



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Gemeenten

De betrokkenheid van gemeenten verschilt per coalitie. Volgens eigen zeggen is ongeveer een derde van de gemeenten nauwelijks of een beetje betrokken, een derde is betrokken en een derde is (zeer) sterk betrokken geweest. Gemeenten speelden met name een faciliterende rol (43%) of een rol op de achtergrond (28%). Een coördinerende of sturende rol binnen de coalitie komt nog relatief weinig voor (respectievelijk 13 en 4%). Ruim de helft van de gemeenten (55%) is (zeer) tevreden met hun rol en een derde is hierover neutraal. De gemeenten die (zeer) ontevreden zijn met hun rol binnen School en Omgeving (13% van het totaal; n=6), wijten dit merendeels aan het feit dat ze door de nieuwe regeling enigszins buiten spel zijn gezet omdat de financiering rechtstreeks naar de scholen gaat⁴⁸. Dit belemmert een coördinerende rol, geven zij aan.

Overige coalitiepartners

De overige coalitiepartners speelden in schooljaar 2023-2024 vaak meerdere rollen binnen de coalities School en Omgeving. Zo was ongeveer twee derde coördinator en/of uitvoerder, bijna de helft (ook) ontwikkelaar van activiteiten en een derde trad (ook) op als intermediair.

De rollen van de overige coalitiepartners verschillen tussen voorlopercoalities en overige coalities. Bij overige coalities zijn de coalitiepartners vaker uitvoerder van activiteiten dan bij de voorlopers (respectievelijk 74 en 33%). Ook ontwikkelen de coalitiepartners van overige coalities vaker zelf de activiteiten dan van de voorlopercoalities (respectievelijk 56 en 20%). Daarentegen traden de overige coalitiepartners van voorlopercoalities vaker op als intermediair dan van de overige coalities (respectievelijk 53 en 28%).

⁴⁸ In de regeling School en Omgeving 2023-2025 is een handtekening op de aanvraag van de gemeente geen vereiste meer, in tegenstelling tot de eerste regeling. Wel is nog een akkoord van de gemeente nodig, net als contactgegevens.

De meeste coalitiepartners speelden een belangrijke rol in de organisatie en uitvoering van het programma School en Omgeving, maar dit verschilt per soort coalitie. Zo is 87 procent van de coalitiepartners van voorlopende coalities betrokken geweest bij de regie en de overige 13 procent gedeeltelijk betrokken. Bij coalitiepartners van overige coalities betreft dit respectievelijk 42 en 40 procent en is een deel van de coalitiepartners af en toe betrokken (14%) of nauwelijks betrokken (5%).

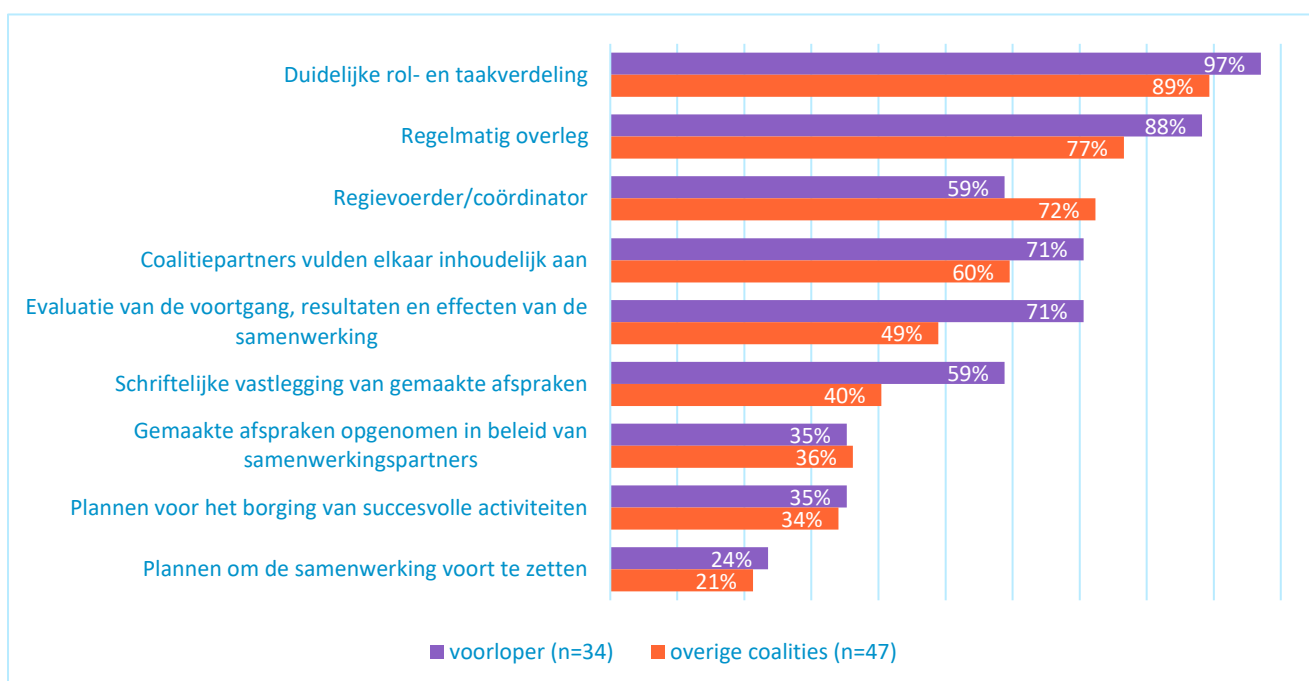
De kinderopvangsector was bij ongeveer de helft van alle coalities als partner betrokken (46%). Wanneer we dit bekijken voor alleen de coalities waarin po-scholen deelnemen, dan was bij 61 procent van deze coalities de kinderopvang betrokken, voornamelijk de buitenschoolse opvang. Bij de rest van de coalities was de kinderopvangsector volgens de projectleiders van de coalitie niet betrokken, omdat weinig leerlingen naar de kinderopvang gaan of omdat de betrokken scholen niet samenwerken met een kinderopvangorganisatie.

Voortgang van de samenwerking

De regeling School en Omgeving lijkt te zorgen voor een meer langdurige samenwerking tussen coalitiepartners. Zo geeft ongeveer twee derde van de projectleiders aan dat de samenwerking binnen hun coalitie door School en Omgeving is geïntensiveerd in schooljaar 2023-2024. Bij bijna een derde is de mate van samenwerking gelijk gebleven en bij twee procent van de coalities is deze minder intensief geworden. Bij overige coalities is de samenwerking relatief geïntensiveerd dan bij voorlopercoalities (respectievelijk 72 en 59%).

Op meerdere aspecten zijn de voorlopercoalities relatief verder gevorderd dan de overige coalities (zie Figuur 5.3). Zo heeft een groter deel van de voorlopers gemaakte afspraken schriftelijke vastgelegd dan de overige coalities (respectievelijk 59 en 40%) en hebben voorlopers relatief vaker de voortgang, resultaten en effecten van de samenwerking geëvalueerd dan overige coalities (respectievelijk 71 en 49%). Alle coalities hebben bijna altijd een duidelijke rol- en taakverdeling en regelmatig overleg. Maar ook dit is relatief vaker het geval bij de voorlopers dan bij de overige coalities. Daarentegen hebben overige coalities juiste relatief vaker een regievoerder of coördinator dan voorlopercoalities (respectievelijk 72 en 59%), maar vinden ze minder vaak dat de coalitiepartners elkaar inhoudelijk aanvullen dan voorlopers (respectievelijk 60 en 71%).

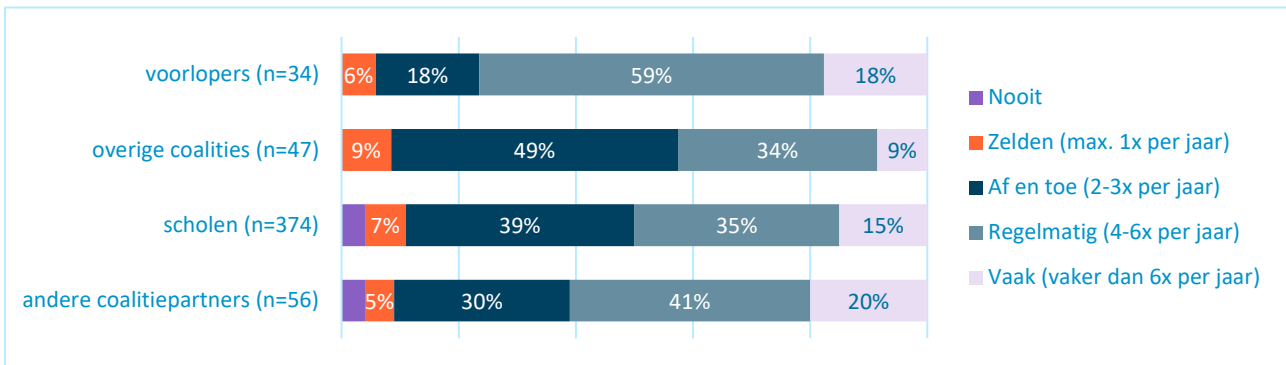
Figuur 5.3 Welke aspecten van samenwerking waren in schooljaar 2023-2024 van toepassing op uw coalitie?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

De frequentie waarmee coalitiepartners samen kwamen in schooljaar 2023-2024 verschilt enigszins, afhankelijk aan wie dit wordt gevraagd, zie Figuur 5.4. Bij de voorlopercoalities kwamen de coalitiepartners, gezien de antwoorden van de projectleiders, relatief het vaakst bijeen: 77% gaf aan dat dit minstens vier keer per jaar was. Ter vergelijking, van de projectleiders van de overige coalities gaf 43 procent aan dat de coalitie minstens vier keer per jaar bijeen kwam, van de scholen 50 procent en van de overige coalitiepartners 61 procent.

Figuur 5.4 De coalitiepartners kwamen in schooljaar 2023-2024 ... bij elkaar

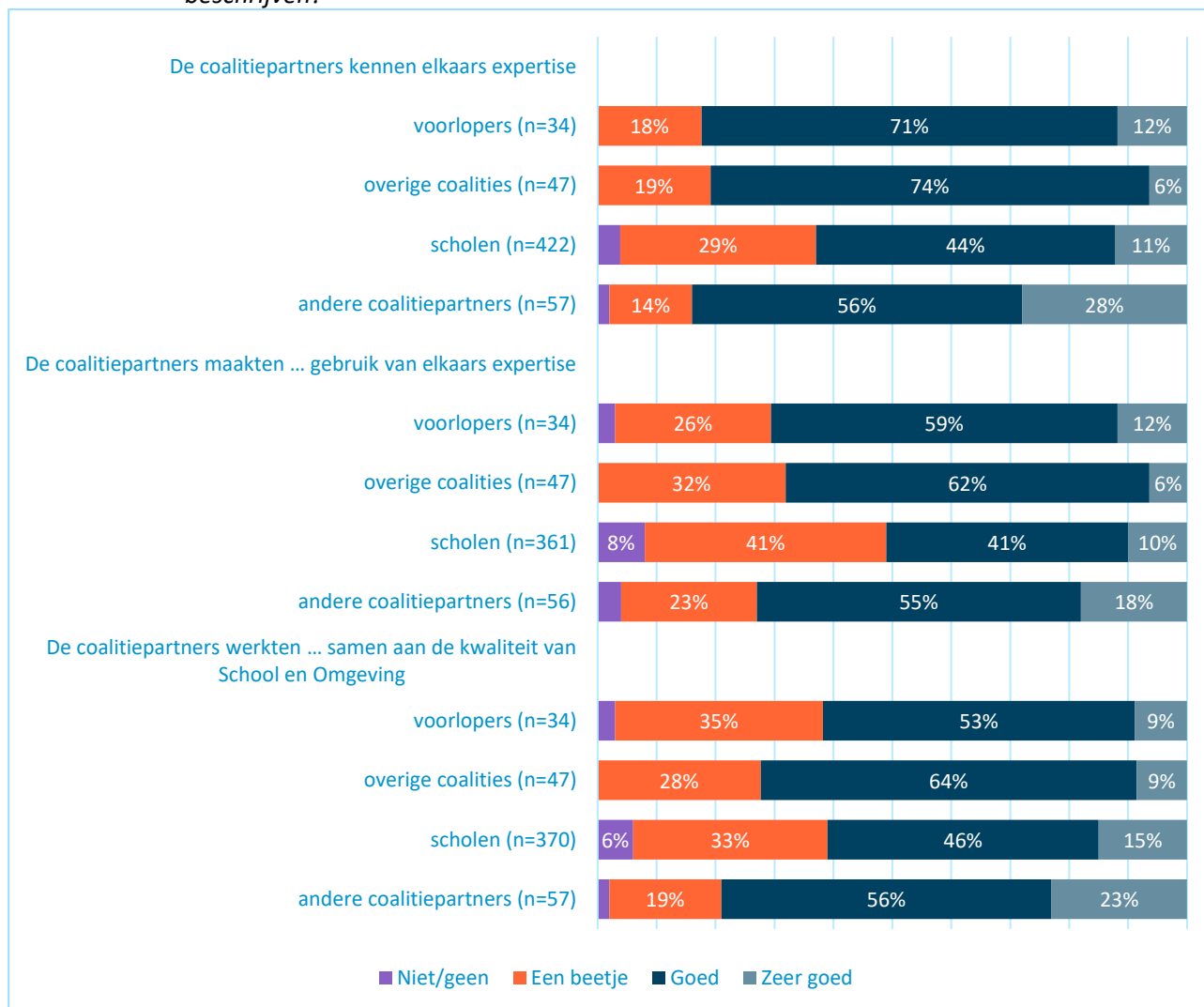


* Aandelen zijn berekend over de respondenten die geen 'weet ik niet' hebben geantwoord.

Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, scholen en andere coalitiepartners, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

De verschillende coalitiepartners vinden over het algemeen dat de onderlinge samenwerking in schooljaar 2023-2024 goed ging (zie Figuur 5.5). De meerderheid van de projectleiders, scholen en andere coalitiepartners geeft aan elkaars expertise (zeer) goed kennen. Dit geldt ook voor de gebruikmaking van elkaars expertise en voor de samenwerking aan de kwaliteit van School en Omgeving.

Figuur 5.5 Hoe kunt u de samenwerking tussen de coalitiepartijen in schooljaar 2023-2024 het best beschrijven?



* Aandelen zijn berekend over de respondenten die geen 'weet ik niet' hebben geantwoord.

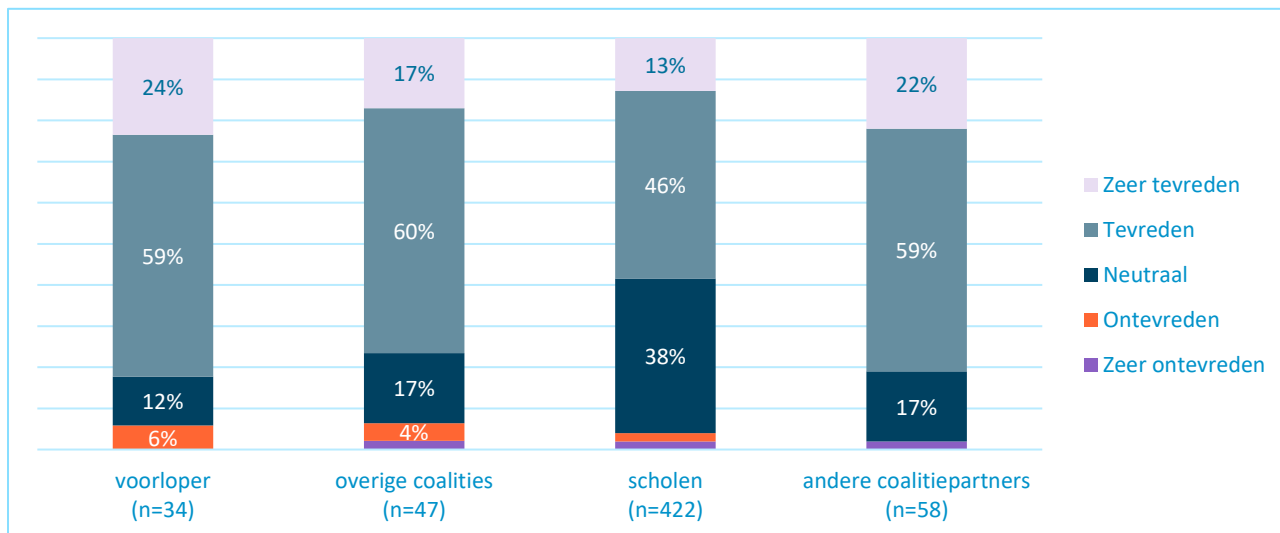
Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, scholen en andere coalitiepartners, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

Tevredenheid over de samenwerking

De meerderheid van alle coalitiepartners kijkt (zeer) tevreden terug op de samenwerking binnen hun coalitie in schooljaar 2023-2024 (zie Figuur 5.6). Dat geldt relatief het sterkst voor de projectleiders van voorlopercoalities (83%), gevolgd door de overige coalitiepartners (81%), de projectleiders van overige coalities (77%) en de scholen (61%). Scholen binnen overige coalities zijn bovendien vaker (zeer) tevreden dan scholen binnen voorlopercoalities (respectievelijk 67 en 55%). Bij de projectleiders zien we juist dat de projectleiders van de voorloperscoalities het meest positief zijn over de samenwerking.

Door middel van een open vraag is toelichting gevraagd op de ervaren tevredenheid. Projectleiders kijken vooral tevreden terug op de samenwerking vanwege de collectieve aanpak, het effectieve overleg, de korte lijnen en de groei in het aanbod, wat een stevige basis biedt voor verdere ontwikkeling. Ook scholen wijzen op de korte lijntjes en goede onderling communicatie. Partijen weten elkaar te vinden, stemmen onderling af en hebben een gezamenlijke visie. Ook termen als gedeelde verantwoordelijkheid en betrokkenheid worden vaak genoemd in de toelichting. Daarnaast benoemen scholen evaluatie als essentieel onderdeel binnen de samenwerking. Evalueren en bijstellen, leren van feedback en gebruiken van de PDCA-cyclus zijn hierbij genoemd. De andere coalitiepartners benoemen nagenoeg dezelfde elementen ter toelichting op hun tevredenheid: communicatie, flexibiliteit en de ontwikkeling van kinderen als kernwaarde van de samenwerking.

Figuur 5.6 Hoe tevreden kijkt u terug op de samenwerking binnen uw coalitie in schooljaar 2023-2024?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, scholen en andere coalitiepartners, bewerkingen SEO/Sardes (2024)

5.2 Schouwen

Nog meer dan uit de vragenlijsten komt uit de schouwen een beeld naar voren van coalities die heel verschillend zijn georganiseerd. Dit verschil zit onder andere in de grootte van een coalitie (de geschouwde coalities varieerden van 1 tot bijna 20 scholen) en het type scholen in de coalitie (alleen po, alleen vo, of zowel po- als vo-scholen). Maar ook bleken de geschouwde scholen te variëren in onder andere samenwerkingsduur, samenwerkingspartners en processtructuur. In deze paragraaf lichten we deze verschillen toe.

Samenwerkingsduur

Sommige geschouwde coalities bestaan uit een groep samenwerkingspartners die al jarenlang enige vorm van buitenschools aanbod voor hun leerlingen organiseren. Soms al meerdere decennia, voortkomend uit de eerdere programma's en subsidies voor een buitenschools aanbod. Zij hebben de subsidie School en Omgeving aangegrepen om dit aanbod voort te zetten, te intensiveren. Een grotere groep geschouwde coalities is naar aanleiding van de gevolgen van de coronapandemie gestart met enige vorm van buitenschools aanbod.

Organisatiestructuur van de coalities

Sommige geschouwde coalities bestaan slechts uit één school, maar vaker bestaan coalities uit meerdere scholen in (ongeveer) dezelfde regio, soms van verschillende schoolbesturen of zelfs verschillende schooltypen (bijv. po, vo, s(b)o, vso). Omdat de scholen binnen een coalitie zich vaak in dezelfde wijk, gemeente of regio bevinden, 'delen' zij ook bepaalde voorzieningen. Ze hebben immers te maken met dezelfde aanbieders in de omgeving en dezelfde faciliteiten. Uit de schouwen blijkt dat coalities hier op verschillende wijzen mee omgaan. Ze trekken in meer of mindere mate samen op in het organiseren van het buitenschoolse aanbod. Sommige geschouwde coalities hebben een coalitiebrede projectleider en/of programmacoördinator aangesteld die bijvoorbeeld vaste samenwerkingsafspraken maken met aanbieders uit de omgeving, geleerde lessen tussen scholen uitwisselen, een gezamenlijk aanbod creëren voor meerdere scholen uit de coalitie en vraag en aanbod aan elkaar koppelen.

Ook zien we coalities met externe aanbieders als coalitiepartners. Deze externe aanbieders denken aan de voorkant mee over de visie, de doelen en de inhoud van het buitenschoolse aanbod. Dit zijn dan over het algemeen maatschappelijke organisaties uit de omgeving. Zo zijn in een van de geschouwde coalities ook aantal aanbieders uit de omgeving coalitiepartner. Vertegenwoordigers van deze coalitiepartners komen

een aantal keer per jaar bijeen om samen de aanpak af te stemmen, te evalueren en door te ontwikkelen. Deze coalitiepartners zijn ook de voorkeursaanbieders voor het buitenschoolse aanbod op de coalitiescholen.

Bij een andere geschouwde coalitie is een belangrijke rol weggelegd voor de welzijnsorganisatie. Deze welzijnsorganisatie fungeert coalitiebreed als een soort makelaar tussen de vraag en het aanbod. De organisatie zoekt passend aanbod bij de vraag van de scholen, maakt afspraken met de aanbieders en regelt de administratie (denk aan het betalen van facturen en opstellen van de verantwoording). De individuele coalitiescholen zijn alleen belast met een aantal praktische aspecten, denk aan het aanbod promoten en leerlingen laten inschrijven, het wegwijs maken van de externe aanbieders binnen de school en het evalueren van het aanbod. De coördinerende welzijnsorganisatie is verantwoordelijk voor de afstemming en administratie die komt kijken bij het inschakelen van externe aanbieders.

Daarnaast zijn er coalities waar meer een 'ieder voor zich' werkwijze geldt. Iedere coalitieschool is dan zelf verantwoordelijk voor het organiseren van het buitenschoolse aanbod, waar ze ook zelf de verantwoording over aanleveren. Dit betekent een hoge mate van vrijheid in het selecteren van passend aanbod en passende aanbieders. De school hoeft immers geen gebruik te maken van voorkeursaanbieders of het aanbod af te stemmen op dat van andere scholen. Tegelijkertijd blijkt uit ervaring van deze scholen ook dat dit een tijdrovende taak is en dat het noodzakelijk is dat zij bijtijds afspraken maken met aanbieders en verhuurders van ruimtes. Scholen in dezelfde wijk, gemeente of regio die ook bezig zijn met het organiseren van buitenschools aanbod vissen namelijk in dezelfde vijver, zowel als het gaat om aanbieders als om ruimtes. Zij zijn immers afhankelijk van dezelfde faciliteiten.

Overigens maakt niet iedere school evenveel gebruik van externe aanbieders van buitenschools aanbod. Sommige scholen (met name vo-scholen) maken voornamelijk gebruik van eigen personeel voor de invulling van buitenschools aanbod. Hierover meer in het hoofdstuk Kwaliteit.

Meer coalitiescholen dan scholen met recht op subsidie

Opvallend is dat niet alle geschouwde coalities volledig bestaan uit de scholen die in aanmerking zijn gekomen voor de subsidie School en Omgeving⁴⁹. Er zijn meerdere coalities geschouwd waarbij de coalitie bestond uit één of meer scholen die geen aanspraak konden maken op subsidie. Binnen enkele van deze coalities zien we dat het totale subsidiegeld opnieuw werd verdeeld onder de scholen, zodat ook scholen die net buiten de subsidievoorwaarden vielen hun leerlingen aanvullend aanbod kunnen bieden. In andere gevallen werd dit bedrag aangevuld met andere (incidentele) subsidies of budgetten.

Rol van de gemeente en schoolbesturen

We zagen bij de geschouwde coalities naast grote verschillen in samenstelling en organisatie net als bleek uit de vragenlijsten ook grote verschillen in rol en betrokkenheid van de gemeente. Zo beperkte de betrokkenheid van de gemeente in sommige gevallen alleen tot het akkoord gaan met de subsidieaanvraag. De gemeente had in 'een enkel geval nauwelijks inhoudelijke kennis van of actieve betrokkenheid bij het programma. Soms tot frustratie van de coalities, die een meer betrokken rol van de gemeente hadden gehoopt en verwacht. Andere gemeenten tonen meer betrokkenheid door bijvoorbeeld inhoudelijk bij te dragen en specifieke onderdelen van het programma te financieren, bijvoorbeeld door de opdracht aan maatschappelijke uitvoerders uit te breiden (zoals de bibliotheek, het welzijn of jongerenwerk). In de meest betrokken vorm maakt het aanbod onder School en Omgeving deel uit van een langdurige visie en aanpak van de gemeente, waarbij de gemeente ook bijdraagt in bijvoorbeeld middelen en/of coördinatie.

⁴⁹ Hierover is geen informatie gevraagd in de vragenlijsten

Eenzelfde beeld zien we bij de schoolbesturen die betrokken zijn bij de geschouwde coalities. Aan het ene uiterste zijn er schoolbesturen die zich nauwelijks betrokken tonen en schooldirecteuren zich daardoor soms alleen voelen staan in de extra vraagstukken en verantwoordelijkheden die op hen afkomen met het organiseren van buitenschools aanbod. Aan de andere kant staan de schoolbesturen die juist fungeren als aanjager van de aanvragen School en Omgeving en/of scholen ontlasten als het gaat om de administratieve en financiële verantwoordelijkheden die de regeling met zich meebrengt.

Betrokkenheid kinderopvangorganisaties bij de coalities

Aanvullend op de vragenlijsten blijkt uit de schouwen nog meer expliciet dat samenwerken met de kinderopvang voor het buitenschoolse aanbod een uitdaging is. Meerdere coalities geven aan dat zij graag meer met de kinderopvang zouden willen optrekken, maar dat deze samenwerking in de praktijk erg lastig blijkt. Een kinderopvangorganisatie inzetten als aanbieder is ingewikkeld in verband met de wet- en regelgeving waar de kinderopvang aan moet voldoen. Buitenschools aanbod organiseren volgens de vereisten van de kinderopvang is zowel financieel als praktisch onhaalbaar, geven de coalities aan. Daar komt bij dat buitenschools aanbod georganiseerd door scholen een vorm van concurrentie voor de kinderopvang. Hoewel het buitenschoolse aanbod van School en Omgeving qua uren en inhoud geen absolute vervanger is van het bso-aanbod, zijn er ouders die qua opvang al geholpen zijn met de extra buitenschoolse activiteiten, wat invloed heeft op de bso-contracten. En als alle bso-kinderen van het buitenschoolse aanbod gebruik gaan maken, dan betekent dat dat ouders minder bso-uren per middag nodig hebben, met de financiële en organisatorische⁵⁰ gevolgen voor de bso-aanbieders van dien. Uit de ervaringen van de coalities blijkt dat de kinderopvangorganisaties graag meedenken en meewerken, maar dat het tot dusver lastig blijkt om deze samenwerking zo in te richten dat beide partijen van elkaar kunnen profiteren. Dit blijkt ook uit het feit dat in geen van de schouwen kinderopvangorganisaties bij de gesprekspartners hoorden.

Ontwikkeling en uitvoering van het aanbod

Net als in de vragenlijsten blijkt ook uit de schouwen dat het per school verschilt hoe het buitenschoolse activiteiten-aanbod tot stand komt. Scholen gaan verschillend om met externe aanbieders van activiteiten. We zien bij de geschouwde coalities op hoofdlijnen twee benaderingen: scholen bepalen zelf welk aanbod zij graag willen inzetten en zoeken hier een passende aanbieder bij, of ze werken samen met aanbieders om specifiek, op maat gemaakt aanbod te ontwikkelen. Bij deze eerste benadering, ook wel het 'u vraagt, wij draaien' model, ligt de verantwoordelijkheid volledig bij de school om passend aanbod te selecteren. Dit betekent dat scholen zelf bepalen welke activiteiten aansluiten bij hun leerlingenpopulatie en hun eigen visie. Bij deze benadering is er weinig ruimte voor de aanbieders zelf om op voorhand mee te denken over wat volgens hen passend is, om 'nieuw' aanbod op maat te ontwikkelen, om bestaand aanbod door te ontwikkelen of om na te denken over een doorgaande lijn in het aanbod. Dit lijkt een gemiste kans, maar tegelijkertijd geven aanbieders aan dat zij alleen per uur aanbod worden betaald en niet extra worden gecompenseerd voor het meedenken over inhoudelijke aansluiting. Zeker kleine aanbieders missen de financiële ruimte om hier vrijblijvend over in gesprek te gaan met de scholen.

Er zijn echter ook coalities waarbij aanbieders wel aan de voorkant worden betrokken als coalitiepartners. Zij denken mee over wat nodig en passend is voor de doelgroep en passen hun bestaande aanbod aan op de vraag en behoefte van de school of gehele coalitie. Hierbij is flexibiliteit cruciaal: aanbieders moeten bijvoorbeeld het aantal lessen of de duur van activiteiten kunnen aanpassen zodat deze aansluiten bij het buitenschoolse activiteitenrooster van de school.

Bij één van de geschouwde coalities bleek dat breder gekeken werd naar de rol van externe organisaties voor de invulling van het buitenschoolse aanbod. Externe organisaties fungeren bij deze vo-school niet

⁵⁰ Het is organisatorisch en financieel lastig haalbaar om alleen bso te organiseren van bijvoorbeeld 16.30-18.30. De opbrengsten zijn dan onvoldoende om de kosten te dekken en de pedagogisch medewerkers krijgen erg kleine contracten.

alleen als aanbieders van activiteiten, maar ook als netwerkpartners of zelfs ‘opdrachtgevers’ (maatschappelijke organisaties in de omgeving creëren opdrachten waar de leerlingen mee aan de slag kunnen, zoals het maken van een kookboek voor een vrijwilligersorganisatie die maaltijden bereidt voor daklozen). De school betreft mogelijk toekomstige werkgevers van de leerlingen bij talentdagen op school, in het kader van School en Omgeving. Daarnaast worden buitenschoolse activiteiten opgezet, waarbij leerlingen bijdragen aan maatschappelijke organisaties in de buurt. Zo hebben leerlingen bijvoorbeeld een culinaire gids ontwikkelt voor een stichting die daklozenmaaltijden maakt en hebben leerlingen geholpen met de organisatie van allerlei activiteiten, zoals de avondvierdaagse en een bingoavond.

Afhankelijk van het type aanbieder kan de samenwerking tussen de coalitie of school en de aanbieder verschillen. Uit de gesprekken tijdens de schouwen blijkt regelmatig dat coalities en scholen verschillend aankijken tegen de rol van commerciële aanbieders en maatschappelijke aanbieders. Van commerciële aanbieders wordt dan verwacht dat zij het aanbod naar de wensen van de school uitvoeren.

Maatschappelijke organisaties worden meer aan de voorkant meegenomen als gesprekspartner.

“Commerciële aanbieders en zzp’ers zijn voor mij afnemers, zij bieden wat ik wil. Voor de maatschappelijke organisaties, zoals kinderopvang en welzijn, geldt dit anders”, aldus een coalitievertegenwoordiger.

Werkdruk en werkplezier

De organisatie van buitenschoolse activiteiten speelt een belangrijke rol in hoe werkdruk binnen scholen wordt ervaren. Sommige scholen kiezen ervoor om de werkdruk voor het lerarenteam te verminderen of te voorkomen door de coördinatie en organisatie van het buitenschoolse aanbod bewust bij hen vandaan te laten. Deze scholen stellen dat leerkrachten zich uitsluitend zouden moeten richten op hun kerntaak: het lesgeven. Zo kiezen scholen er bijvoorbeeld voor om de verantwoordelijkheid van het organiseren en coördineren van het buitenschoolse aanbod bij een directeur, een specifiek personeelslid of een externe partij te leggen, zoals een welzijnsorganisatie of een coördinator vanuit de coalitie. Zo benadrukt een schoolleider: *“De buitenschoolse activiteiten mogen geen extra werkdruk opleveren. Wij willen onze mensen echt ontzien.”*

Hoewel betrokkenheid bij het aanbod tot extra werkdruk kan leiden bij leraren, blijkt op sommige scholen dat juist deze betrokkenheid ervoor kan zorgen dat leraren werkdruk veel minder als zodanig ervaren. Wanneer leraren eigenaarschap ervaren, zien zij de inzet van buitenschoolse activiteiten als een logische aanvulling op hun werk en voelt het niet als werkdruk. Zoals een leerkracht van een school die leerkrachten die dat willen juist bewust mee laat draaien in het buitenschoolse aanbod het verwoordt: *“Als je werkt voor een school als deze, dan kies je bewust voor deze doelgroep. We weten dat deze doelgroep meer nodig heeft en we zijn blij dat we dit kunnen bieden met School en Omgeving. Als je dit niet wilt, dan kies je voor een school met een andere populatie.”* Wanneer de meerwaarde van de activiteiten breed wordt gedragen, ervaren leerkrachten deze niet als extra werkdruk, maar als een verrijking van hun werk en een waardevolle toevoeging aan de schooldag.

Successen en knelpunten in de organisatie en samenwerking

De organisatie en samenwerking rondom buitenschools aanbod kent diverse succesfactoren en knelpunten die de effectiviteit en uitvoerbaarheid ervan beïnvloeden, zo bleek uit de schouwen. Een belangrijke succesfactor is, volgens een van de coalities, de aanwezigheid van enthousiaste en gedreven trekkers binnen het team, die zowel de samenwerking als de verbinding met externe partners stimuleren. Daarnaast zijn een sterke projectleider, een duidelijke visie vanaf de start en een goed toegeruste locatie heel bevorderlijk gebleken voor het prettig organiseren van het buitenschoolse aanbod. Scholen met eigen, ruime gebouwen hebben hierin een duidelijke voorsprong, omdat ze activiteiten makkelijk kunnen faciliteren.

De betrokkenheid van externe partijen en coalitiepartners biedt ook kansen, al is de rolverdeling nog niet altijd helder. Aanbieders worden nog vaak op afroep benaderd, waardoor structurele samenwerking en

afstemming op lange termijn uitblijven. Hoewel aanbieders bereid zijn om projectplannen met duidelijke doelen te ontwikkelen, vraagt dit om financiële ruimte die niet altijd beschikbaar is. Een ander vraagstuk waar men bij de organisatie tegenaan loopt is: bij wie ligt de verantwoordelijkheid tijdens de activiteiten? Bij de uitvoerende organisatie, of bij de school?

Een ander knelpunt dat door sommige coalities wordt ervaren, is het vinden van een passend en divers aanbod. In niet-stedelijke gebieden ontbreekt het vaak aan een diversiteit aan aanbieders, terwijl scholen in stedelijke omgevingen vaak te maken hebben met een tekort aan geschikte ruimtes en aanbieders door concurrentie met andere gebruikers.

Duurzaamheid van de samenwerking

Sommige geschouwde coalities zijn heel bewust bezig met hoe zij de incidentele School en Omgeving middelen enigszins duurzaam in kunnen zetten. Bij andere coalities komt dit iets minder naar voren. De geschouwde coalities geven veelal aan dat het lastig is om de samenwerking tussen scholen en aanbieders te verduurzamen met incidentele middelen, omdat het duurzaam organiseren van een buitenschools aanbod tijd kost en de tijd is schaars bij een tijdelijke subsidie. Hoe zinvol is het om te investeren in een duurzame organisatiestructuur, wanneer de middelen tijdelijk zijn?

Tegelijkertijd zien we ook coalities die zich minder lijken aan te trekken van de tijdelijke aard van de subsidie School en Omgeving. Zij organiseerden al buitenschools aanbod voor de subsidie School en Omgeving en hebben er een kunst van gemaakt om continu verschillende middelen en subsidies aan elkaar te koppelen om dit aanbod te kunnen blijven bieden.

Wanneer coalities wel heel bewust inzetten op verduurzaming van het aanbod en de samenwerking, doen zij dat door bijvoorbeeld heel gericht aan een bepaalde organisatiestructuur te werken. Deze coalities grijpen de subsidie aan om de relaties met maatschappelijke organisaties in de omgeving aan te halen en verder te verdiepen en om op regionaal niveau gezamenlijk een visie te ontwikkelen. Door nauw samen te werken met aanbieders ontstaat dan een veelzijdig en passend aanbod, dat aansluit bij de behoeften van scholen en leerlingen.

Belangrijk om te benadrukken is dat deze innige samenwerking met aanbieders wel tijd, coördinatie en dus geld kost. Dit kan voor lastige gesprekken zorgen. Zo ervaart een van de coalities weerstand bij een van de scholen. Deze school was het er niet mee eens met dat er geld aan coördinatie werd besteed en gaf aan: 'Als je het geld direct aan ons geeft, zorgen wij dat dit geld bij de leerlingen zelf terecht komt (in de vorm van aanbod).' Coalities zijn op zoek naar een balans tussen enerzijds de subsidiemiddelen zo veel mogelijk in te zetten voor het daadwerkelijk organiseren van buitenschools aanbod en tegelijkertijd met de middelen te willen investeren in een duurzame samenwerking.

6. Activiteitenaanbod

Welke activiteiten worden aangeboden, hoe wordt het activiteitenaanbod vormgegeven en is er een doorgaande lijn in het buitenschoolse aanbod en met het binnenschoolse aanbod? Wat zijn de doelen van het aanbod, wie is de doelgroep en worden zij ook bereikt? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord op basis van de uitkomsten van de vragenlijsten en van de schouwen.

6.1 Vragenlijsten

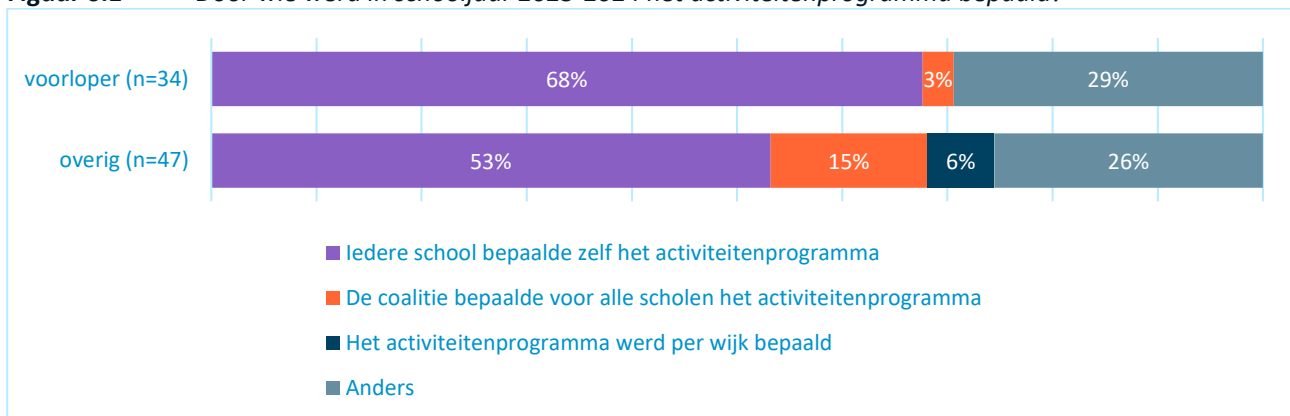
De subsidieregeling School en Omgeving is bedoeld om buitenschools aanbod aan te bieden aan leerlingen. De coalities en deelnemende scholen zijn vrij om te kiezen hoe het activiteitenaanbod eruitziet, zolang de activiteiten aansluiten bij minstens één van de volgende ontwikkelgebieden: sport, cultuur, cognitieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling en oriëntatie op jezelf of oriëntatie op de wereld. In dit hoofdstuk zoomen we in op verschillende aspecten van het activiteitenaanbod georganiseerd en uitgevoerd in schooljaar 2023-2024.

Invulling activiteitenprogramma

Bij een meerderheid van de coalities bepaalden scholen zelf het activiteitenprogramma (voorlopers=68%; overige coalities=53%), zie Figuur 6.1. Bij overige coalities komt het relatief vaker voor dat het activiteitenprogramma voor alle scholen is bepaald door de coalities dan bij voorlopercoalities (respectievelijk 15 en 3%). Bij voorlopercoalities kwam het bovendien helemaal niet voor dat het programma per wijk werd bepaald, terwijl dit bij overige coalities bij zes procent het geval was.

Bij ongeveer een kwart van de coalities is het activiteitenprogramma op een andere manier bepaald (opgehaald via een open vraag). Hierbij is veelal genoemd dat het aanbod in samenspraak met de coalitie en de scholen tot stand is gekomen. Een enkele projectleider gaf daarnaast aan dat ook aanbieders van activiteiten en/of de leerlingen betrokken zijn geweest bij de invulling van het programma.

Figuur 6.1 Door wie werd in schooljaar 2023-2024 het activiteitenprogramma bepaald?

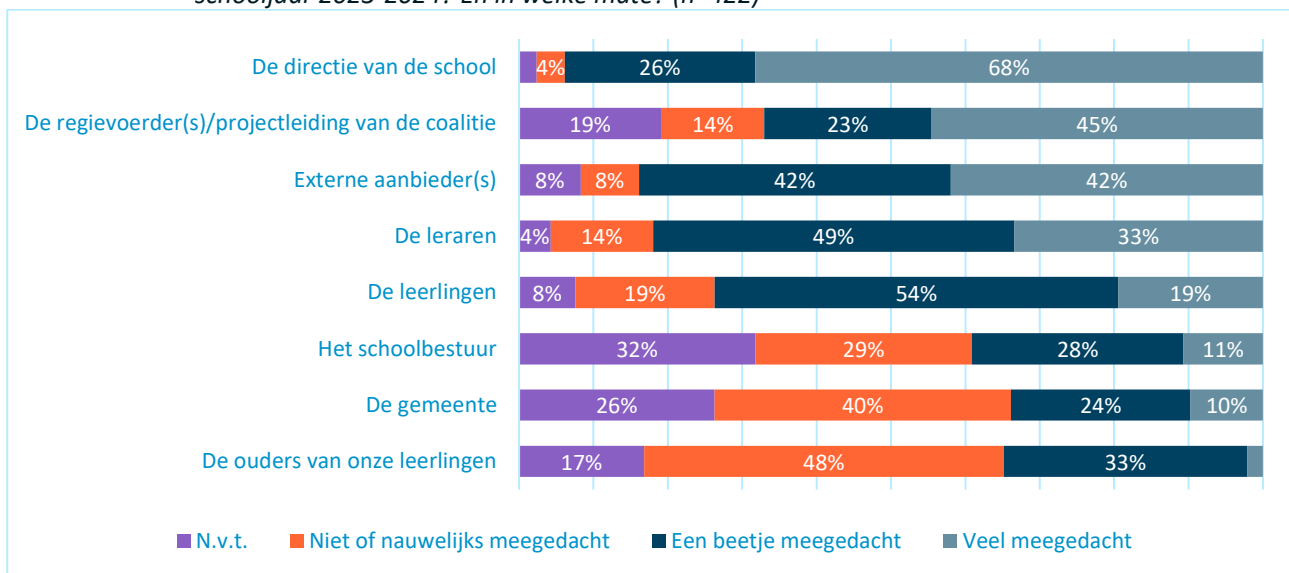


Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

De invulling van het activiteitenprogramma in schooljaar 2023-2024 is op basis van de inbreng van meerdere betrokkenen tot stand gekomen (zie Figuur 6.2). Daarbij is de inbreng van de schooldirectie relatief het grootst geweest: bij 68 procent van de scholen heeft de directie veel meegedacht. Ook projectleiders van de coalities en externe aanbieders hebben bij bijna de helft van de scholen veel meegedacht over de invulling van de activiteiten. Leraren en leerlingen dachten bij ongeveer de helft van de scholen een beetje mee. Schoolbesturen, gemeenten en ouders van leerlingen dachten veelal niet of nauwelijks mee.

Het type betrokkenen en de mate van betrokkenheid bij de invulling van het activiteitenprogramma verschilt enigszins tussen coalitiesoorten, onderwijssector en schoolcategorie. Bij scholen binnen voorlopercoalities hebben de projectleiders van de coalities relatief minder vaak veel meegedacht dan bij scholen in overige coalities (respectievelijk 41 en 53%). Bij po-scholen dachten schoolbesturen relatief vaker een beetje of veel mee dan bij vo-scholen (respectievelijk 42 en 28%). Daarnaast hebben vo-scholen relatief vaker dan po-scholen leerlingen laten meedenken (respectievelijk 83 en 72%). Bij po-scholen hebben juist relatief vaker de ouders van leerlingen meegedacht dan bij vo-scholen (respectievelijk 38 en 21%). Tenslotte valt in het licht van eerdere resultaten over de betrokkenheid van gemeenten in paragraaf 5.1 op dat een aanzienlijk deel van de gemeenten heeft meegedacht over de invulling van het activiteitenaanbod. Bij categorie B-scholen gebeurde dit relatief vaker dan bij categorie A-scholen (respectievelijk 39 en 29%).

Figuur 6.2 Welke personen/organisaties hebben meegedacht over de School en Omgeving-activiteiten in schooljaar 2023-2024? En in welke mate? (n=422)



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Ook uit de enquête onder andere coalitiepartners blijkt dat externe aanbieders betrokken zijn geweest bij de invulling van het activiteitenprogramma. Ongeveer een kwart (27%) heeft de door hen uitgevoerde activiteiten volledig zelf ontwikkeld en bijna twee derde (62%) heeft dit in afstemming met de school gedaan. Dit heeft tot maatwerk per school geleid: bij ruim de helft (55%) van de coalitiepartners die bij meerdere scholen activiteiten uitvoerden, verschilde het aanbod per school.

Inhoud van de activiteiten

De doelen en inhoud van de activiteiten zijn divers en verschillen enigszins tussen scholen. De meest voorkomende doelen van de georganiseerde activiteiten in schooljaar 2023-2024 zijn het verbeteren van deelname aan sport, spel en bewegen en aan culturele activiteiten (geldt bij ongeveer 90% van de coalities voor alle scholen), zie Tabel 6.1. Ook hebben de activiteiten bij meer dan 80 procent van de coalities alle scholen als doel om het welbevinden en de sociaal-emotionele vaardigheden van leerlingen te verbeteren. Daarnaast hebben veel coalities als doel om de sociale veiligheid op school en in de wijk te verhogen en om taalvaardigheid en executieve functies en leervaardigheden te verbeteren. Alleen het versoepelen van de overgang po-vo was bij een meerderheid van de coalities voor geen enkele school een doel. Voorlopers kennen meer variatie in doelen en activiteiten, ook tussen scholen, dan overige coalities. Dit is bijvoorbeeld duidelijk te zien bij het verbeteren van rekenvaardigheid: bij 53 procent van de voorlopers geldt dit voor een deel van de scholen, ten opzichte van 15 procent bij de overige coalities.

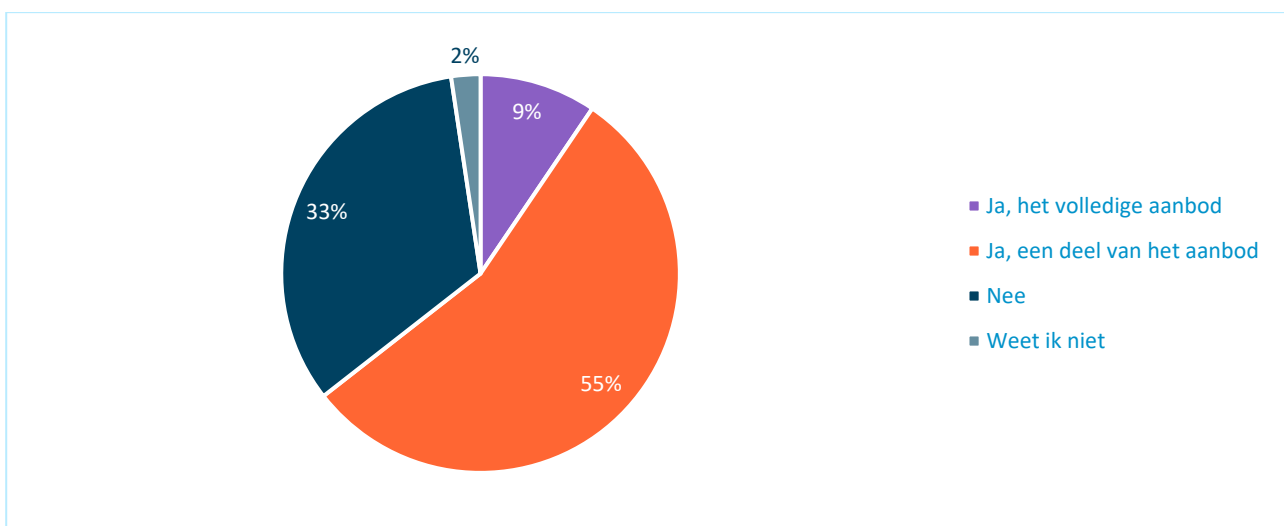
Tabel 6.1 Welke van onderstaande doelen waren van toepassing binnen uw coalitie in schooljaar 2023-2024?

	Voorlopers (n=34)			Overige coalities (n=47)		
	Geldt voor alle scholen	Geldt voor een deel van de scholen	Geldt niet	Geldt voor alle scholen	Geldt voor een deel van de scholen	Geldt niet
Verbeteren deelname aan sport, spel en bewegen	88%	9%	3%	94%	4%	2%
Verbeteren deelname aan culturele activiteiten	85%	12%	3%	91%	4%	4%
Verbeteren/vergroten welbevinden	85%	12%	3%	87%	4%	9%
Verbeteren sociaal-emotionele vaardigheden	74%	24%	3%	91%	4%	4%
Vergroten van de kennis van de wereld	68%	26%	6%	77%	6%	17%
Verhogen sociale veiligheid op school	53%	26%	21%	57%	15%	28%
Verbeteren taalvaardigheid	47%	41%	12%	49%	17%	34%
Verbeteren executieve functies en leervaardigheden	44%	41%	15%	47%	21%	32%
Verhogen sociale veiligheid in de wijk	38%	41%	21%	64%	13%	23%
Vorbereiden op de toekomstige loopbaan	38%	32%	29%	43%	11%	47%
Verbeteren rekenvaardigheid	26%	53%	21%	32%	15%	53%
Versoepelen overgang po-vo	18%	38%	44%	19%	6%	74%

Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

Ongeveer twee derde van de scholen koppelden het aanbod van School en Omgeving inhoudelijk aan het reguliere schoolprogramma (Figuur 6.3). Voor 9 procent betrof dat het volledige aanbod, voor 55 procent een deel van het aanbod. Ter toelichting gaven scholen bijvoorbeeld aan dat de activiteiten aansloten bij het thema van de reguliere lessen. Hierin zijn geen noemenswaardige verschillen waargenomen naar onderwijssector, schoolcategorie of coalitiesoort.

Figuur 6.3 *Werd het aanbod van School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 inhoudelijk gekoppeld aan het reguliere schoolprogramma? (n=422)*



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

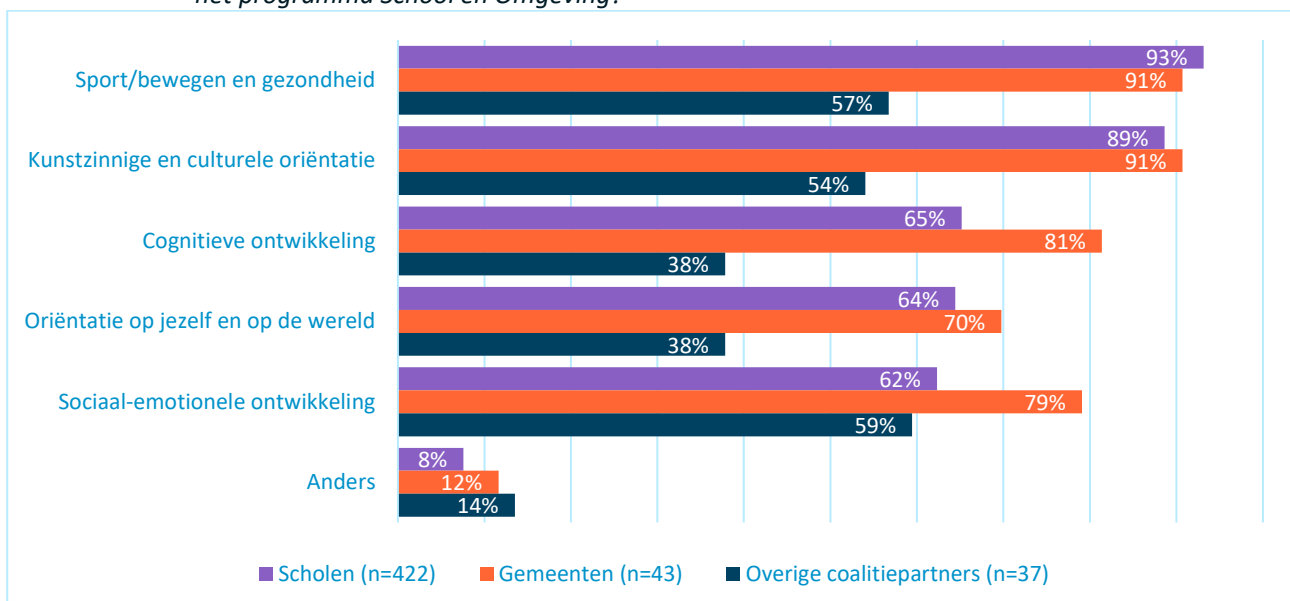
De activiteiten die in schooljaar 2023-2024 zijn georganiseerd, sluiten in grote mate aan bij de doelen die binnen de coalities zijn gesteld. Volgens ongeveer 90 procent van de scholen en gemeenten zijn er activiteiten op het gebied van sport/bewegen en gezondheid, en kunstzinnige en culturele oriëntatie georganiseerd (zie Figuur 6.4). Twee derde van de scholen geeft aan dat er activiteiten op het gebied van

cognitieve ontwikkeling, oriëntatie op jezelf en op de wereld en sociaal-emotionele ontwikkeling zijn georganiseerd. Een grotere groep gemeenten benoemt dat deze activiteiten georganiseerd werden. Dit verschil in inzicht wordt wellicht verklaard omdat het aanbod per school kan verschillen (zie Tabel 6.1) en het dus afhangt aan welke school je het vraagt, en/of doordat de scholen die de vragenlijst invulden niet noodzakelijk in de gemeenten liggen die de vragenlijst invulden. Andere georganiseerde activiteiten liggen bijvoorbeeld op het gebied van techniek, koken en muziek.

De aangeboden activiteiten verschillen nauwelijks naar schooltype of het coalitiesoort waartoe een school behoort. Een uitzondering hierop zijn activiteiten op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling. Deze activiteiten worden relatief vaker aangeboden door scholen binnen overige coalities dan binnen voorlopercoalitie (respectievelijk 69 en 59%), relatief vaker door vo-scholen dan po-scholen (respectievelijk 78 en 59%) en relatief vaker door categorie A- dan categorie B-scholen (respectievelijk 67 en 57%).

Aan scholen is ook gevraagd om de ontwikkelingsgebieden waarop activiteiten zijn gericht te rangschikken naar de frequentie waarmee ze zijn georganiseerd. Daaruit blijkt dat scholen in schooljaar 2023-2024 het vaakst activiteiten organiseerden op het gebied van sport/bewegen en gezondheid en kunstzinnige en culturele oriëntatie.

Figuur 6.4 Op welke gebieden werden in schooljaar 2023-2024 activiteiten georganiseerd in het kader van het programma School en Omgeving?



Noot: De gemeenten die 'weet ik niet' hebben ingevuld, zijn buiten beschouwing gelaten. De vraagstelling voor overige coalitiepartners luidt: "Op welk ontwikkelingsgebied bij leerlingen waren uw activiteiten voor School en Omgeving gericht in schooljaar 2023-2024?"

Bron: Enquête onder scholen, gemeenten en andere coalitiepartners, bewerking SEO/Sardes (2024)

Op twee derde van de meeste scholen mochten leerlingen zelf kiezen aan welke activiteiten ze deelnamen. Bij ongeveer kwart van de scholen mochten leerlingen deels kiezen en bij de overige scholen was er geen keuze. Hierin zijn geen verschillen waargenomen naar coalitiesoort, onderwijssector of schoolcategorie.

Intensiteit van de activiteiten

Het merendeel van de po-scholen (bijna de helft) bood de activiteiten vanuit School en Omgeving het hele schooljaar 2023-2024 aan (zie Figuur 6.5). Bij de overige po-scholen besloeg het aanbod vooral tussen de 11 en 30 weken. Er zijn hierin geen grote verschillen tussen jaarklasgroepen, wel naar coalitiesoort. Scholen binnen voorlopercoalities boden de activiteiten gemiddeld meer weken aan dan scholen binnen overige coalities.

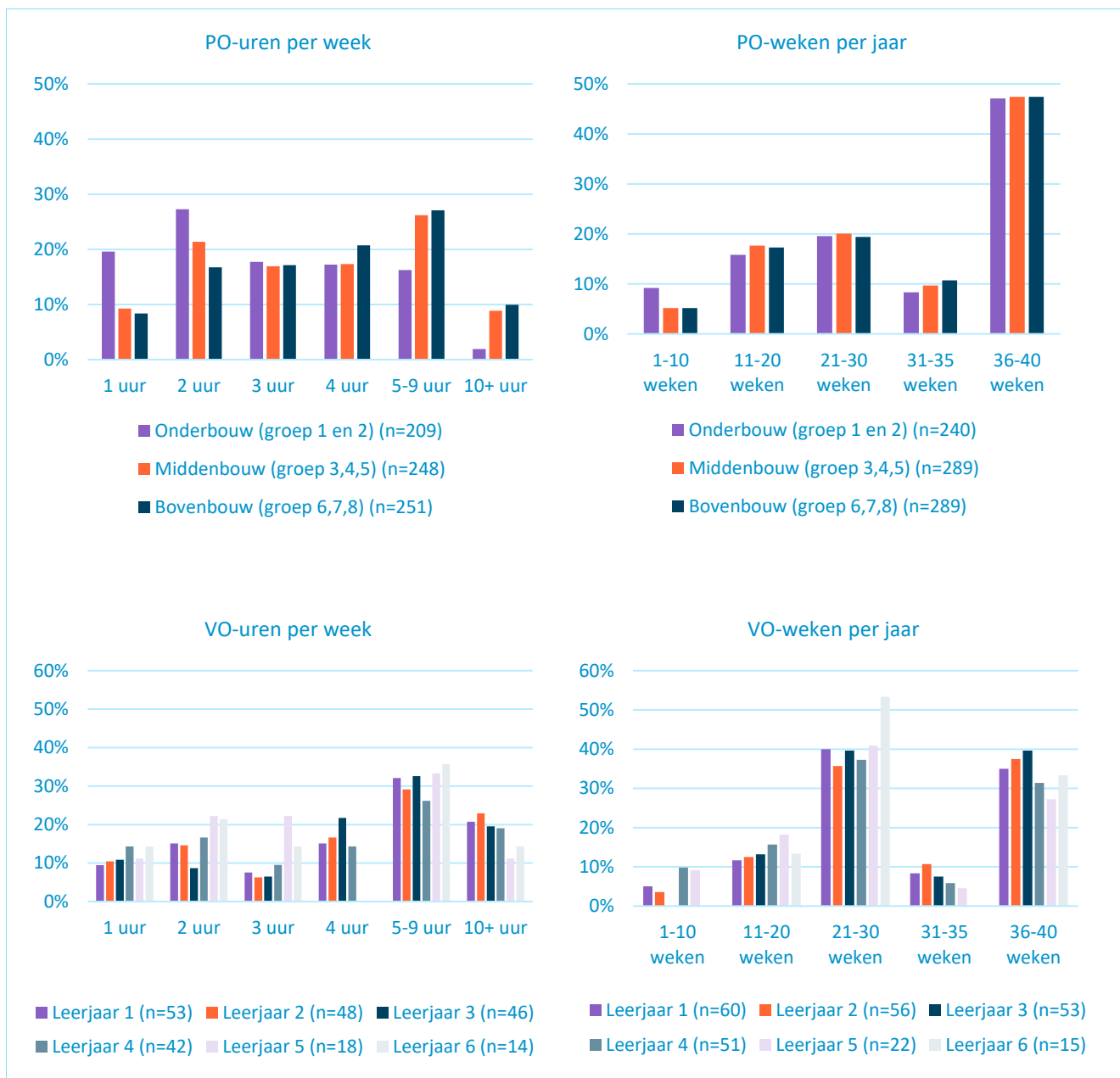
In het vo besloeg het aanbod veelal het hele of het halve schooljaar. Ten opzichte van het po komt het in het vo relatief vaker voor dat de activiteiten 21-30 weken werden aangeboden. Ook is er binnen het vo verschil tussen leerjaren. In leerjaar 5 en 6 slaat het aanbod relatief minder vaak een heel schooljaar, wat

waarschijnlijk samenhangt met de eindexamens in de havo en het vwo. Ook valt binnen het vo op dat het aanbod van scholen binnen voorlopercoalities voor leerjaar 1 tot leerjaar 4 relatief minder vaak het volledig schooljaar beslaat dan binnen overige coalities (respectievelijk rond 30 en 50%).

Het aantal uren per week varieert zowel in het po als in het vo van 1 tot 10 of meer uur. Leerlingen uit de onderbouw van het po (groepen 1 en 2) kregen relatief vaker voor 1 of 2 uur per week activiteiten aangeboden, dan leerlingen uit de midden- of bovenbouw van het po. In de midden- en bovenbouw van het po gaat het juist relatief vaker om activiteiten van 5 of meer uur per week. Ongeveer 4 procent van de po-scholen biedt in de midden- en bovenbouw exact 10 uur per week activiteiten aan en ongeveer 5 procent zelfs meer dan 10 uur. In het aantal uren per week is er nauwelijks verschil tussen de leerjaren in het vo. Ongeveer 20 procent van de scholen biedt de activiteiten gemiddeld 10 of meer uur per week aan voor alle leerjaren, waarvan ongeveer de helft in leerjaar 1 tot 4 exact 10 uur.

Categorie A-scholen in het po boden vaker activiteiten aan voor 5 of meer uur per week in de midden- en bovenbouw dan categorie B-scholen (respectievelijk 35 en rond 18%)

Figuur 6.5 De activiteiten van School en Omgeving werden gemiddeld ... uur per week en ... weken per jaar aangeboden per leerling



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

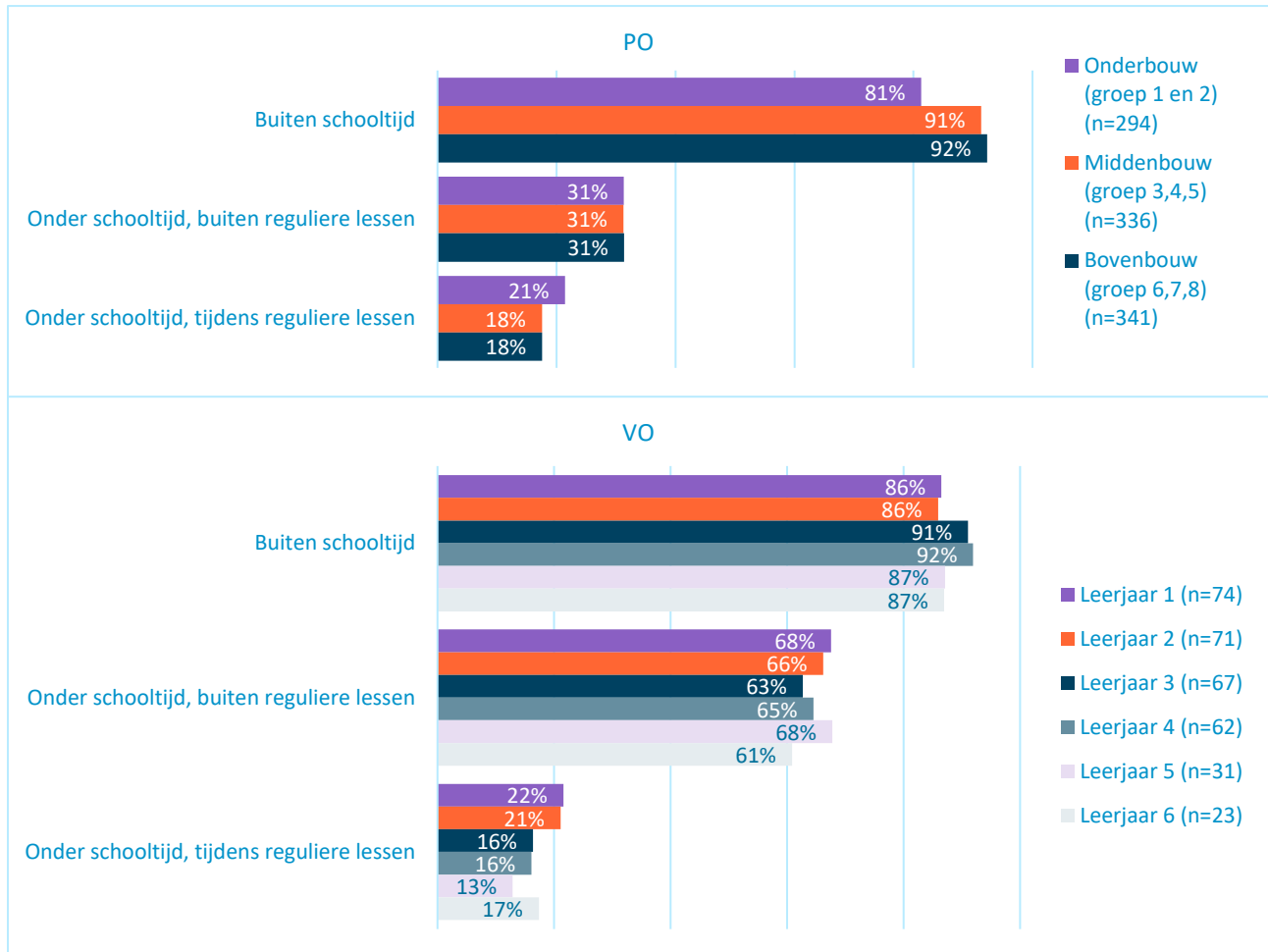
Het overgrote deel van de activiteiten vond plaats na schooltijd, zowel in het po als in het vo (zie Figuur 6.6). Dat geldt in het po iets meer voor de midden- en bovenbouw dan voor de onderbouw. Ook vonden de activiteiten bij een derde van de po-scholen en twee derde van de vo-scholen plaats onder schooltijd, maar buiten de reguliere lessen.

Verder valt op dat scholen in voorlopende coalities vaker activiteiten onder schooltijd aanbieden dan scholen in overige coalities (niet weergegeven). Meer dan 20 procent van de scholen in die eerste groep biedt activiteiten onder schooltijd tijdens reguliere lessen⁵¹ aan en ongeveer een derde biedt activiteiten

⁵¹ Buitenschools aanbod in het kader van de Regeling School en Omgeving mag niet tijdens de reguliere schoollessen worden gegeven. Uit de antwoorden op de vragenlijst kan niet worden opgemaakt of deze activiteiten tijdens reguliere lessen ook daadwerkelijk uit de Regeling School en Omgeving worden bekostigd, of dat deze uit aanvullende middelen worden gefinancierd.

onder schooltijd buiten reguliere lessen aan. Bij scholen in overige coalities gaat het om minder dan 10 respectievelijk 20 procent.

Figuur 6.6 Op welk moment namen de leerlingen in schooljaar 2023-2024 deel aan het extra aanbod vanuit School en Omgeving?



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

De groeps groottes bij de activiteiten vanuit School en Omgeving zijn over het algemeen kleiner dan een gemiddelde klas in het po en vo (zie Figuur 6.7). Bij ongeveer 70 procent van de po-scholen bevatten de groepen maximaal 20 leerlingen. Deze groepen zijn bij ongeveer de helft van de po-scholen begeleid door één begeleider en bij ongeveer een derde van de scholen door gemiddeld twee begeleiders.

In het vo is er enige variatie in de groeps grootte naar leerjaar. In leerjaar 5 en 6 hadden bij meer dan 40 procent van de vo-scholen activiteiten gemiddeld 1 tot 10 leerlingen, terwijl dit in lagere leerjaren onder de voor minder dan 30 procent van de scholen gold. Net als in het po stonden er in het vo meestal 1 of 2 begeleiders op de groepen. Wel valt op dat ongeveer 20 procent van de vo-scholen in de eerste 2 leerjaren gemiddeld vier of meer begeleiders op een groep stonden. Ook hadden vo-scholen van voorlopercoalities relatief vaker gemiddeld 1 begeleider ingezet dan vo-scholen van overige coalities (respectievelijk meer dan de helft en ongeveer een derde, afhankelijk van het leerjaar).

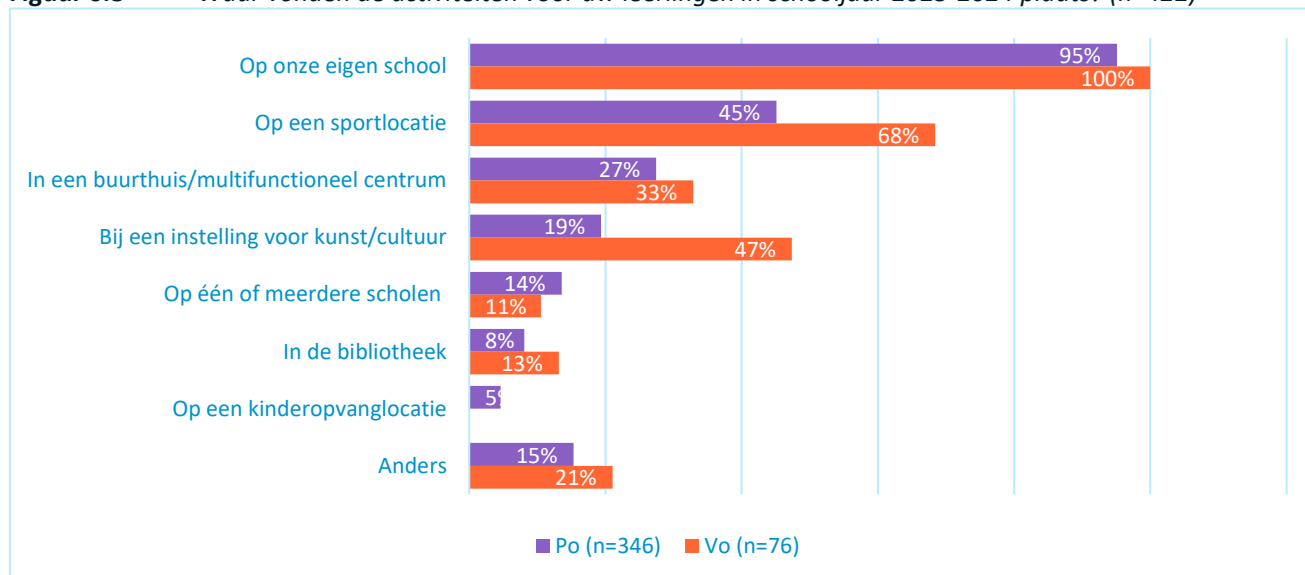
Figuur 6.7 Hoe groot waren de groepen gemiddeld en hoeveel begeleiders stonden gemiddeld op een groep in schooljaar 2023-2024? (po)



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

De eigen school is veruit de meest gebruikte locatie voor activiteiten, zie Figuur 6.8. Daarnaast vonden de activiteiten ook regelmatig plaats op een sportlocatie, bij een buurthuis/multifunctioneel centrum of bij een instelling voor kunst/cultuur. Bij vo-scholen vonden de activiteiten vaker dan bij po-scholen plaats op een sportlocatie (respectievelijk 68 en 45%) en bij een instelling voor kunst/cultuur (respectievelijk 47 en 19%). Andere locaties waar scholen gebruik van hebben gemaakt, zijn bijvoorbeeld locaties in de wijk en de locatie van externe organisaties/aanbieders.

Figuur 6.8 Waar vonden de activiteiten voor uw leerlingen in schooljaar 2023-2024 plaats? (n=422)



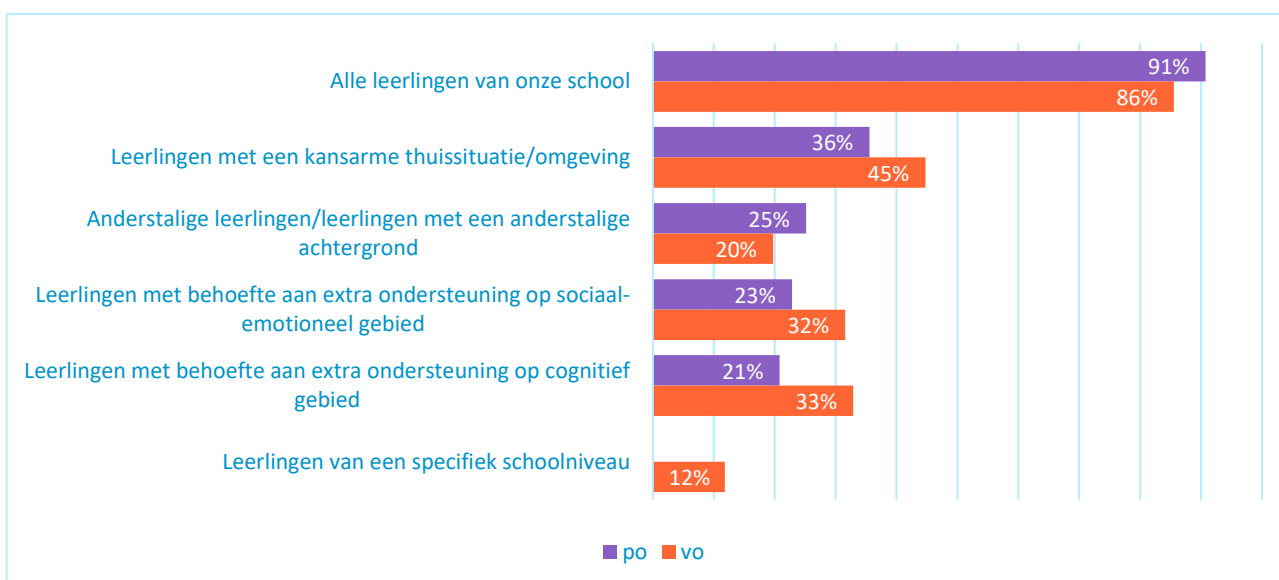
Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Doelgroep en deelname

Vrijwel alle scholen (90%) richtten hun activiteitenaanbod op alle leerlingen van de school, zie Figuur 6.9. Ruim een derde van de scholen (37%) richt zich (daarnaast) specifiek op leerlingen met een kansarme thuissituatie/omgeving. Ongeveer een kwart van de scholen richt zich (ook) specifiek op leerlingen met behoefte aan extra ondersteuning op sociaal-emotioneel of cognitief gebied (24%) of op anderstalige leerlingen (23%).

Vo-scholen richten zich vaker dan po-scholen op leerlingen met behoefte aan extra ondersteuning op cognitief gebied (respectievelijk 33 en 21%) of sociaal-emotioneel gebied (respectievelijk 32 en 23%) en op leerlingen met een kansarme thuissituatie/omgeving (respectievelijk 45 en 36%).

Figuur 6.9 Op welke leerlingen was het activiteitenaanbod in schooljaar 2023-2024 gericht?

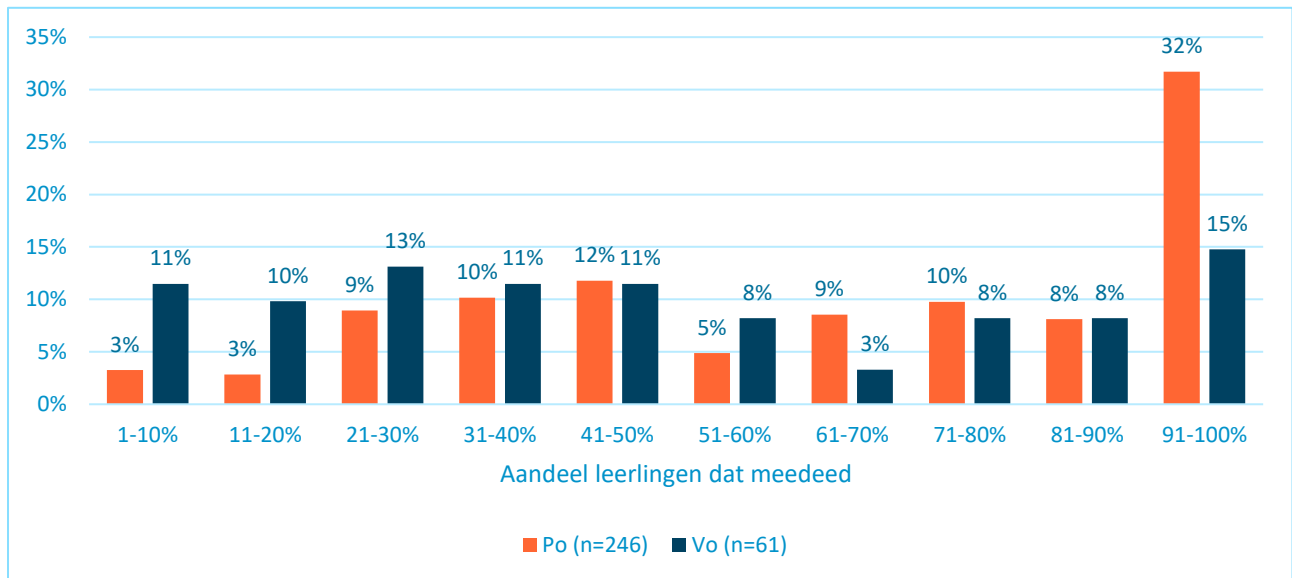


Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Aan scholen is gevraagd hoeveel leerlingen op enig moment in schooljaar 2023-2024 hebben deelgenomen aan het aanbod vanuit School en Omgeving. Ruim een kwart (27%) heeft dit niet op basis van unieke leerlingen bijgehouden, ruim een vijfde (21%) weet dat exact en ruim de helft (52%) weet dit ongeveer.

Het aandeel leerlingen dat deelnam aan de activiteiten verschilt per school, zie Figuur 6.10. Bij een kwart van de scholen heeft de hele leerlingpopulatie deelgenomen. Hierin is een duidelijk verschil tussen po- en vo-scholen (respectievelijk 28 en 11 procent) en tussen categorie A- en B-scholen (respectievelijk 33 en 16%). Bij de overige scholen varieerde de deelname tussen 1 en 99 procent, waarbij het zwaartepunt ligt tussen 20 en 50 procent deelname.

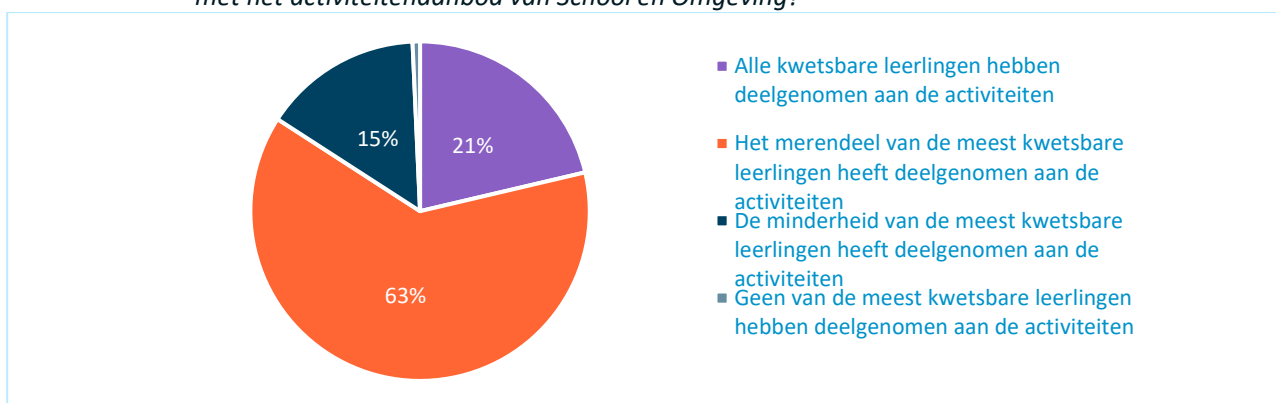
Figuur 6.10 Welk aandeel van de leerlingen deed in schooljaar 2023-2024 mee aan de activiteiten vanuit School en Omgeving? (n=307)



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

De meeste scholen is het gelukt om (een groot deel van de) kwetsbare leerlingen te laten deelnemen aan de activiteiten. Voor 21 procent van de scholen geldt dat alle kwetsbare leerlingen deelnamen aan de activiteiten en bij 63 procent het merendeel van de meest kwetsbare leerlingen (zie Figuur 6.11). Bij po-scholen hebben relatief vaker alle kwetsbare leerlingen deelgenomen dan bij vo-scholen (respectievelijk 23 en 14%). Hetzelfde geldt voor categorie A-scholen versus categorie B-scholen (respectievelijk 29 en 13%).

Figuur 6.11 In hoeverre is het in schooljaar 2023-2024 gelukt om de meest kwetsbare leerlingen te bereiken met het activiteitenaanbod van School en Omgeving?



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Scholen hebben de kwetsbare leerlingen vooral weten te bereiken door goede promotie van de activiteiten (78%) en door persoonlijke benadering van leerlingen/ouders (71%). Verplichte deelname voor alle (28%) of voor een deel van de leerlingen (10%) is een relatief weinig ingezette strategie hiervoor. Categorie A-scholen hebben wel relatief vaker dan categorie B-scholen deelname verplicht gesteld voor alle leerlingen (respectievelijk 36 en 20%) om de kwetsbare leerlingen te bereiken. Po-scholen hebben ook relatief vaker

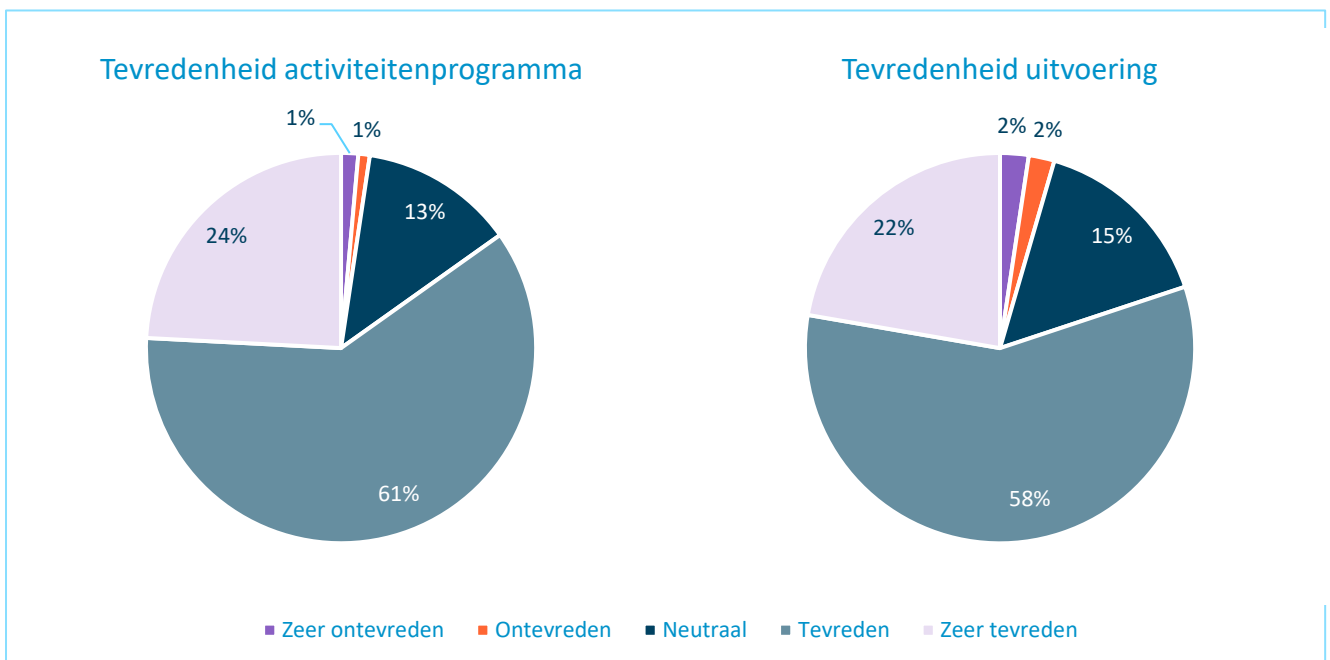
dan vo-scholen een verplichte deelname voor alle leerlingen (respectievelijk 31 en 19%), maar juist relatief minder vaak verplichte deelname voor een deel van de leerlingen (respectievelijk 8 en 23%).

Er lijkt samenhang tussen gebruikmaking van de bso en deelname aan de activiteiten vanuit School en Omgeving. Bij een meerderheid van de po-scholen die zicht hebben op het aandeel leerlingen dat gebruikmaakt van de bso (61%), heeft een deel van de leerlingen zowel gebruikgemaakt van de bso als deelgenomen aan de activiteiten. Bij de helft van deze scholen gaat het om de meerderheid van de leerlingen, bij de andere helft om de minderheid.

Tevredenheid

De meeste scholen zijn tevreden over het activiteitenprogramma School en Omgeving en de daadwerkelijke uitvoering daarvan op hun school. Over het activiteitenprogramma is 61 procent van de scholen tevreden en 24 procent zelfs zeer tevreden (niet weergegeven). Maar 2 procent van de scholen is (zeer) ontevreden en de overige 13 procent is neutraal. Ook wat betreft de daadwerkelijke uitvoering geldt dat de meeste scholen tevreden (58%, niet weergegeven) of zeer tevreden (22%) zijn. Hierover is 4 procent van de scholen (zeer) ontevreden en de overige 15 procent is neutraal. Er zijn geen opvallende verschillen in tevredenheid tussen scholen naar onderwijssector, coalitiesoort of schoolcategorie.

Figuur 6.12 Hoe tevreden bent u over het activiteitenprogramma School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 op uw school? Hoe tevreden bent u over de daadwerkelijke uitvoering van het activiteitenprogramma School en Omgeving in schooljaar 2023-2024? (n=422)



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

6.2 Schouwen

Vormgeving en inrichting van het activiteitenaanbod

Net als in de vragenlijsten blijkt ook uit de schouwen dat het activiteitenaanbod op iedere school is vormgegeven passend bij de vraag, behoefte en kenmerken van de school. Bij de coalities bestaande uit meerdere scholen verschilt het per coalitie hoeveel vrijheid de individuele scholen krijgen om hun activiteitenaanbod vorm te geven. In principe krijgt iedere school de ruimte om aan te geven waar op hun school behoefte aan is. Soms zijn er een aantal coalitie brede aandachts- of speerpunten, of zijn er coalitie brede afspraken met aanbieders die het individuele activiteitenaanbod van iedere coalitieschool beïnvloeden.

Bij veruit de meeste geschouwde coalities vindt het buitenschoolse activiteitenaanbod plaats na schooltijd. Op een aantal scholen is het extra aanbod (voor een gedeelte) geïntegreerd in de schooldag. In sommige gevallen wordt ook actieve begeleiding met passende activiteiten in de pauze meegerekend met de School en Omgeving uren. Een geschouwde vo-school zet bijvoorbeeld jongerenwerkers in die tijdens de grote pauze begeleiding bieden, o.a. in het kader van de sociaal-emotionele ondersteuning. Tijdens deze momenten leggen de jongerenwerkers contact met de leerlingen, motiveren ze hen om deel te nemen aan de activiteiten in het kader van School en Omgevingen blussen ze af en toe een brandje.

Hoewel de meeste geschouwde scholen het buitenschoolse activiteitenaanbod na schooltijd organiseren, hebben veel van hen wel nadrukkelijk de wens om dit activiteitenaanbod te integreren met de schooltijden. Met als meest belangrijke reden hiervoor dat ze op die manier alle leerlingen met het extra aanbod bereiken. Daarnaast zien de scholen ook organisatorische voordelen van het verspreiden van de buitenschoolse activiteiten verspreid over de dag. Op die manier kunnen aanbieders hun tijd beter verdelen tussen de scholen, in plaats van dat al hun aanbod plaatsvindt in het piekmoment direct na schooltijd. In de subsidieregeling is opgenomen dat het extra aanbod geïntegreerd mag worden in de lesdag, zolang het niet ten koste gaat van de reguliere lestijd⁵². Als scholen hiervoor kiezen (wat niet verplicht is) moeten de officiële lestijden van de school aangepast worden om gedurende de lesdag ruimte te maken voor buitenschools 'School en Omgeving-aanbod'. Toch bestaat bij meerdere geschouwde scholen, ten onrechte, de indruk dat ze de activiteiten School en Omgeving alleen *na afloop van de reguliere lesdag* aan mogen bieden.

De meeste geschouwde scholen kiezen ervoor om het buitenschoolse activiteitenaanbod in te delen in activiteiten die het hele schooljaar worden gegeven (zoals sport en spel, of techniekles) en daarnaast voor verschillende activiteitenreeksen waar kinderen zich voor kunnen opgeven, zoals een activiteitenreeks koken, proefjes doen, typeles of tekenen. Opvallend is dat de geschouwde scholen verschillende opvattingen en ervaringen hebben over de beste duur van deze buitenschoolse activiteitenreeksen. Veel scholen kiezen ervoor om tussen iedere schoolvakantie aparte activiteitenreeksen aan te bieden waar leerlingen zich voor kunnen opgeven. Leerlingen geven zich dan op voor een activiteitenreeks van 7-8 weken, dan volgen ze wekelijks een bepaalde activiteit. Wanneer een activiteit enorm populair is (dit geldt op bijzonder veel scholen voor de activiteit koken!), deelt een enkele school de reeks op in twee keer vier weken, zodat zo veel mogelijk leerlingen de kans krijgen om mee te doen. Bij deze activiteitenreeksen geldt op veel scholen: leerlingen melden zich vrijwillig aan, maar niet vrijblijvend. Als een leerling zich aanmeldt, wordt verwacht dat een leerling ook gaat en niet na één keer afhaakt. Op andere scholen is de ervaring dat een activiteitenreeks van 7-8 weken te lang duurt. Zij merken dat leerlingen niet geboeid blijven, dus kiezen daarom voor activiteitenreeksen van maximaal 4 herhalingen.

⁵² Zie Subsidieregeling School en Omgeving 2023-2025 artikel 8 lid 1^e, te raadplegen via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0048360/2024-02-24>

Doelen

In de vragenlijst zijn de doelen bevraagd in een vraag met keuzeopties. In de schouwen stelden we deze vraag open. Opvallend is dat bij zo'n open vraag veel coalities doelen benoemden gericht op het aanbod en in veel mindere mate op resultaten bij kinderen. Het ging dan bijvoorbeeld over een bepaald aantal te organiseren activiteiten en/of een na te streven deelnamepercentage. Ook streefden sommige scholen ernaar om het School en Omgeving aanbod te verdiepen, met elkaar te verbinden en/of uit te breiden. Een aantal keer is ook het streven om de samenwerking met partners uit de omgeving te versterken benoemd. Wanneer scholen of coalities doelen gericht op het niveau van 'leerling output' formuleerden, blijven deze doelen vaak vrij algemeen, denk aan: 'kanselijkheid vergroten', 'betrokkenheid bij de maatschappij verbeteren', 'brede interesses stimuleren', 'leerlingen van de straat houden', 'verbeteren sociale vaardigheden' of 'leerlingen in aanraking laten komen met nieuwe of verdiepende activiteiten'. Vrijwel geen enkele school of coalitie had concrete cognitieve doelen voor leerlingen geformuleerd. Eén coalitie gaf hierover aan: *"Er is al een subsidie basisvaardigheden, daarom hoeven we ons daar bij School en Omgeving niet expliciet op te richten. De bedoeling van de subsidie School en Omgeving is juist dat kinderen zich ook op andere aspecten moeten kunnen ontwikkelen, dus zetten we daarop in."*

Ontwikkelingsdomeinen

Het activiteitenaanbod op de geschouwde scholen raakt verschillende ontwikkelingsdomeinen. Er zijn scholen waarbij alle vijf de ontwikkelingsdomeinen in het aanbod terugkomen (cognitieve ontwikkeling, cultuur, oriëntatie op jezelf en de wereld, sport/bewegen en gezondheid en sociaal-emotionele ontwikkeling). Ook zijn er scholen waarbij nadrukkelijk voor een selectie van ontwikkelingsdomeinen is gekozen, passend bij hun visie of meer bepaald door goede ervaringen met bepaalde aanbieders. Uit de gesprekken met de scholen blijkt dat bij het inrichten van een passend activiteitenaanbod een stukje strategie komt kijken. De subsidieregeling is namelijk zo ingericht dat scholen een vast bedrag toegekend krijgen per activiteit, per leerling. Activiteiten waar veel leerlingen tegelijkertijd aan mee kunnen doen 'lonen' dus meer dan activiteiten met een beperkte leerling deelname. Daarom kozen een aantal geschouwde scholen ervoor om regelmatig een laagdrempelige 'populaire' activiteit aan te bieden, zoals voetbal, of sport en spel op het schoolplein. Dit zijn activiteiten waarbij de ervaring is dat veel leerlingen het leuk vinden en er veel leerlingen tegelijkertijd mee kunnen doen, onder supervisie van maar één vakdocent. Door zulke 'grote' activiteiten te organiseren, ontstaat budgettaire ruimte om ook kleinere activiteiten aan te bieden, gericht op een specifieke doelgroep, specifieke vaardigheden en een duidelijke leeropbrengst (zoals kinderwerk/jongerenwerk activiteiten in kleine groepen gericht op sociale vaardigheden of zwemles).

Doorgaande lijn in het aanbod

Er zijn verschillende manieren om te kijken naar de doorgaande lijn in aanbod van School en Omgeving. Enerzijds kan een coalitie of school streven naar een doorgaande lijn van het binnen- naar het buitenschoolse aanbod. Daarnaast kan een coalitie of school ook gericht streven naar een doorgaande lijn in het buitenschoolse aanbod, waarbij de verschillende buitenschoolse activiteiten op elkaar aansluiten en voortbouwen. Bij de geschouwde coalities wordt hier verschillend tegenaan gekeken. Er zijn scholen die aangeven dat zij uiteindelijk wel streven naar een doorgaande lijn tussen binnen- en buitenschools aanbod, maar dat dit nog niet wordt gerealiseerd. Er zijn ook scholen waarbij hierin wel de eerste stappen zijn gezet, zo sluiten de aanbieders waar mogelijk aan bij de thema's waar leerlingen op school mee bezig zijn. Op scholen waar het lerarenteam wordt betrokken bij de invulling van het activiteitenaanbod, bepalen de leraren samen op basis van hun ervaringen in de klas wat zij denken dat nodig is. Ze denken na hoe het buitenschoolse aanbod aansluit bij de behoeften van leerlingen en behoeften van de groep, met het idee dat dit ook het schoolse leren positief beïnvloedt.

Uit de schouwen blijkt ook dat er scholen zijn met het standpunt dat de buiten- en binnenschoolse activiteiten niet met elkaar verbonden hoeven zijn. *"Ik wil nadrukkelijk ook geen rechtstreekse link tussen het School en Omgeving aanbod en het onderwijsprogramma. Het mag juist iets anders zijn, iets lossier, om kinderen te interesseren."*, aldus een schooldirecteur. Een andere school geeft aan dat buitenschoolse

activiteiten ook niet per se inhoudelijk afgestemd te hoeven worden met het binnenschoolse aanbod om het toch te versterken: *“De activiteiten hebben enigszins een ander karakter dan de schoolse activiteiten, aangezien de buitenschoolse activiteiten voornamelijk creatief en sportief van aard zijn. Deze activiteiten richten zich echter wel op samenwerken, goed gebruik maken van andermans spullen en geduld opbrengen, op een goede manier omgaan met elkaar en leren omgaan met pesten, aspecten die ook terugkomen in de pedagogische visie van de school. Er is echter geen officiële doorgaande lijn tussen de binnen- en buitenschoolse activiteiten, en de uitvoerders van activiteiten en groepsleerkrachten stemmen ook niet met elkaar af over het aanbod.”*

Of het buitenschoolse aanbod van scholen voortbouwt op het schoolprogramma, lijkt afhankelijk van in hoeverre de inrichting van dit aanbod goed doordacht is. Door de activiteitencoördinator van de school of coalitie, maar ook door de aanbieder(s) zelf. Daarnaast lijkt in de praktijk de samenwerkingsduur van belang. Wanneer er vaste aanbieders zijn die het gehele jaar activiteiten uitvoeren, doen de aanbieders hun best om dit aanbod interessant en uitdagend te houden voor leerlingen. Dit is minder van toepassing voor aanbieders die eenmalig worden gevraagd een lessenreeks te geven. Eén geschouwde school was niet alleen bezig met een doorgaande lijn in het buitenschoolse aanbod en tussen het buiten- en binnenschoolse aanbod. Deze school sloot met het School en Omgeving aanbod ook bewust in op wat er speelde in de wijk, bijvoorbeeld door met leerlingen ondersteuning te bieden bij de avondvierdaagse.

Doelgroep

De geschouwde coalities richten zich met het School en Omgeving-aanbod op alle leerlingen van hun scholen of school, maar specifiek op leerlingen uit kansarme thuissituaties en omgevingen en kinderen die anders weinig toegang hebben tot sport, kunst of cultuur. De kinderen in de doelgroep hebben (risico op) achterstanden in de schoolse basisvaardigheden, maar lopen juist ook achter op sociaal-emotionele ontwikkeling of hebben daar risico op. Daarnaast richten sommige coalities zich nadrukkelijk op nieuwkomers, zoals Oekraïense kinderen, of leerlingen met een vluchtelingachtergrond. Enkele scholen richten zich op andere kwetsbare groepen, zoals leerlingen op een praktijkschool die anders ver moeten reizen voor buitenschools aanbod of risico lopen op uitval en thuiszitten. Een van de geschouwde coalities zette een vragenlijst uit om in beeld te krijgen wie van hun leerlingen het minst toegang hebben tot buitenschoolse activiteiten en daarmee hun doelgroep te bepalen.

Bij enkele geschouwde coalities werden ook de ouders van de leerlingen tot de doelgroep gerekend. Bijvoorbeeld ouders die worstelen met het cognitief ondersteunen van hun kind thuis, of ouders die zelf weinig de wijk uit komen. Op de scholen van deze coalities konden ouders ook deelnemen aan activiteiten specifiek gericht op ouders (bijv. ondersteuning krijgen bij het stimuleren van de taalontwikkeling thuis), meehelpen bij activiteiten of excursies of mochten ze komen kijken bij activiteiten (tijdens of bij een eindpresentatie).

Werving en selectie

De werving en selectie van leerlingen voor buitenschools aanbod varieert tussen scholen (binnen en tussen coalities), maar er zijn ook gemeenschappelijke patronen. Bij vrijwel alle scholen ligt de nadruk op laagdrempeligheid voor de doelgroep, zonder stigmatiserend te werk te gaan. Scholen hebben, net zoals bleek uit de vragenlijsten, een breed toegankelijk aanbod zodat alle leerlingen kunnen meedoen. Leerlingen worden doorgaans niet geselecteerd voor activiteiten, maar door de meeste geschouwde scholen wordt wel gelet op deelname van kinderen die het aanbod het hardst nodig hebben.

De methoden van promotie voor het aanbod lopen sterk uit een. Scholen maken gebruik van posters in de school, aankondigingen in school-apps en nieuwsbrieven, ouderbrieven, een voorlichtingsavond, maar ook klassikale introducties van het aanbod door mentoren of activiteitencoördinatoren. Op het gros van de geschouwde scholen wordt deelname van doelgroepkinderen gestimuleerd, al dan niet systematisch. Vaak hanteren scholen hiervoor een persoonlijke benadering, waarbij mentoren, leerkrachten of zelfs het zorgadviesteam in gesprek aan met ouders om de deelname van hun kind te stimuleren. Het succes van

deze strategie blijkt persoonsafhankelijk, omdat je goed moet weten wat er speelt bij de beoogde leerlingen. *'Op dit moment ligt de werving voornamelijk bij de mentor van de leerlingen. Deze schat in of een bepaalde activiteit waardevol is voor een leerling (die bijvoorbeeld sociale ontwikkeling of contacten nodig heeft), of een leerling geeft zelf bij de mentor interesse aan voor een activiteit. De finesse van de mentor is hierbij belangrijk, wat nog wel eens verschilt per persoon.'* Ook zijn er scholen waar de stimulering meer informeel en terloops is, en er niet specifiek gestuurd wordt op daadwerkelijke deelname.

Op kleinere scholen verloopt de werving gemakkelijker door de korte lijntjes tussen onderwijspersoneel, leerlingen en ouders. Eén geschouwde coalitie stuurt bewust niet op welke leerlingen deelnemen, omdat ze wil voorkomen dat verschillen tussen leerlingen benadrukt worden.

De meeste scholen bieden laagdrempelige en toegankelijke mogelijkheden voor aanmelding, zoals papieren aanmeldlijsten op school of inleverstrookjes, om juist leerlingen en ouders uit de doelgroep goed kunnen bereiken. Sommige scholen bieden daarnaast de optie om online aan te melden. Een enkele geschouwde school werkt hoofdzakelijk met aanmeldingen via een online app, of draait daar een pilot mee. Leerlingen melden zich vrijwillig aan, maar vooral bij po-scholen is vaak overleg of toestemming van ouders nodig voor aanmelding. Soms wordt ook de reden voor aanmelding bijgehouden, via een mentor of een coördinator.

Sommige scholen werken met loting, terwijl andere leerlingen de mogelijkheid bieden om voorkeursactiviteiten aan te geven, waarvoor ze dan geplaatst kunnen worden. Op weer andere scholen geldt het principe 'wie het eerst komt, wie het eerst maalt', of wordt bij grote animo een extra groep gevormd om meer leerlingen deel te laten nemen. Enkele scholen geven bij de aanmelding prioriteit aan leerlingen die het aanbod het hardst nodig hebben, terwijl dit bij andere scholen niet gereguleerd wordt. *"Alle kinderen mogen meedoen, maar het is zeker belangrijk dat de kansarme kinderen bereikt worden. Om dit mogelijk te maken wordt er bijvoorbeeld niet gewerkt met digitale inschrijvingen, maar via een inschrijfformulier aan de muur op school en briefjes om het laagdrempelig te houden."*

Hoeveel kinderen zich voor een activiteit kunnen inschrijven, loopt uiteen voor verschillende activiteiten. De groepsgrootte wordt soms beperkt voor activiteiten om betere ontwikkelkansen te bieden voor individuele leerlingen of om tegemoet te komen aan de pedagogische kwaliteiten van de uitvoerder, al is het minder kostenefficiënt voor de coalitie.

Bereik en deelname

Enerzijds geven scholen aan dat er veel animo is voor buitenschoolse activiteiten en dat deze goed worden ontvangen en bezocht. Anderzijds blijkt dat er vaak weinig zicht is op de werkelijke deelname, vooral van de leerlingen die het aanbod het meest nodig hebben. Vooral voor grote scholen en coalities blijkt het moeilijk om de deelname in de gaten te houden. Bij kleine scholen zijn er vaak korte lijntjes tussen onderwijspersoneel en leerlingen en hun ouders waardoor zicht hierop beter is. *'Het bereik van de leerlingen is op onze kleine school overzichtelijker dan op de grotere vo-school, maar het is toch nog onduidelijk. De vraag blijft: zijn de leerlingen die komen ook degenen die het het hardste nodig hebben? Als het activiteitsaanbod gaat toenemen, dan moet deelname meer structureel worden bijgehouden.'* Tijdens de schouwen werd het inzicht gedeeld dat een betere monitoring nuttig kan zijn om aan te sluiten op de plannen en doelen van de coalities.

Ook niet alle groepen leerlingen blijken even goed te bereiken. Op po-scholen blijkt het lastig om leerlingen in de bovenbouw te laten deelnemen, en een vo-school bleek zoekende naar een goede strategie om de deelname van havisten en vwo'ers te verhogen. Bij sommige scholen worden activiteiten geïntegreerd in de reguliere schooldag om de deelname van bepaalde doelgroepen te vergroten. Op papier behoorden ook onderbouwleerlingen van scholen tot de doelgroep, maar in praktijk bleek dat niet altijd zo uit te pakken voor enkele coalities. Scholen hadden dan wel de wens om het aanbod voor kleuters te versterken, alsook voor de peuters, maar zijn daar niet toe gekomen.

Veel scholen worstelen met de vrijwillige aanmelding aan activiteiten. Al zitten de plekken voor een activiteit vol, dan kunnen leerlingen toch besluiten om weg te blijven. Ook bij periodieke activiteiten komt het voor dat leerlingen afhaken naarmate de reeks vordert. Daarom wordt bij een aantal van de geschouwde scholen afwezigheid van leerlingen geregistreerd en/of vooraf duidelijk verwachtingen naar ouders en leerlingen gecommuniceerd, of een kleine bijdrage gevraagd voor deelname.

7. Kwaliteit van het aanbod

Hoe is de samenwerking binnen de coalities georganiseerd, hoe verliep de voortgang van de samenwerking en hoe tevreden kijken de coalitiepartners terug op de samenwerking? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord op basis van de uitkomsten van de vragenlijsten en van de schouwen.

7.1 Vragenlijsten

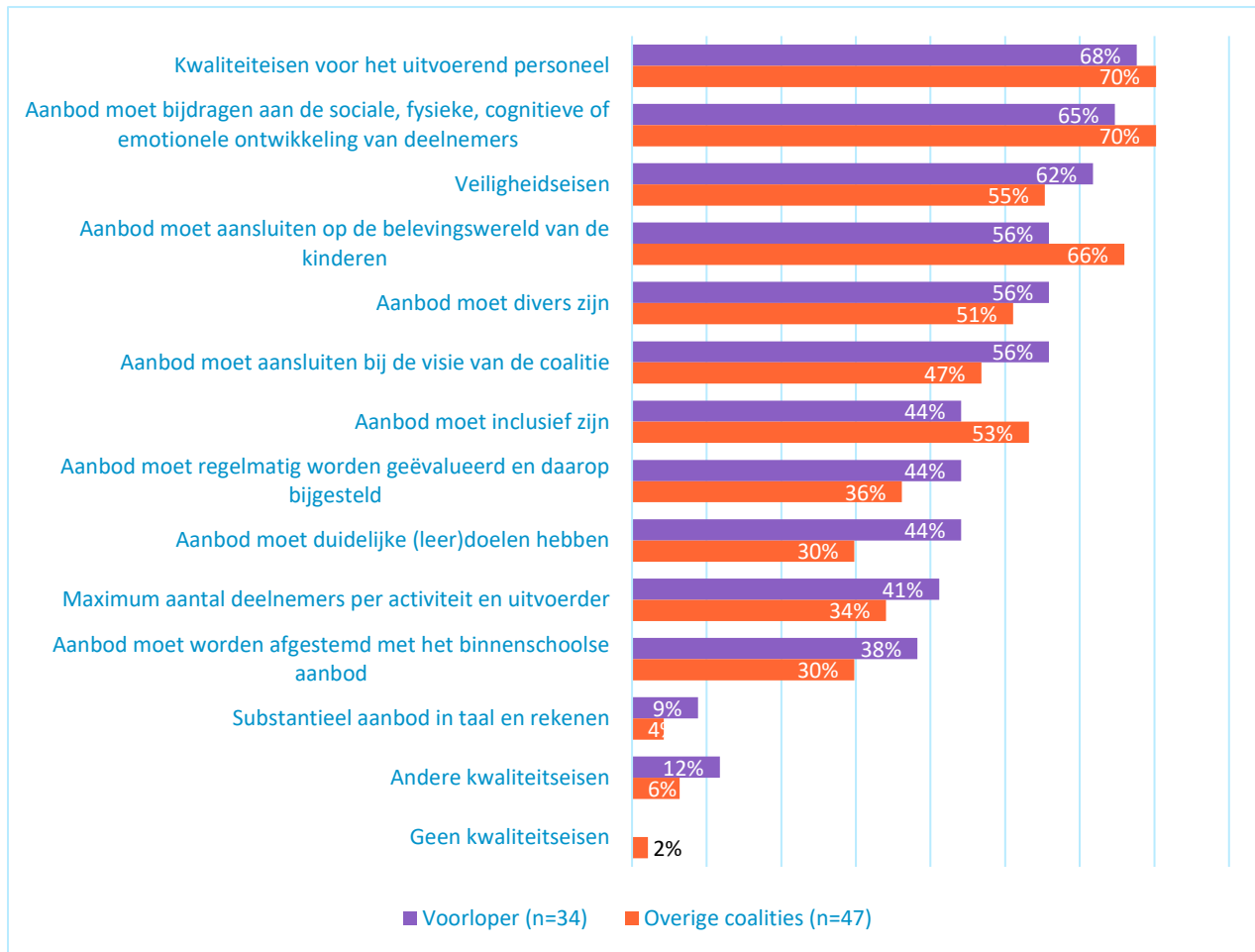
In de vragenlijsten is ook een aantal vragen opgenomen over de kwaliteit van het aanbod in het schooljaar 2023-2024. In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten daarvan, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de kwaliteitseisen en de kwaliteit van de activiteiten en activiteitenbegeleiders.

Kwaliteitseisen

Vrijwel alle coalities (98%) hanteren op minstens één vlak kwaliteitseisen (zie Figuur 7.1). Twee derde van de coalities stelt kwaliteitseisen voor het uitvoerend personeel en/of eist dat aanbod moet bijdragen aan de sociale, fysieke, cognitieve of emotionele ontwikkeling van deelnemende leerlingen. Daarnaast stelt meer dan de helft van de coalities veiligheidseisen en/of eisen dat het aanbod moet aansluiten op de belevingswereld van kinderen, divers is en/of aansluit op de visie van de coalitie.

Overige coalities eisen vaker dan voorlopercoalities dat het aanbod aansluit op de belevingswereld van de kinderen (respectievelijk 66 en 56%). Andersom eisen voorlopercoalities vaker dan overige coalities dat het aanbod duidelijke (leer)doelen moet hebben (respectievelijk 44 en 30%). Een andere kwaliteitseis die enkele coalities hanteren, betreft dat het aanbod verbinding moet hebben met de wijk.

Figuur 7.1 Heeft uw coalitie kwaliteitseisen gehanteerd voor het aanbod in schooljaar 2023-2024?

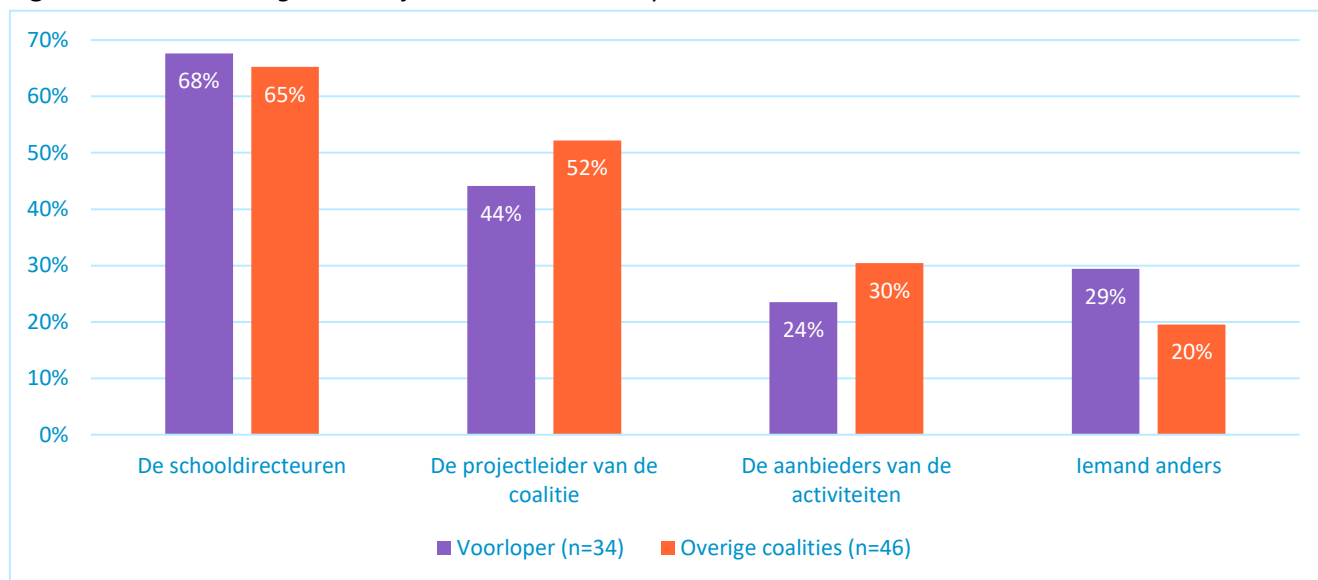


Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

De gemaakte afspraken met betrekking tot de kwaliteitseisen zijn veelal schriftelijk vastgelegd. Bij 20 procent van de coalities zijn alle afspraken schriftelijk vastgelegd en 60 procent heeft sommige afspraken schriftelijk vastgelegd. Bij 6 procent van de coalities zijn de afspraken alleen mondeling vastgelegd en de overige 14 procent heeft de afspraken (nog) niet vastgelegd. Overige coalities hebben relatief vaker een deel van de afspraken schriftelijk vastgelegd dan voorlopers (respectievelijk 65 en 53%). Enerzijds komt dit doordat zij minder vaak alle afspraken schriftelijk hebben vastgelegd dan voorlopers (respectievelijk 17 en 24%). Anderzijds zijn er juist minder overige coalities die de afspraken (nog) niet hebben vastgelegd dan voorlopers (respectievelijk 11 en 18%).

Vooral schooldirecteuren controleerden in schooljaar 2023-2024 of de gestelde kwaliteitseisen werden nageleefd, zie Figuur 7.2. Bij bijna de helft van de coalities zag (ook) de projectleider van de coalitie toe op de handhaving van de kwaliteitseisen. In ongeveer een kwart van de coalities zien (ook) de aanbieders van de activiteiten en/of iemand anders toe op het naleven van de kwaliteitsafspraken. Bij die laatste groep gaat het in de meeste gevallen om de coördinator(en) van het activiteitenaanbod.

Figuur 7.2 Wie zag in schooljaar 2023-2024 toe op het handhaven van de kwaliteitseisen?



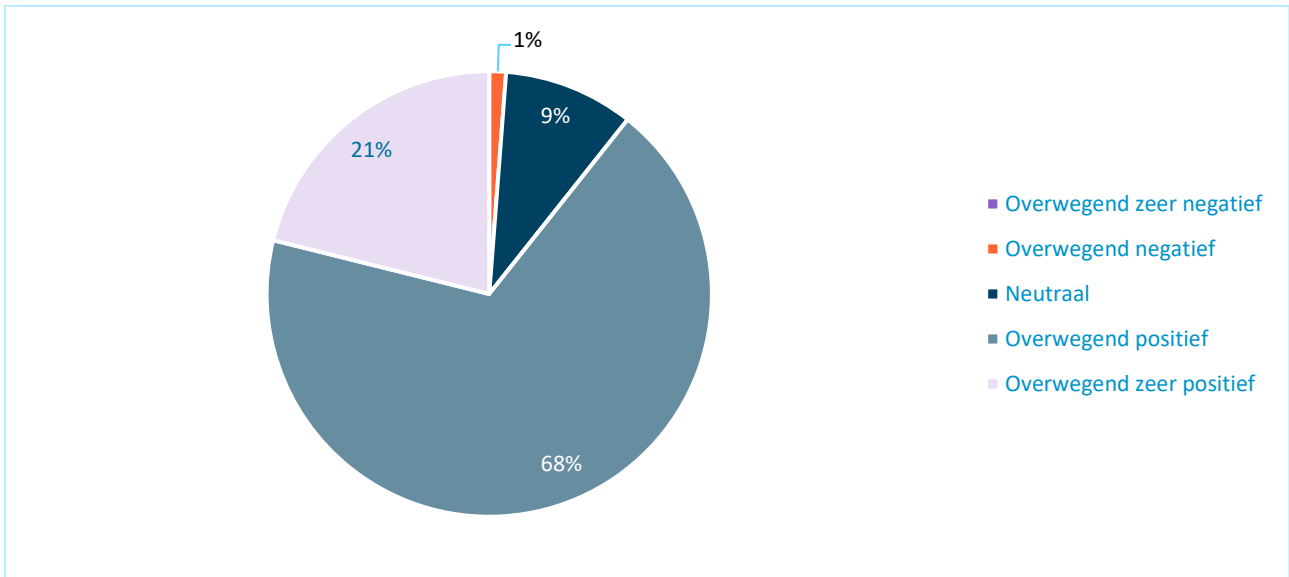
Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

De meeste coalitiepartners die activiteiten aanbieden, geven aan dat hun organisatie afspraken heeft gemaakt met scholen over de kwaliteit van hun aanbod en/of personeel. Van de partners die bij meerdere scholen activiteiten aanboden, heeft 79 procent met alle scholen en 10 procent met sommige scholen afspraken gemaakt over de kwaliteitseisen. Van de coalitiepartners die bij één school activiteiten aanboden, heeft 86 procent afspraken gemaakt over de kwaliteitseisen. De coalitiepartners hielden zich grotendeels aan deze afspraken: zij voldeden altijd (55%) of meestal (45%) aan de afgesproken kwaliteitseisen. De coalitiepartners beschouwen de kwaliteitseisen ook als effectief: 97 procent van hen is van mening dat de eisen aan de kwaliteit van het aanbod ten goede zijn gekomen aan leerlingen.

Kwaliteit van de activiteiten(begeleiders)

Meer dan twee derde van de scholen kijkt overwegend positief terug op de kwaliteit van het aanbod van de uitvoerders en 21 procent zelfs overwegend zeer positief (zie Figuur 7.3). Scholen vinden ook over het algemeen dat de ingehuurdde activiteitenbegeleiders van de externe organisaties voldoende pedagogisch-didactisch vaardig zijn. 13 procent van de scholen vindt dat dit voor alle ingehuurdde begeleiders geldt en 66 procent vindt dat het voor de meeste begeleiders geldt. De overige 18 procent vinden alleen sommige van de ingehuurdde begeleiders voldoende pedagogisch-didactisch vaardig.

Figuur 7.3 Hoe kijkt u terug op de kwaliteit van het aanbod van de uitvoerders in schooljaar 2023-2024? (n=412)



Bron: Enquête onder scholen, bewerking SEO/Sardes (2024)

Ongeveer de helft van de overige coalitiepartners (51%) heeft hun personeel scholing laten volgen vanwege het verzorgen van activiteiten binnen School en Omgeving. Bij 38 procent ging het om pedagogisch-didactische scholing, bij 30 procent om vakinhoudelijke scholing en bij 11 procent hebben de medewerkers meegedaan met de scholingsdagen van de scholen. Bij ruim een derde van de overige coalitiepartners (38%) hebben medewerkers geen scholing gevolgd en 11 procent weet het niet.

De scholen die vrijwilligers hebben ingezet, zijn vooral tevreden over hun motivatie en betrokkenheid. De helft van deze scholen vindt dat *alle* vrijwilligers gemotiveerd waren, de andere helft vindt *de meeste* vrijwilligers gemotiveerd. Hetzelfde geldt voor de mate van betrokkenheid van de vrijwilligers. Over de vaardigheden van de vrijwilligers zijn scholen iets minder positief. 25 procent van de scholen vindt dat alle vrijwilligers beschikken over de benodigde vaardigheden, 55 procent vindt dat dit geldt voor de meeste vrijwilligers en 16 procent vindt dat dit alleen geldt voor sommige vrijwilligers. Een kleine groep van de scholen (5%) kan dit niet beoordelen.

7.2 Schouwen

Kwaliteitsafspraken

In tegenstelling tot het beeld uit de vragenlijsten hebben de meeste geschouwde coalities geen formele en/of schriftelijke kwaliteitseisen opgesteld voor het aanbod binnen School en Omgeving, behalve veiligheidseisen zoals een VOG voor uitvoerende professionals. Informeel en mondeling stemmen coalities echter wel met aanbieders af over bepaalde verwachtingen van de kwaliteit en zijn ze kritisch. *‘Er staan geen kwaliteitseisen op papier, maar coördinatoren communiceren wel duidelijk de verwachtingen van tevoren naar externe uitvoerders van activiteiten. Er kan meer gesproken worden van een werkwijze dan van kwaliteitseisen.’*

Externe aanbieders worden onder andere geacht om aan te sluiten bij een bepaalde werkwijze van de coalitie of school, professionals te leveren die pedagogisch-didactisch onderlegd zijn en die ook kunnen aansluiten bij de belevingswereld en behoeften van de leerlingenpopulatie. In sommige gevallen wordt een proefperiode gebruikt om te beoordelen of een aanbieder past bij de school.

Wel zijn er coalities die behoefte hebben aan (meer) afstemming en samenwerking vooraf met de aanbieder, om activiteiten doelgerichter in te zetten. Ook zijn er enkele coalities die aangeven dat het maken van kwaliteitsafspraken lastig is omdat er maar weinig aanbod is, bijvoorbeeld door een kleine regio, personeelstekorten of omdat meerdere scholen uit dezelfde poel van aanbieders 'vissen'. De mate waarin het gesprek over kwaliteit in coalities gevoerd wordt lijkt ook samen te hangen met de mate waarin aanbieders van activiteiten bij de vormgeving van het aanbod worden betrokken en de mate waarin zij als deel van het team worden gezien.

Vooraf kunnen bepaalde aanbieders al afvallen of juist een voorkeurspositie hebben. Aanbieders worden bijvoorbeeld uitgeselecteerd als er geen sprake is van een VOG, de organisatie niet financieel gezond is of het aanbod niet aansluit bij de behoefte van de doelgroep. Zo zijn er ook coalities geschouwd waarbij vooraf een behoeftepeiling plaatsvond onder ouders en leerlingen, om vervolgens passende aanbieders en/of activiteiten te vinden. Anderzijds geven coalities de voorkeur aan vaste partners waarmee ze al langer samenwerken.

Doorgaans houden coördinatoren (zoals IKC-coördinatoren, activiteitencoördinatoren en projectleiders) en schooldirecteuren zicht op de kwaliteit en kwaliteitseisen. In sommige gevallen speelt de regievoerder een rol in het toezien op kwaliteit. Leraren houden in enkele gevallen ook zicht op de kwaliteit, vooral wanneer zij aanwezig zijn tijdens activiteiten of zelf aanbod verzorgen. Hun betrokkenheid helpt volgens coalities dan bij het bewaken van de inhoudelijke aansluiting op het onderwijs en de doelgroep. Dat kan voor coalities ook een reden zijn om geen kwaliteitseisen op papier te zetten. Ook gaandeweg houden coördinatoren of andere verantwoordelijken zicht op de kwaliteit, en is regelmatig contact met de aanbieders om zo een 'periodieke vinger aan de pols te houden'. Ondanks deze betrokkenheid zijn er meestal geen formele schriftelijke kaders, en is de controle vooral praktijkgericht en op samenwerking gebaseerd.

Achteraf vindt monitoring vaak informeel plaats, bijvoorbeeld via mondelinge evaluaties met aanbieders of feedback van leerlingen en ouders. Sommige coalities hanteren daarnaast een meer gestructureerde aanpak, zoals enquêtes of observaties, om de kwaliteit te waarborgen en verbeterpunten te identificeren. Hoewel sommige coalities de kwaliteitsborging willen versterken met monitoring, worden informele methodes en korte lijnen vaak als effectief genoeg ervaren voor een goede samenwerking en zo wordt extra administratieve en evaluatieve belasting vermeden.

Inzet uitvoerende professionals

Iedere geschouwde coalitie schakelt externe aanbieders in voor het buitenschoolse aanbod. Bij de ene coalitie (of school binnen een coalitie) wordt vrijwel al het buitenschoolse aanbod binnen School en Omgeving uitgevoerd door externe aanbieders, bij de andere coalitie wordt het gros van de buitenschoolse activiteiten door eigen personeel uitgevoerd (leerkrachten, onderwijsassistenten, stagiaires, conciërge), soms met aanvulling van vrijwilligers (ouders, leerlingen). Het lijkt erop dat met name vo-scholen meer buitenschools aanbod organiseren met eigen personeel. Op de geschouwde po-scholen wordt er vaker bewust voor gekozen om voor het buitenschoolse aanbod externe aanbieders in te schakelen en daarmee zo min mogelijk van de uitvoering en coördinatie van het buitenschoolse aanbod bij de eigen onderwijspersoneel te beleggen. De coalities willen op deze scholen onderwijspersoneel zoveel mogelijk 'ontlasten' en hun werkdruk verlichten. *'Ik heb aan de voorkant gezegd: ik ga geen personeel vrijmaken voor in de middag. Wij willen mensen echt ontzien. Een belangrijk uitgangspunt van mij als schoolleider is dan ook: het rijke schoolaanbod mag geen extra werkdruk voor het leerkrachtenteam opleveren.'*

Wel is het personeel soms nog aanwezig als 'achtervang', om indien nodig orde te houden bij de leerlingen en een bekend(er) gezicht in nabijheid te hebben. De vrijwaring van eigen onderwijspersoneel geldt niet voor alle po-scholen, zo organiseert één geschouwde po-school het buitenschoolse aanbod met vrijwel alleen eigen personeel.

De geschouwde coalities geven de voorkeur aan (vaste) aanbieders en uitvoerders die bekend zijn met de leerlingenpopulatie en pedagogisch-didactisch onderlegd zijn. Formele kwaliteitseisen worden doorgaans niet gesteld; in plaats daarvan hanteert men informele afspraken en een gedeelde werkwijze. Soms verzorgen aanbieders zelf scholing voor hun vakleerkrachten, bijvoorbeeld op het gebied van klassenmanagement. In andere gevallen organiseren coalities scholing voor externe uitvoerders, gericht op pedagogisch-didactische vaardigheden en het versterken van de aansluiting op het reguliere schoolaanbod. Vaak is deze vorm van scholing of ondersteuning (nog) niet gerealiseerd. In een enkel geval is een samenwerking beëindigd vanwege een tekort aan ervaren uitvoerders.

Perspectief op geboden kwaliteit

Het buitenschoolse aanbod op de scholen wordt overwegend positief besproken tijdens de schouwen, met waardering voor de samenwerking met aanbieders en de kwaliteit van de activiteiten. Aanbod wordt als een echte aanvulling gezien op het reguliere aanbod. Volgens de gesprekspartners hangt het succes sterk af van de vaardigheden van de uitvoerders, waarbij pedagogisch-didactische kennis en aansluiting bij de doelgroep essentieel zijn. Of aanbieders daar aan kunnen voldoen loopt erg uiteen tussen de geschouwde coalities. Daarnaast zijn er verschillen in kosten per activiteit, afhankelijk van groepsgrootte en type activiteit. Toch vertaalt dit zich niet altijd in kwaliteitsverschillen. Met andere woorden: duurdere activiteiten hebben niet altijd een betere kwaliteit dan goedkopere activiteiten. Volgens regievoerders is het lastig dat de subsidieregeling de nadruk legt op kwantiteit (aantal aangeboden en afgenomen uren) in plaats van op kwaliteit, waardoor al gauw op het aantal uren wordt gestuurd in plaats van de kwaliteit.

8. Ervaren effecten

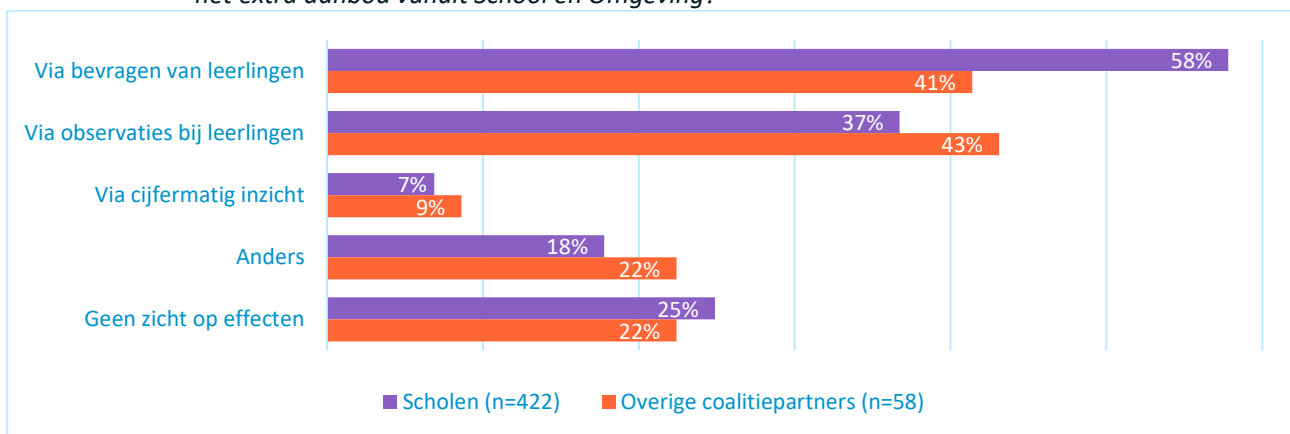
Dit hoofdstuk beschrijft de ervaren effecten van School en Omgeving. Daarvoor kijken we allereerst naar de ontwikkeling die scholen en overige coalitiepartners zien bij leerlingen. Hebben zij zicht op de effecten bij kinderen en op welke ontwikkelingsgebieden zien ze dan effecten? Vervolgens bekijken we mogelijke bredere effecten van School en Omgeving. Hierover zijn, naast scholen en overige coalitiepartners, ook de projectleiders van de coalities en de betrokken gemeenten bevroegd. Zijn er bij andere sectoren of instellingen veranderingen te zien in leerling deelname? En zijn er bredere effecten te zien voor de school of wijk?

8.1 Vragenlijsten

Ontwikkeling van leerlingen door School en Omgeving

Aan zowel scholen als andere coalitiepartners is gevraagd of en hoe zij zicht hebben op de effecten bij leerlingen die hebben deelgenomen aan het extra aanbod (zie Figuur 8.1). Dit is voor ongeveer driekwart het geval, waarvoor zij verschillende manieren hebben om de effecten vast te stellen. De meerderheid van de scholen (58%) bevroegt leerlingen om zicht te krijgen op de effecten. Ook 41 procent van de andere coalitiepartners past dit evaluatie-instrument toe. Ongeveer 40 procent van zowel de scholen als de andere coalitiepartners bespreekt binnen het team of en welke effecten ze observeren bij leerlingen. Minder dan 10 procent van beide groepen heeft cijfermatig inzicht in de effecten en ongeveer 20 procent heeft op een andere manier zicht op de effecten. Dat gaat bijvoorbeeld om het vragen naar de effecten die ouders en/of aanbieders zien of een bredere evaluatie binnen de coalitie.

Figuur 8.1 Heeft u zicht op de effecten bij kinderen die in schooljaar 2023-2024 hebben deelgenomen aan het extra aanbod vanuit School en Omgeving?



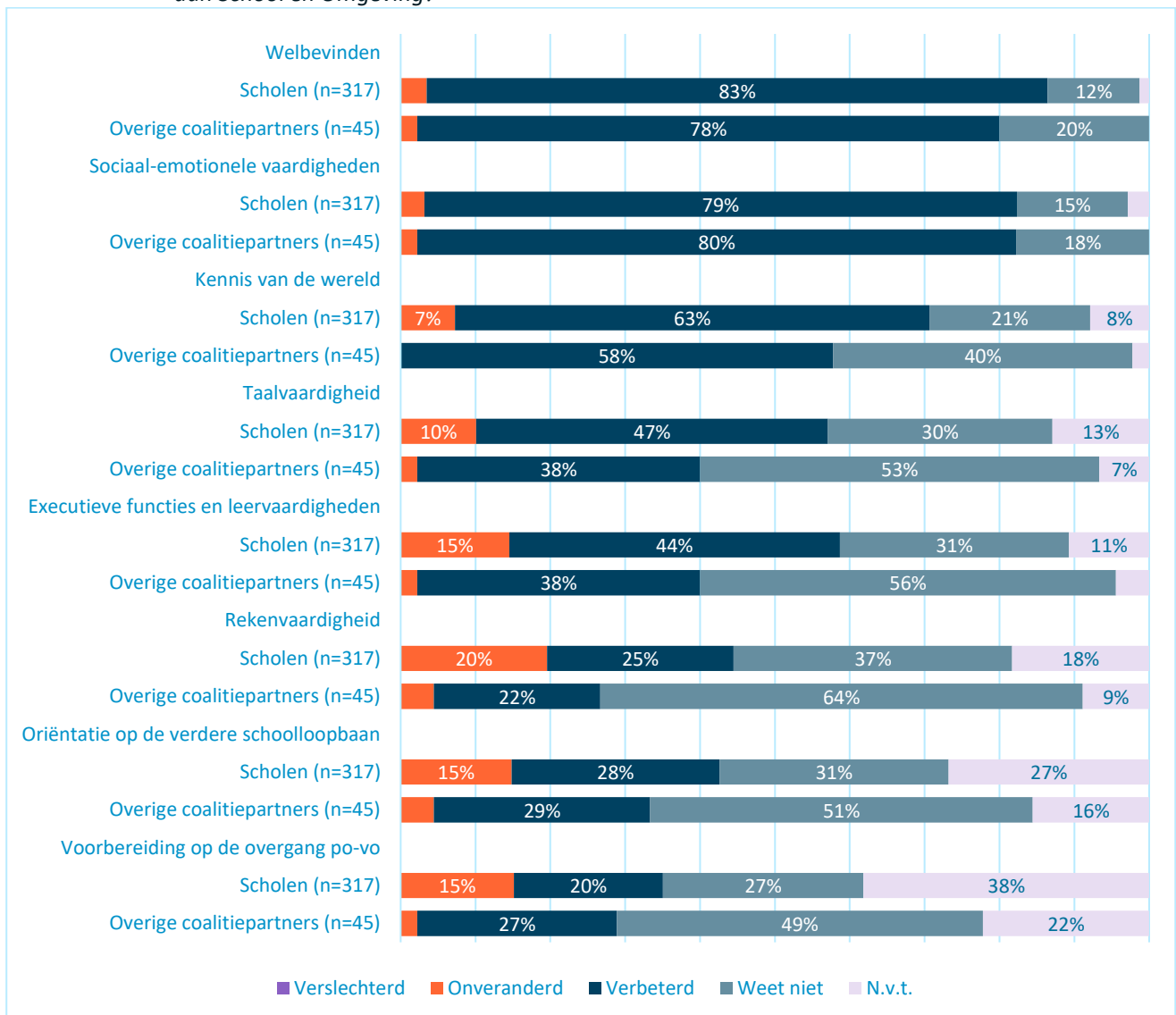
Bron: Enquête onder scholen en overige coalitiepartners, bewerking SEO/Sardes (2024)

Scholen en andere coalitiepartners zien als gevolg van School en Omgeving het vaakst verbetering op het welbevinden en de sociaal-emotionele vaardigheden van leerlingen. Dat geldt voor ongeveer 80 procent van beide groepen, zie Figuur 8.2. Ook ziet bijna twee derde van deze partijen een verbeterde ontwikkeling op de kennis van de wereld van leerlingen. Op taalvaardigheid, executieve functies en leervaardigheden ziet bijna de helft van de scholen verbetering. Op alle andere ontwikkelingsgebieden ziet ongeveer een kwart van zowel de scholen als van de andere coalitiepartners verbetering. Dat gaat om rekervaardigheden, oriëntatie op de verdere schoolloopbaan en voorbereiding op de overgang van po naar vo. Op een aantal ontwikkelingsgebieden heeft een substantieel deel van de respondenten geen zicht op blijkt het ontwikkelingsgebied niet van toepassing.

Tussen scholen van voorloperscoalities en van overige coalities is een aantal verschillen waargenomen in de ervaren effecten. Scholen binnen voorlopende coalities zien minder vaak een verbeterde ontwikkeling van sociaal-emotionele vaardigheden dan scholen binnen overige coalities (respectievelijk 75 en 87%). Daarnaast ervaren po-scholen vaker een verbeterde ontwikkeling van taalvaardigheid (49%) en kennis van de wereld (66%) dan vo-scholen (respectievelijk 38% en 50%). Vo-scholen zien juist vaker een verbeterde ontwikkeling van welbevinden (93%) en oriëntatie op de verdere schoolloopbaan (41%) dan po-scholen (respectievelijk 81% en 25%). Tenslotte zien categorie A-scholen vaker een verbeterde ontwikkeling op taalvaardigheid (54%) en sociaal-emotionele vaardigheden (84%) dan categorie B-scholen (respectievelijk 40% en 74%).

Ook zijn er verschillen in ervaren effecten tussen de andere coalitiepartners binnen voorlopercoalities en overige coalities. Andere coalitiepartners van voorlopercoalities zien vaker een verbeterde ontwikkeling op executieve functies en leervaardigheden (45%), kennis van de wereld (64%) en oriëntatie op de verdere schoolloopbaan (45%) dan de coalitiepartners van overige coalities (respectievelijk 35%, 56% en 24%). De coalitiepartners van overige coalities zien juist vaker een verbeterde ontwikkeling op sociaal-emotionele vaardigheden (85%) en welbevinden (82%) dan de overige coalitiepartners van voorlopende coalities (beide 64%).

Figuur 8.2 Op welke ontwikkelingsgebieden bij leerlingen heeft u effecten ervaren als gevolg van deelname aan School en Omgeving?

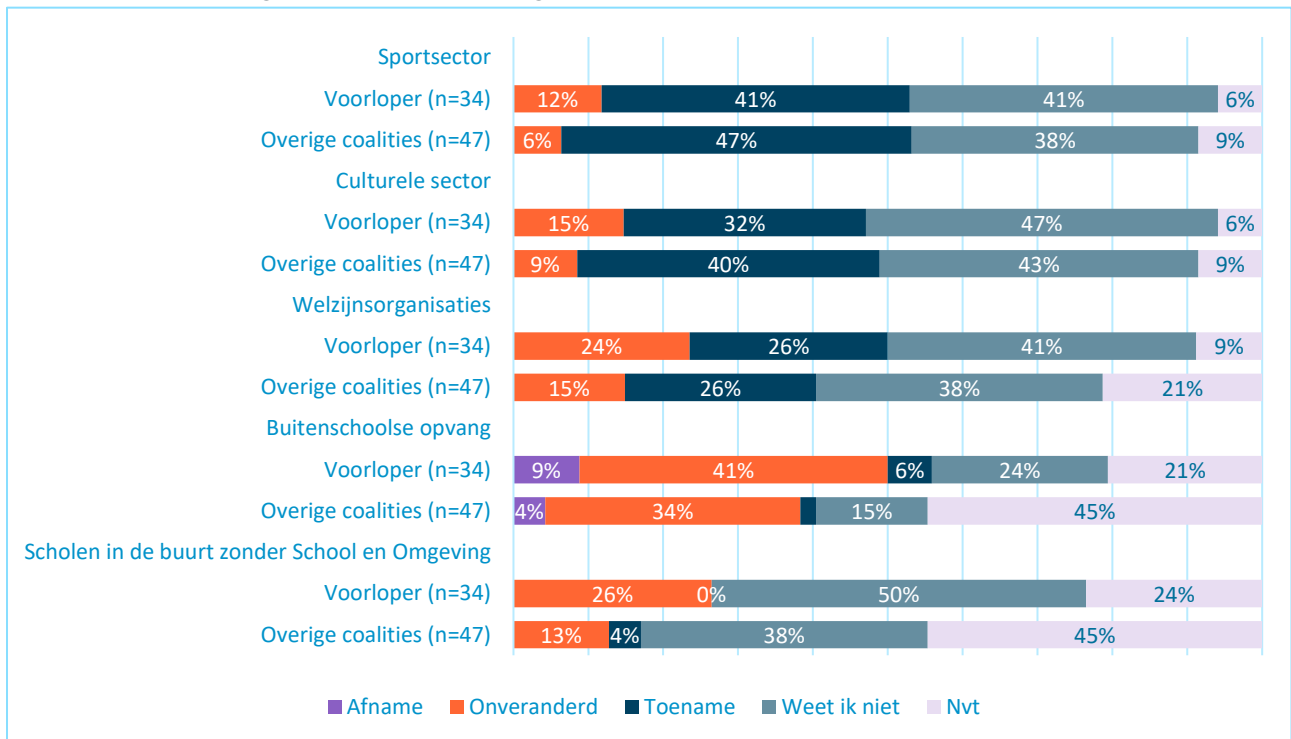


Bron: Enquête onder scholen en overige coalitiepartners, bewerking SEO/Sardes (2024)

Brede effecten van School en Omgeving

Als gevolg van deelname aan de activiteiten van School en Omgeving kan het zijn dat leerlingen ook buiten school om gaan deelnemen aan activiteiten. Figuur 8.3 laat zien dat dit volgens bijna de helft van de projectleiders het geval is met betrekking tot sport. Ook denkt meer dan een derde van de projectleiders dat School en Omgeving leidt tot een toename in leerlingdeelname in de culturele sector. Ongeveer een kwart van de projectleiders denkt dat het leidt tot een toename in deelname bij welzijnsorganisaties. Bij deelname aan de buitenschoolse opvang is een ander patroon te zien dan bij de andere type activiteiten: in een aantal gevallen is er volgens de projectleiders sprake van afname (bij geen van de andere sectoren), en er is een veel kleinere toename dan bij de overige sectoren. Voor alle sectoren/instellingen geldt wel dat een relatief groot deel van de projectleiders het moeilijk vindt om de veranderingen in leerlingdeelname in te schatten of het niet van toepassing acht. Tussen voorlopers en overige coalities zijn geen grote verschillen waargenomen.

Figuur 8.3 Leidde School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 tot veranderingen in leerlingdeelname bij de volgende sectoren/instellingen?



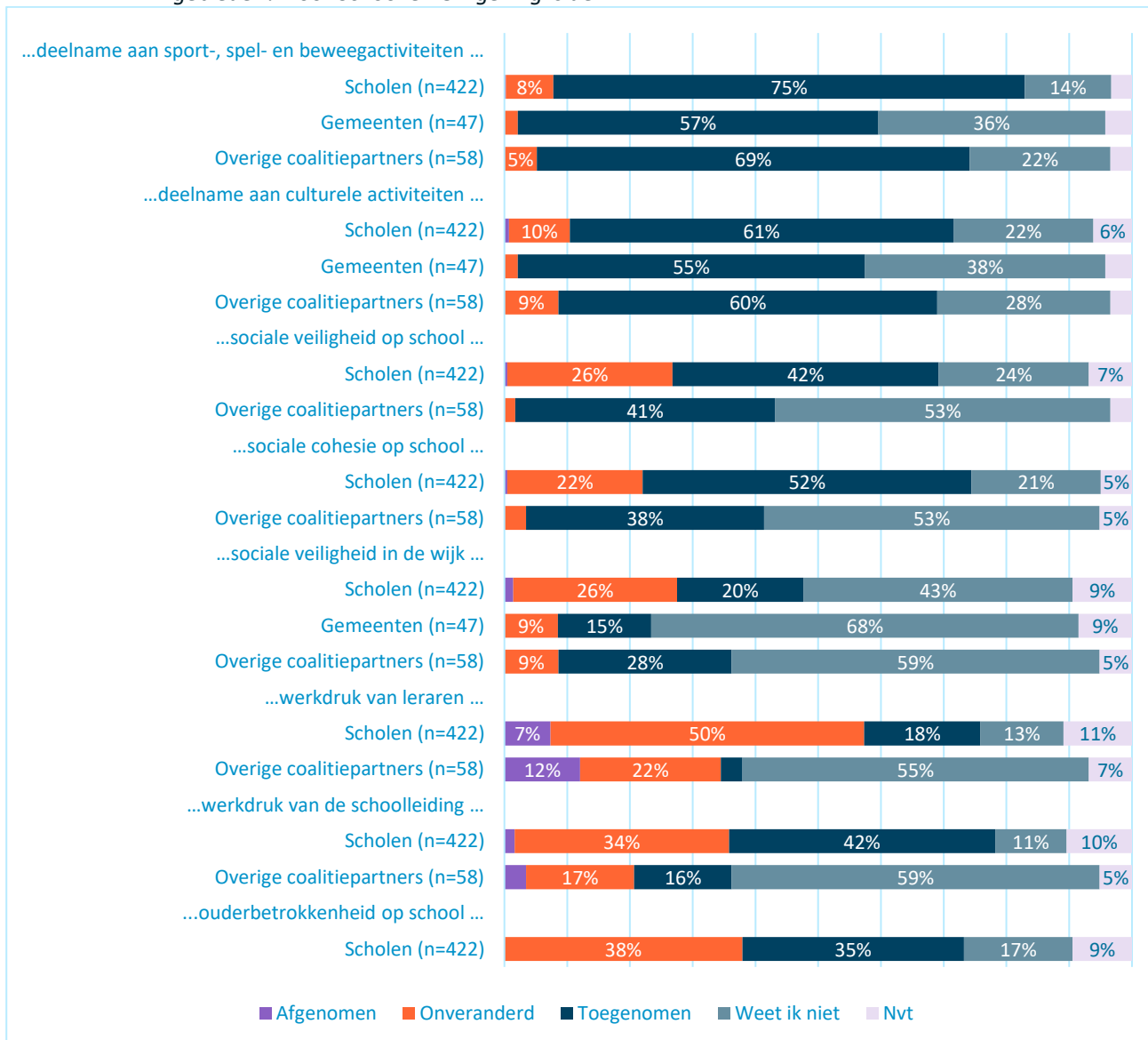
Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

Ook scholen, gemeenten en andere coalitiepartners zijn bevestigd over de effecten die zij zien bij leerlingen (zie Figuur 8.4). Daaruit blijkt dat de meerderheid van deze partijen een toename ziet van leerlingdeelname aan sport-, spel- en beweegactiviteiten en aan culturele activiteiten. Daarnaast ziet bijna de helft van de scholen en andere coalitiepartners een toename van de sociale veiligheid en sociale cohesie op school. Ongeveer een vijfde van alle coalitiepartners ziet ook een bredere toename van de sociale veiligheid in de wijk. De ervaren effecten op de werkdruk zijn wisselend. De helft van de scholen vindt dat de werkdruk van leraren onveranderd is gebleven. Een kleiner aandeel vindt dat de werkdruk van leraren juist is toegenomen (18%) of afgenomen (7%). Wel ziet een groter deel van de scholen een toename van de werkdruk van de schoolleiding (42%) dan het deel dat hierop geen verandering ziet (34%).

Een aantal effecten verschilt per type school. Vo-scholen ervaren vaker een toename van de sociale veiligheid op school (58%) en sociale cohesie op school (67%) dan po-scholen (respectievelijk 39 en 49%). Daarentegen zien po-scholen juist vaker een toename van de ouderbetrokkenheid op school dan vo-scholen (respectievelijk 39 en 18%). Tenslotte ervaren categorie A-scholen vaker een toename van de sociale veiligheid op school dan categorie B-scholen (respectievelijk 47 en 37%). Tussen scholen uit voorlopercoalities en overige coalities zijn geen opvallende verschillen.

Meer dan de helft van de gemeenten (55%) ziet naast de effecten op deze voorgelegde gebieden ook effecten op andere vlakken. Dan gaat vaak om toegenomen samenwerking in de gemeente of wijk, zowel tussen scholen onderling als tussen scholen en maatschappelijk partners. Hierdoor ontstaat er een sterker netwerk in de omgeving.

Figuur 8.4 Wat zag u aan effecten van School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 op onderstaande gebieden? Door School en Omgeving is de...



Bron: Enquête onder scholen, gemeenten en overige coalitiepartners, bewerking SEO/Sardes (2024)

8.2 Schouwen

Effecten van School en Omgeving volgens de scholen

De geschouwde scholen benoemen als resultaten of effecten van het School en Omgeving aanbod met name dat het de sfeer op de school ten goede komt. Enerzijds omdat kinderen enthousiast zijn over het aanbod en ze er veel plezier aan beleven. Maar ook ervaren scholen dat leerlingen gemotiveerd raken van de extra activiteiten, dat leerlingen meer zelfvertrouwen krijgen en dat hun gedrag anders is wanneer ze met de buitenschoolse activiteiten bezig zijn. Net als in de vragenlijsten worden ook hier dus vooral sociaal-emotionele resultaten gezien. Dit proces werkt door in de andere lessen. Een leraar zegt hierover: “De

leerlingen zitten in een andere samenstelling, dat is heel belangrijk. Er is een andere juf waar ze naar moeten luisteren. Ze leren dan veel qua regels en gedrag.”

Ook zorgen de buitenschoolse activiteiten ervoor dat leraren de leerlingen in een andere setting zien, wat maakt dat ze met andere ogen naar de kinderen kijken. Zo geeft een leraar aan: *“Ze leren over nieuwe dingen, ze hebben rijkere kennis die ze ook benoemen tijdens de les. Ze hebben het ineens over zwaarte kracht en andere techniek termen.”*

Een veelgenoemde ‘bijvangst’ van het School en Omgeving aanbod is dat leerlingen van verschillende groepen, klassen of leerjaren met elkaar in aanraking komen. Op sommige scholen iets wat voorheen nauwelijks gebeurde. Scholen zien dat leerlingen door de verschillende lagen van de school vriendschappen hebben opgebouwd en dat ze makkelijker de verbinding met elkaar aangaan.

Naast het effect van school en omgeving op de sfeer in de school, geven scholen ook aan dat de leefwereld van de leerlingen groter is geworden dankzij het aanbod van School en Omgeving. Leerlingen leren andere vaardigheden dan zij in de reguliere lessen leren en krijgen de kans om deel te nemen aan activiteiten waar ze normaal gesproken niet mee in aanraking zouden komen. Denk bijvoorbeeld aan het behalen van een zwemdiploma.

Effecten van School en Omgeving volgens uitvoerders van activiteiten

De uitvoerders van activiteiten onderschrijven de ervaren effecten benoemd door de scholen, maar benoemen ook dat het uitvoeren van buitenschoolse activiteiten op de scholen hen een mooie ingang biedt om de leerlingen beter te leren kennen en zo op een laagdrempelige manier de verbinding te leggen naar het aanbod in de wijk. Uitvoerders benoemen daarnaast dat zij tijdens hun aanbod talenten bij leerlingen ontdekken, dat de leerlingen leren omgaan met teleurstellingen en dat zij bij hen de kans krijgen activiteiten te doen die zij normaal niet op school doen. Daarnaast ervaren zij, doordat leerlingen bij hen ander type activiteiten doen in andere samenstellingen, dat leerlingen veel leren als het gaat om sociale interactie, het verkennen van sociale normen en waarden en groepsvorming.

Effecten van School en Omgeving volgens leerlingen en ouders

De leerlingen zijn bijna allemaal erg enthousiast over het buitenschoolse aanbod. Leerlingen vinden het aanbod met name ‘gewoon gezellig en leuk’. Maar ook leren ze er van alles, zoals: ‘creatief zijn’, ‘beter tegen je verlies kunnen’, ‘leren wat je niet kunt’, ‘samenwerken’ en ‘goed met elkaar omgaan’. Of concreter: ‘experimenteren bij techniek’, ‘Mexicaanse enchilladas koken’, ‘bloemschikken’ of: *“Bij techniek leren we over microbits. Dit zijn chips waar codes op staan. Dan kan je coderen.”*

Ook de leerlingen benoemen nadrukkelijk dat zij door de buitenschoolse activiteiten hun medeleerlingen, ook de leerlingen van andere klassen, beter leren kennen. Zo vertelt een leerling dat hij graag deelneemt aan de buitenschoolse activiteiten omdat hij niet veel vrienden heeft en door de buitenschoolse activiteiten nieuwe kinderen leert kennen. Een andere leerling geeft aan dat hij ervaart dat de buitenschoolse activiteiten invloed hebben op hoe de leerlingen in de klas met elkaar omgaan: *“Iedereen was eerst heel verlegen en zelfstandig, door de activiteiten durf je meer naar elkaar toe te stappen. Je krijgt respect voor elkaar. Het levert iets op voor de sfeer, voor het samenwerken en samenzijn.”*

Ouders voegen hieraan toe: *“Mijn kind leert nu dingen in een andere setting, waardoor hij meer zelfvertrouwen krijgt. Op school kan hij dingen niet zo goed, maar hier merkt hij dat er ook dingen zijn die hij wel goed kan.”* en *“De interesse van mijn kind is veel breder geworden. Hij wil nu elektricien worden, omdat hij via het School en Omgeving aanbod in aanraking is gekomen met techniek.”*

Bijhouden van resultaten van het programma

Scholen vinden het lastig om sommige resultaten toe te schrijven aan het buitenschools aanbod dat zij in het kader van School en Omgeving organiseren. Soms ervaren ze vooruitgang bij leerlingen op sociaal-emotioneel gebied, of cognitief gebied, maar het is lastig om hierbij een duidelijke koppeling te maken met

het buitenschools aanbod. Aangezien weinig scholen concrete cognitieve doelen hebben geformuleerd, maken scholen ook niet vaak de koppeling tussen cognitieve leeropbrengsten en het School en Omgeving aanbod. Scholen evalueren het aanbod en hun vooraf gestelde doelen net als bleek uit de vragenlijsten met name met behulp van (mondelinge) evaluaties met leerlingen en ouders, evaluatiegesprekken met het schoolteam en met de uitvoerders van het aanbod.

9. Financiering

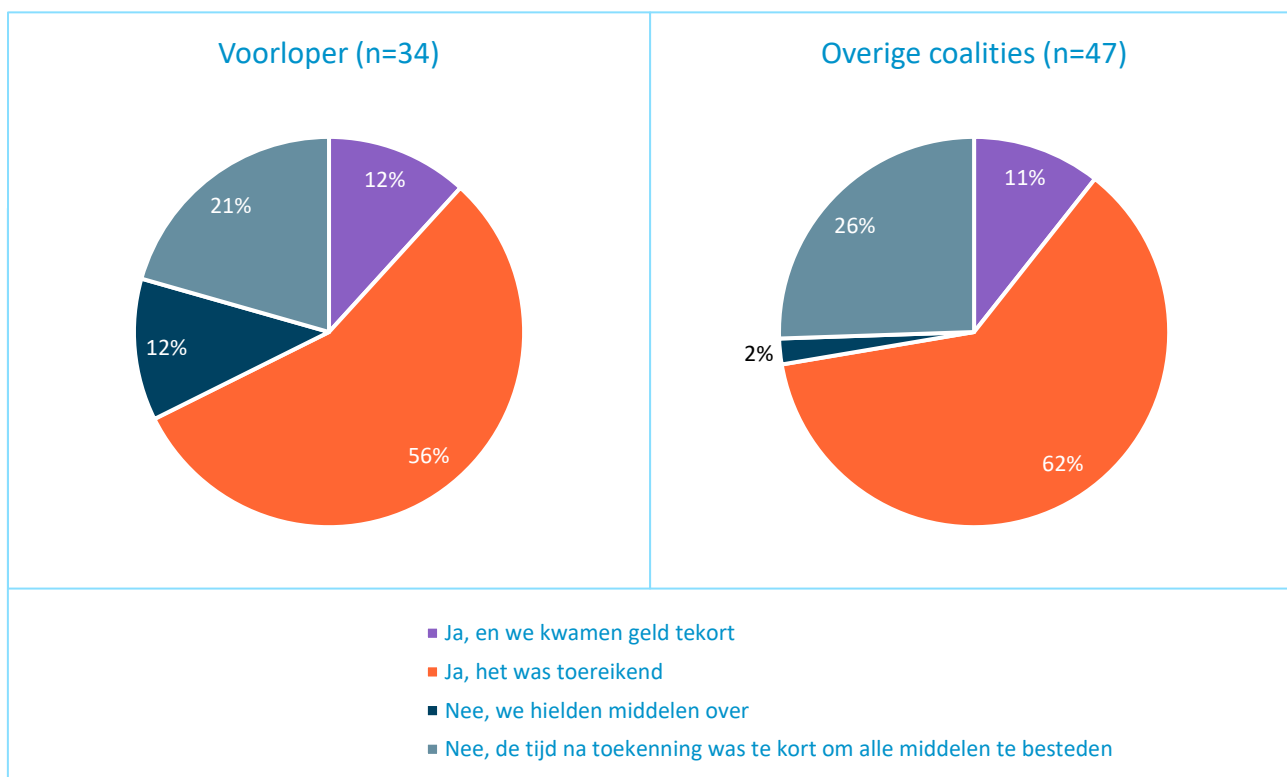
De scholen die onderdeel uitmaken van een coalitie ontvangen subsidiemiddelen vanuit de regeling School en Omgeving. De hoogte daarvan verschilt tussen een categorie A-vestiging en categorie B-vestiging. Het subsidiebedrag voor een categorie A-vestiging wordt berekend door het aantal opgegeven leerlingen van de betreffende vestiging dat naar verwachting zal deelnemen aan het programma verrijkte schooldag te vermenigvuldigen met een bedrag van €236 per aangevraagd klokuur, per schooljaar. Voor categorie B-vestigingen is dat €118 per leerling, per klokuur per schooljaar. Voorlopercoalities konden ook een tegemoetkoming voor kennisopbouw en kennisdeling in het kader van een lerende aanpak aanvragen. Dit is een vast bedrag van €10.000 per coalitie. In dit hoofdstuk wordt beschreven of coalities de subsidie toereikend vonden voor het bekostigen van de activiteiten in schooljaar 2023-2024 en waaraan ze de middelen besteed hebben.

9.1 Vragenlijsten

Toereikendheid van de subsidie

De subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving voor schooljaar 2023-2024 zijn voor de meeste coalities toereikend geweest. Volgens projectleiders van 56 procent van de voorlopercoalities en 62 procent van de overige coalities zijn alle middelen besteed en was het toereikend (zie Figuur 9.1). Voor ongeveer 10 procent van de coalities waren de middelen ontoereikend en bijna een derde van de coalities hield middelen over, voornamelijk vanwege te beperkte tijd na de toekenning van de subsidie.

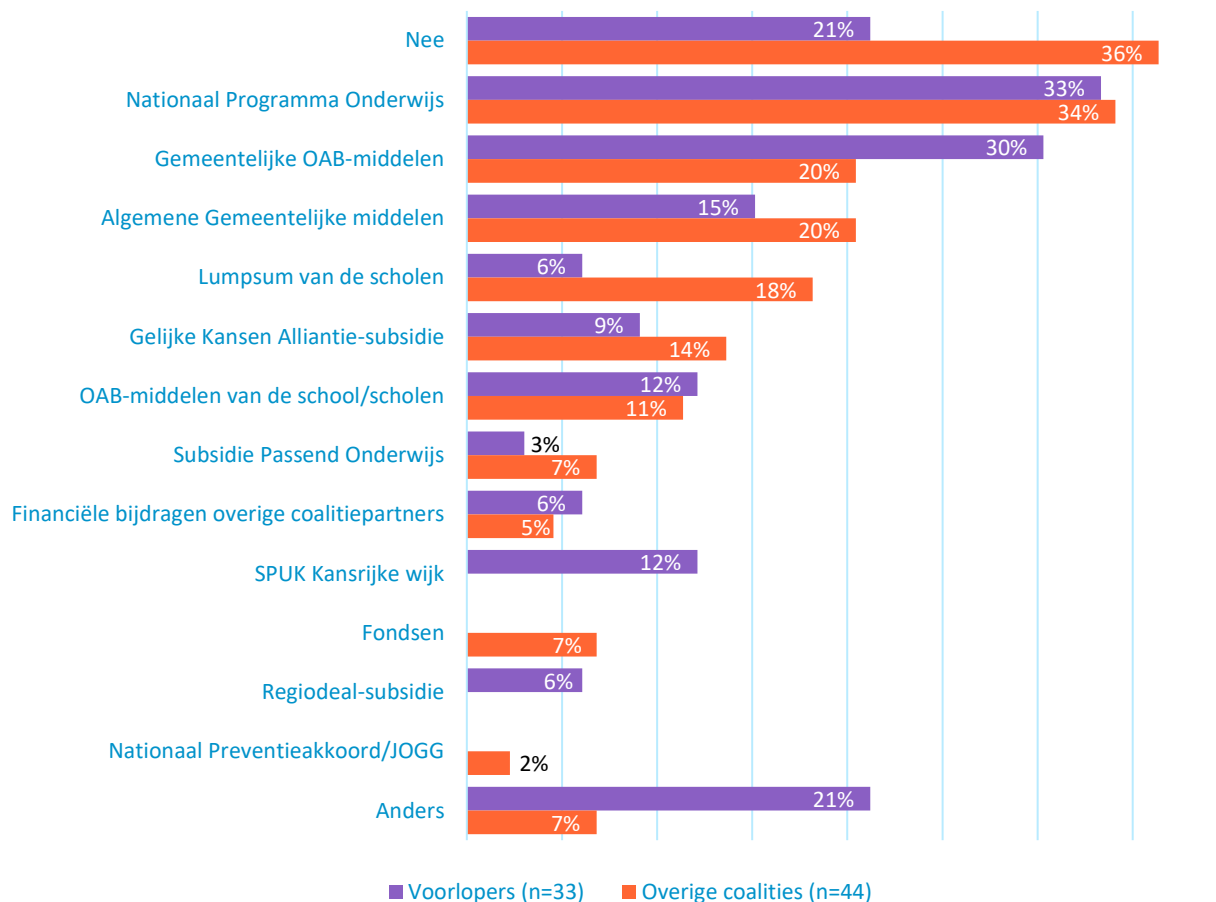
Figuur 9.1 Zijn de middelen uit de subsidieregeling School en Omgeving bedoeld voor schooljaar 2023-2024 volledig besteed?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

Bijna drie kwart van de coalities (72%) heeft naast de subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving gebruikgemaakt van aanvullende middelen voor de bekostiging van de activiteiten (voorlopercoalities=79%; overige coalities=66%). Voor een derde van de coalities betrof dit middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs, zie Figuur 9.2. Een kwart van de coalities heeft gemeentelijke OAB-middelen ingezet, wat verschilt tussen de voorlopers en overige coalities (respectievelijk 30 en 20%). Ook heeft 17 procent van de coalities gebruikgemaakt van algemene gemeentelijke middelen. Van de overige voorgelegde opties in de vragenlijst heeft maximaal 10 procent van de coalities gebruikgemaakt. In een open antwoordveld zijn, ingevuld door 12 procent van de coalities, onder andere gemeentelijke subsidiemiddelen zoals de subsidie Amsterdamse Familie School genoemd.

Figuur 9.2 *Is er voor het aanbod in schooljaar 2023-2024 gebruikgemaakt van aanvullende middelen, naast de subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving?*

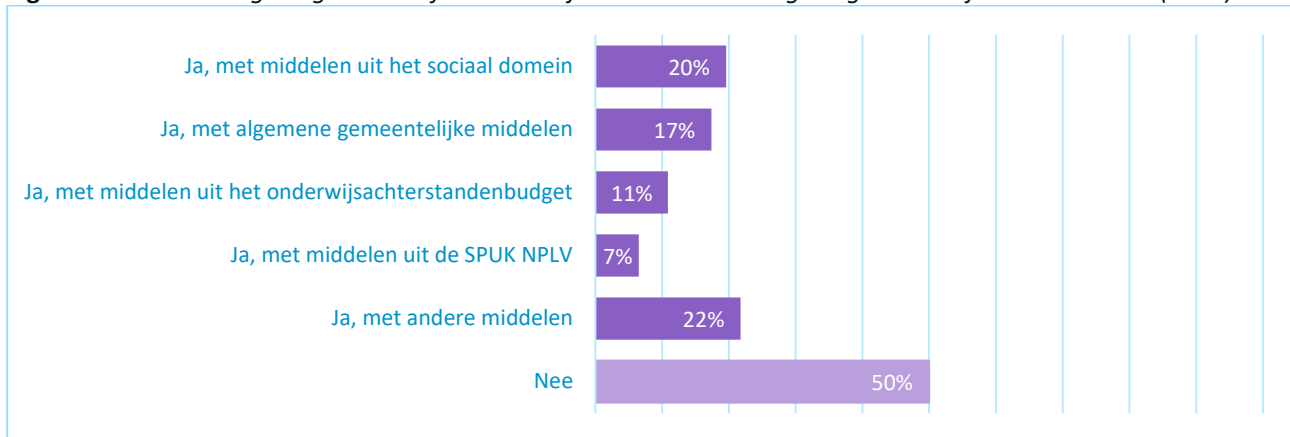


Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

Gemeenten zelf bevestigen dat zij financieel betrokken zijn bij School en Omgeving. De helft van de hen levert hieraan namelijk een financiële bijdrage, zie Figuur 9.3. Hierbij gaat het om een mix van middelen uit het sociaal domein (20%), uit de algemene gemeentelijke middelen (17%), uit het onderwijsachterstandenbudget (11%) en uit de SPUK Kansrijke Wijk (7%). Een deel benoemt ook andere middelen, wat in veel gevallen middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs betreft.

Hoewel de helft van de gemeenten een financiële bijdrage levert, voert vrijwel geen enkele gemeente (98%) de financiële regie over School en Omgeving. Wel maakt het programma bij twee derde van de gemeenten onderdeel uit van een breder (armoede- en/of jeugd)beleid.

Figuur 9.3 Droeg uw gemeente financieel bij aan School en Omgeving in schooljaar 2023-2024? (n=46)



Bron: Enquête onder gemeenten, bewerking SEO/Sardes (2024)

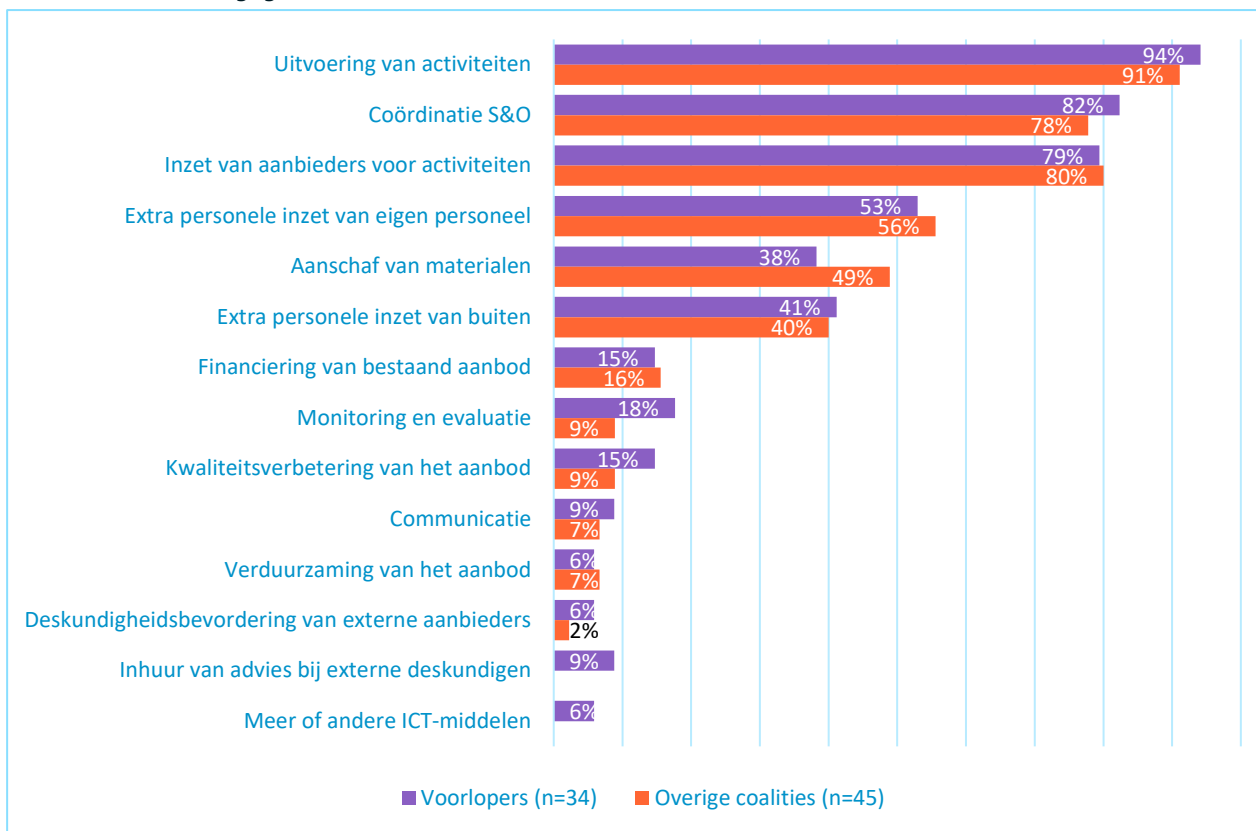
Volgens 93 procent van de projectleiders van coalities betaalden ouders geen bijdrage voor deelname aan de activiteiten van School en Omgeving. Bij 5 procent van de coalities is dit wel het geval. De overige 2 procent van de projectleiders weet niet of er een ouderbijdrage wordt gevraagd.

Uitgaven

Het merendeel van de coalities (90%) besteedde de subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 aan de uitvoering van activiteiten (zie Figuur 9.4). Andere veel voorkomende kostenposten zijn de coördinatie en de inzet van aanbieders voor activiteiten (beide 78%). Ruim de helft van de coalities (53%) heeft middelen besteed aan extra personele inzet van eigen personeel en 40 procent aan inzet van personeel van buitenaf. De aanschaf van materialen is bij 35 procent van de coalities een kostenpost geweest. Overige kostenposten die verband houden met het verbeteren van het activiteitenaanbod zoals monitoring en evaluatie, komen bij minder dan 20 procent van de coalities voor. In de meest voorkomende kostenposten zijn geen noemenswaardige verschillen tussen voorlopercoalities en overige coalities. Wel valt op dat voorlopers meer dan de overige coalities kostenposten hebben als inhuren van advies bij derden, meer of andere ICT-middelen en deskundigheidsbevordering bij externe aanbieders.

Projectleiders van coalities hebben vervolgens de verschillende kostenposten gerangschikt op basis van de hoogte van de uitgaven. In de daaruit opgemaakte top 3 grootste kostenposten komen voor: de uitvoering van activiteiten (87%), de coördinatie van School en Omgeving (55%) en de inzet van aanbieders voor activiteiten (65%). Bij voorlopercoalities staat de laatstgenoemde kostenpost vaker in de top 3 dan bij overige coalities (respectievelijk 74 en 59%). Overige coalities hebben juist vaker de aanschaf van materialen in de top 3 staan dan voorlopers (respectievelijk 20 en 6%).

Figuur 9.4 Waaraan zijn de subsidiemiddelen vanuit School en Omgeving in schooljaar 2023-2024 uitgegeven?

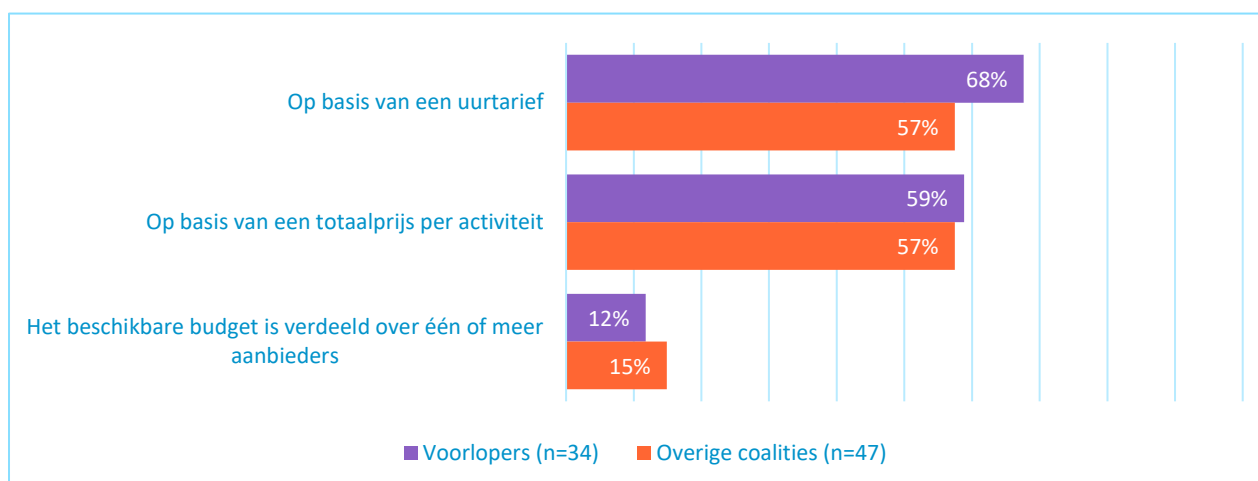


Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

De meeste coalities financierden aanbieders van activiteiten in schooljaar 2023-2024 op basis van een uurtarief en/of op basis van een totaalprijs per activiteit. Beide financieringsmodellen zijn volgens ongeveer 60 procent van de projectleiders toegepast binnen hun coalitie, zie Figuur 9.5. Financiering op basis van een uurtarief kwam wel vaker voor bij voorlopercoalities dan bij overige coalities (respectievelijk 68 en 57%). Bij bijna 15 procent van de coalities is het beschikbare budget verdeeld over één of meer aanbieders.

Coalities die aanbieders van activiteiten financieren op basis van een uurtarief, hanteren vaak verschillende uurtarieven voor verschillende aanbieders. Dat geldt voor 91 procent van de voorlopers en 85 procent van de overige coalities. Bijna een derde van deze coalities hanteert een maximum uurtarief en bijna de helft doet dit niet. Bij de overige kwart van de coalities is dit niet van toepassing, veelal omdat het per activiteit verschilt. Een kwart van de projectleiders vindt dat verschillen in uurtarieven zich ook uiten in verschillen in kwaliteit en ongeveer een derde van de projectleiders vindt dit niet het geval. De overige 41 procent kijkt hier niet naar.

Figuur 9.5 Hoe zijn de aanbieders van activiteiten gefinancierd in schooljaar 2023-2024?



Bron: Enquête onder projectleiders van coalities, bewerking SEO/Sardes (2024)

9.2 Schouwen

Bestedingsdoelen

Uit de vorige hoofdstukken is al gebleken dat coalities verschillende keuzes maken in de uitvoering van de regeling School en Omgeving. Dat is, net als in de vragenlijsten ook terug te zien in de bestedingsdoelen, die overeenkomstig verschillen. Sommige coalities besteden de middelen sec aan de uitvoering van activiteiten, anderen zetten ook in op coördinatie, kwaliteitsverbetering en kennisdeling. Een aantal coalities benoemt expliciet dat ze de formatie van hun eigen leraren hebben uitgebreid, zodat zij ook activiteiten in de verrijkte schooldag kunnen verzorgen. De geschouwde coalities werken (nog) niet met uniforme tarieven voor de uitvoerders van activiteiten, soms wel met onder- en bovengrenzen. Ook worden er geen bijdragen gevraagd aan de ouders, vanuit de gedachte dat toegankelijkheid van de activiteiten juist voor deze doelgroep niet vanwege financiële bijdragen bepaald mag worden.

De manier waarop de middelen worden ingezet lijkt ook te hebben met de fase waarin de betreffende scholen verkeren ten aanzien van het uitvoeren van extra activiteiten. Zijn ze daar al langer mee bezig, dan zien ze de subsidie ook als een manier om een kwaliteitsslag te maken. Zijn ze net gestart, dan gaat de aandacht vooral uit naar het realiseren van voldoende activiteiten.

Toereikendheid van het subsidiebedrag

Doordat coalities de uitvoering van de regeling School en Omgeving heel verschillend inrichten, en in verschillende stadia van ontwikkeling en uitvoering zijn ervaart de ene coalitie het subsidiebedrag als (ruim) voldoende en komt de andere er niet mee uit. De drie geschouwde coalities die niet uitkomen met de subsidie benoemen daar verschillende redenen voor: de starterssubsidie werd meteen al gebruikt voor het uitvoeren op activiteiten op meerdere scholen, de subsidie wordt over meerdere scholen verdeeld en een van de coalities geeft aan dat het bedrag voor scholen in de a-categorie toereikend was, maar voor de b-categorie scholen niet.

Opvallend is dat scholen die de subsidie en de regeling School en Omgeving inzetten voor een visie die ze toch al hadden (in plaats van iets nieuws op te zetten *vanwege* de subsidieregeling) soms zeer specifieke en vergaande keuzes maken om die visie te verwezenlijken. Een van de geschouwde scholen koos ervoor om meer handen voor de klas te hebben en eigen leerkrachten de mogelijkheden te bieden ook les te geven in de verrijkte schooldag. De leerkrachten ervaren dat als een verrijking van hun werk omdat ze hobby (koken, muziek, sport) en hun werk kunnen combineren en in de verrijkte schooldag uren de kinderen op een andere manier leren kennen. De extra formatie die daarvoor nodig is, genereert de school door gebruik te

maken van meerdere subsidies die allemaal passend bij de schoolvisie worden ingezet, maar ook door het middenmanagement en taken van bijvoorbeeld een lb'er gezamenlijk te delen.

Opgebouwde reserves

Omdat de regeling School en Omgeving tijdelijk is en er onzekerheid is over de voortzetting en de hoogte van de subsidiebedragen, kiest een van de geschouwde scholen er bewust voor 'voorzichtig' te beginnen met het uitvoeren van activiteiten en zo een reserve op te bouwen om zo een eventuele verlaging van de subsidie in volgende jaren op te kunnen vangen. De andere geschouwde scholen kiezen hier niet voor, hetzij omdat ze geen budget overhouden, hetzij omdat ze hier niet over nagedacht hebben.

Het verbinden van financieringsstromen

Sommige schoolbesturen/-directeuren zijn handig in het verknopen van verschillende subsidiestromen. Zij hebben een visie, handelen daarnaar en zoeken daar passende subsidies bij. 'aan de achterkant' is helder wat uit welke subsidie betaald wordt, maar programmatisch is het dan niet altijd meer uit elkaar te houden. Zo ontstaat een integraal aanbod waarin subsidies elkaar kunnen versterken.

De rol van het schoolbestuur kan heel bepalend zijn voor het aanvragen en uitzetten van subsidies. In een aantal gevallen hebben de schoolbesturen iemand in dienst die goed ingevoerd is in het aanvragen van subsidies. Ze houden deze in de gaten, bedenken wat bij welke school past, attenderen scholen daarop en helpen vervolgens bij de subsidieaanvraag. Directeuren ervaren het vaak wel als lastig om met allerlei verschillende subsidies te werken. In meerdere schouwen bleek dat scholen met drie tot vier verschillende subsidies te maken hebben die elk hun eigen verantwoording en deelname aan onderzoek vereisen. Omdat meerdere subsidies in elkaars verlengde liggen is het soms ook lastig te bepalen welke activiteit onder welke subsidie past (bijvoorbeeld School en Omgeving, Schoolmaaltijden, Brugfunctionaris en Maatschappelijke Diensttijd). Scholen vliegen dit inhoudelijk integraal aan en moeten dan aan de achterkant zaken voor de verantwoording weer uit elkaar trekken. 'Er is zoveel te organiseren, dat het lastig is te ontvlechten welk onderdeel waar onder valt'.

Verdeling van de middelen over de scholen

Per coalitie worden verschillende keuzes gemaakt: het totale subsidiebedrag is in beheer bij een gemeente, bij een schoolbestuur of bij de scholen zelf. De middelen worden bijvoorbeeld over de scholen verdeeld naar grootte van de school, al dan niet gecombineerd met de mate van achterstanden. In twee gemeenten is er expliciet voor gekozen om de gemeente de beheerder te laten zijn van de middelen. Van daaruit wordt het geld verdeeld over de deelnemende scholen, waarbij ernaar gestreefd wordt om de middelen gelijk of volgens een verdeelsleutel over de scholen te verdelen. Die verdeling komt niet altijd overeen met het bedrag dat scholen formeel ontvangen, wat soms bij de betreffende scholen tot vragen leidt. In enkele gevallen wordt de ontvangen subsidie verdeeld over meer scholen dan waar de subsidie voor is aangevraagd. Het subsidiebedrag wordt dan opgehoogd met bijvoorbeeld eigen gemeentelijke middelen, GOAB-budget van de gemeenten of vanuit de lumpsum van de scholen.

Er zijn ook coalities waar het geld juist precies volgens de subsidie overgemaakt naar de scholen. Deze scholen hebben zelf de regie over de uitvoering en financiering. Dit scheelt overhead op coalitieniveau maar doet tegelijkertijd een groter beroep op de scholen ten aanzien van het inrichten van de regeling School en Omgeving. De betrokken regievoerder signaleert wel dat het leidt tot meer eigenaarschap bij de scholen.

Over de subsidie en de verantwoording

Een aantal van de geschouwde scholen loopt ertegenaan dat er grote bedragen in relatief korte tijd moeten worden ingezet terwijl je ook nog aan het programma aan het bouwen bent. Het risico ligt dan op de loer dat er voor kwantiteit boven kwaliteit gekozen wordt. *'We hebben niet zoveel geld nodig om alles goed te organiseren, maar geef ons wel de tijd om duurzaam te organiseren'*.

Verschillende geschouwde scholen maken zich zorgen over de verantwoording. Bijvoorbeeld omdat ze het gevraagde aantal uren aanbod per leerling niet gaan halen of de verantwoordingslast als zwaar ervaren.

Ook wordt vanuit één van de geschouwde coalities benoemd dat ze bewust voorzichtig begroot hebben om het volgende jaar het programma ook door te kunnen zetten als er iets in de middelen verandert.

10. Ervaren succesfactoren en knelpunten

In de vragenlijsten en schouwen zijn betrokkenen gevraagd naar succesfactoren en knelpunten. In de vragenlijsten deden we dat met open vragen. De verzamelde informatie in de vragenlijsten en schouwen komt daardoor meer overeen dan bij de andere thema's die in de vragenlijst vooral met gesloten vragen werden bevestigd. Omdat we de uitkomsten t.a.v. de succesfactoren en de knelpunten op hoofdlijnen willen schetsen en vanwege de meer gelijksoortige informatie, behandelen we hier de uitkomsten van vragenlijsten en schouwen steeds in dezelfde paragraaf. De gegeven antwoorden lijken soms tegenstrijdig aan en voor een deel positiever dan de antwoorden die we in de vorige hoofdstukken presenteerden. We hebben hier geen duidelijke verklaring voor. We geven de verschillen aan waar ze aan de orde zijn, en benoemen hier ook expliciet dat de benoemde succesfactoren en knelpunten geen representatief beeld geven van alle onderzoeksresultaten.

10.1 Succesfactoren

Met de term 'succesfactoren' beoogden we informatie op te halen over factoren die bijgedragen hebben aan successen. In de antwoorden in de vragenlijst valt op dat veel respondenten deze vraag hebben opgevat als een vraag naar succes, iets wat bereikt is. Ook in de schouwen noemden de gesprekspartners eerder successen dan succesfactoren, en bij doorvragen was het voor verschillende betrokkenen lastig om tot onderliggende werkzame elementen te komen. In onderstaande samenvatting van de gegeven antwoorden is dat terug te zien doordat successen en succesfactoren soms door elkaar lopen.

Rijk en divers aanbod ter bevordering van kansengelijkheid

Een groot succes van de regeling School en Omgeving ligt in de extra kansen en ontwikkeltijd die het aan kinderen biedt, zien we in de antwoorden in de vragenlijsten en de schouwen. Het rijke en diverse aanbod aan activiteiten draagt volgens de betrokkenen bij aan een inclusieve en inspirerende leeromgeving, waarin kinderen zich op hun eigen manier kunnen ontplooiën en een breder perspectief op hun toekomst ontwikkelen. Daarbij gaat het om activiteiten waar zeker kinderen uit (financieel) kwetsbare gezinnen lang niet altijd op een andere manier mee in aanraking komen. *'Kinderen leren dat het leven meer is dan rekenen en taal'*. In de schouwen is door een uitvoerder van activiteiten verder toegelicht dat het helpt als je dicht bij de leerlingen staat en contact hebt met de leerlingen, zodat je goed weet waar ze behoefte aan hebben en ze actief kunt motiveren om mee te doen.

Zowel in de schouwen als in de vragenlijsten is benoemd dat leerlingen niet alleen hun talenten ontdekken, maar ook groeien in hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderen krijgen meer zelfvertrouwen, worden veerkrachtiger en ontwikkelen sociale vaardigheden. Ze voelen zich meer verbonden met hun school en medeleerlingen, wat bijdraagt aan een sterker gevoel van saamhorigheid en soms zelf tot betere prestaties tijdens schooluren. In tegenstelling tot bij de vragen over ervaren effecten (hoofdstuk 8), is bij de vraag naar successen ook een verbeterde cognitieve ontwikkeling van leerlingen benoemd. Vragen we hier in de schouwen op door, dan kan dit lang niet altijd met cijfers worden ondersteund.

Meer onderlinge verbinding

In de schouwen is meerdere keren benoemd dat de activiteiten voor leraren ook een middel zijn om op een andere manier met leerlingen in contact te komen en ze op een andere manier te zien. Andersom leren de leerlingen de begeleiders ook op een andere manier kennen: *'voor leerlingen is het een eyeopener dat mensen super toegankelijk zijn'*. In één van de andere schouwen is aangegeven dat leraren leerlingen beter kunnen motiveren om mee te doen als ze zelf betrokken zijn bij het opstellen van het programma of het uitvoeren van de activiteiten. Ook leren leerlingen elkaar beter en op andere manieren kennen. Leerlingen

uit verschillende leerjaren of onderwijstypes (vo) ontmoeten elkaar tijdens de activiteiten, en ze zien talenten bij elkaar die eerder minder zichtbaar waren.

Enthousiasme en verhoging deelname

Uit de antwoorden in de vragenlijsten en de schouwen blijkt dat het enthousiasme van kinderen, ouders en leraren groot is, wat duidelijk terugkomt in de positieve reacties op de activiteiten. Dit enthousiasme heeft geleid tot een stijging in het aantal kinderen dat deelneemt aan de activiteiten, wat op zijn beurt bijdraagt aan de sociale ontwikkeling en het zelfvertrouwen van de deelnemers. Activiteiten op het gebied van bijvoorbeeld sport, kunst en koken worden aangeboden in een veilige en vertrouwde omgeving, wat voor kinderen een ideale plek is om te leren en te groeien buiten schooltijd. Ouders gaven aan trots te zijn op wat hun kinderen hebben gedaan en geleerd.

Verbeterde samenwerking en verbinding in de wijk

Veel ervaren succespunten hebben te maken met de organisatie van het aanbod. In meerdere schouwen geven zowel scholen als organisaties en gemeenten aan dat de regeling de samenwerking versterkt. *'Vanuit onze visie werken we graag samen met onze samenwerkingspartners. De coalitie biedt een mooi kader waarbinnen we dit vorm kunnen geven'*. Die samenwerking leidt vervolgens weer tot een versterking van de verbanden tussen de betrokken organisaties: *'We gaan minder denken vanuit organisatiedoelstellingen maar meer vanuit wat de leerlingen nodig hebben'*, en: *'De synergie tussen de scholen is nu veel groter'*. In een enkele schouw is door leerlingen eenzelfde soort beweging ervaren: *'je leert leerlingen uit andere klassen beter kennen'*. De samenwerking en de uitvoering worden makkelijker als de scholen binnen een coalitie onder hetzelfde schoolbestuur vallen en er sterke betrokkenheid is vanuit dat schoolbestuur en vanuit de gemeente.

De verbeterde samenwerking zorgt voor een efficiëntere uitvoering en maakt het mogelijk om gezamenlijk in te spelen op de behoeften van kinderen. Door gezamenlijk op te trekken is een breed scala aan activiteiten georganiseerd afgestemd op de behoeften van leerlingen. De activiteiten sluiten veelal ook aan bij de thema's en doelen van de deelnemende scholen, wat bij een deel van de coalities zorgt voor een doorlopende lijn tussen het reguliere onderwijs en het buitenschoolse programma.

Bij de vraag naar succesfactoren is in de vragenlijst ook een aantal keer aangegeven dat de activiteiten voortdurend worden geëvalueerd en verbeterd, zodat ze optimaal blijven aansluiten bij de wensen en behoeften van de deelnemers. De antwoorden op de vraag over evaluatie en monitoring in hoofdstuk 8 en de resultaten in de schouwen roepen wel de vraag op in hoeverre deze evaluatie- en verbetercyclus systematisch gebeurt.

Positieve gevolgen voor de wijk

Naast de voordelen voor leerlingen, zien betrokkenen ook een positieve invloed op de gemeenschap. Kinderen spelen vaker samen, zowel tijdens als buiten de activiteiten, wat bijdraagt aan minder spanningen in de wijk. Ouders ervaren meer rust, omdat ze weten dat hun kinderen in een veilige omgeving zijn en deelnemen aan waardevolle activiteiten. Ze erkennen de positieve ontwikkelingen bij hun kinderen en waarderen het buitenschoolse programma enorm. De betrokkenheid van de wijk, de scholen en de ouders heeft in een aantal coalities bijgedragen aan een sterkere gemeenschapsband. Leerlingen kwamen in contact met andere kinderen, ook van andere scholen, en leerden samenwerken in een nieuwe, informele setting buiten het klaslokaal.

Maatwerk

Scholen vinden het maatwerk per schoollocatie en wijk een belangrijke succesfactor van het programma. Ze kunnen zo zelf bepalen wat het beste past bij hun doelgroep en identiteit. Dit biedt ruimte voor eigen ideeën en wensen, waarbij de nadruk ligt op de specifieke behoeften van de omgeving. Het is echter de vraag of het ook kwalitatief het beste aanbod oplevert als op elke locatie 'het wiel wordt uitgevonden' of

maatwerk moet worden ontwikkeld. Hier zijn vaak langere (investerings)trajecten voor nodig waarbij het even kan duren voordat er een aanbod staat dat ook daadwerkelijk effectief is.

Middelen

De extra financiële middelen spelen een cruciale rol in het realiseren van dit programma, blijkt zowel in de schouwen als in de vragenlijsten. Dankzij de middelen konden buitenschoolse activiteiten worden georganiseerd die anders buiten bereik van veel leerlingen zouden zijn gebleven. Met de middelen konden scholen activiteiten die ze al hadden versterken en activiteiten die ze graag wilden versneld invoeren. *'Er is ineens geld, er zijn deadlines voor aanvragen en organisatie. Daardoor krijgen plannen een vliegende start'*. Dat het geld geoormerkt is, helpt daar ook bij: *'Het móet hier wel voor uitgegeven worden'*

10.2 Knelpunten

Personeelskrapte en kwaliteit aanbieders

De beschikbaarheid en kwaliteit van aanbieders en personeel vormen op veel plekken een uitdaging, blijkt uit de antwoorden van de vragenlijsten en de schouwen. Het is zowel moeilijk om voldoende gekwalificeerde leraren als uitvoerders van activiteiten te vinden vanwege krapte op de arbeidsmarkt. Dit probleem wordt versterkt door ziekte en verloop onder (extern) personeel. Daarbij zijn er grote verschillen in kwaliteit tussen (vak)docenten en aanbieders, wat leidt tot ongelijkheid in het aanbod, benoemen verschillende betrokkenen. Het vinden van betrouwbare partners die voldoen aan de benodigde pedagogische en inhoudelijke eisen blijkt vaak moeilijk. Voor kwetsbare doelgroepen is het essentieel dat de medewerkers niet alleen inhoudelijke kennis, maar ook de juiste pedagogische vaardigheden bezitten. Die vaardigheden zijn niet altijd toereikend voor wat deze groepen van hen vragen. In meerdere schouwen hebben ouders en leerlingen het over schreeuwende en scheldende begeleiders van verrijkte schooldag activiteiten. Dit lijkt in tegenspraak met de resultaten in paragraaf 7.1: twee derde van de scholen vindt de meeste ingehuurd begeleiders voldoende pedagogisch-didactisch vaardig en een vijfde van de scholen vindt dat dat voor alle ingehuurd begeleiders geldt. Ook is er door aanbieders geïnvesteerd in de pedagogische en didactisch scholing van begeleiders.

Ook als de samenwerking tussen scholen en aanbieders van activiteiten in principe goed loopt, zijn er soms praktische knelpunten. *'Als de uitvoerder van een activiteit ziek is, wie vangt de kinderen dan op?'*. Vaak zijn het leraren of onderwijsassistenten die dan langer met een groep op school blijven.

Onderlinge concurrentie en geringe betrokkenheid

In de praktijk is het soms lastig om tot een constructieve samenwerking te komen, blijkt uit meerdere schouwen. Bijvoorbeeld omdat er concurrentie is tussen scholen waardoor goede voorbeelden niet worden gedeeld en het niet lukt om tot een coalitie-breed kwaliteitskader te komen. Het hierboven genoemde personeelstekort in meerdere betrokken sectoren draagt daar extra aan bij. Ook is er in meerdere coalities onbegrip tussen gemeenten en schoolbesturen, met name als het gaat over geld en verantwoordelijkheden. Schoolbesturen verwachten in sommige coalities dat gemeenten eigen middelen inzetten voor School en Omgeving, terwijl zij hier geen budget voor krijgen: *'Laat de gemeente zich committeren aan het project met middelen, dan weet je zeker dat het doorzet. Dat hoeft niet rechtstreeks via een subsidie maar kan ook door maatschappelijke partners te subsidiëren voor activiteiten binnen S&O'*. Ook wordt de gemeente in meerdere coalities ervaren als "afwezige partner" die ook inhoudelijk weinig betrokkenheid toont. Anderzijds zijn er juist ook gemeenten die actief regie voeren over de regeling School en Omgeving. In dit geval ervaren gemeenten dan soms juist een geringe betrokkenheid van de schoolbesturen, die bijvoorbeeld directeuren onvoldoende ondersteunen en in hun kracht zetten. Eén van de directeuren schetst dat als volgt: *'Een school met een verrijkte schooldag vraagt echt iets anders van een directeur (externe contacten, andere dagindeling, kinderen langer op school, werken aan draagvlak) dan*

een school met alleen een standaard programma. Daar moet je als schoolbestuur bij je selectieprocedures rekening mee houden, maar ook bij ondersteuning en beloning’.

Werkdruk en administratieve last

De werkdruk op scholen vormt in meerdere coalities een knelpunt en wordt zowel in de vragenlijsten als de schouwen als zodanig benoemd. Door personeelstekorten en een hoog verloop is het lastig om activiteiten effectief uit te voeren en optimaal samen te werken met partners. Het organiseren van de activiteiten brengt een flinke tijdsinvestering met zich mee, die niet altijd van tevoren zo wordt ingepland blijkt uit de schouwen. De coördinatie van activiteiten vraagt bovendien om intensieve samenwerking tussen scholen en externe partners. Het plannen en afstemmen van de activiteiten kan extra uitdagend zijn als er sprake is van verschillen in pedagogische en onderwijskundige opvattingen, benoemen betrokkenen in de vragenlijsten. In de schouwen zien we dat coördinatie, organisatie en administratie meer bij schoolleiders dan bij leraren en onderwijsassistenten terecht komt (tenzij die laatsten daarvoor expliciet zijn vrijgesteld). Dat lijkt overeen te komen met de resultaten in paragraaf 8.1 waarin te zien is dat de werkdruk bij leraren veelal onveranderd is, maar bij schoolleiders is toegenomen.

De administratieve belasting van het aanvragen en verantwoorden van subsidies wordt als te omslachtig ervaren. Het verzamelen van de gegevens voor de gedetailleerde verantwoording aan het eind van de looptijd kost tijd en zorgt soms voor verwarring. Dit zorgt voor extra stress en vertraging in de uitvoering van het programma.

Financiële onzekerheid

Een veel genoemd knelpunt is de financiële onzekerheid: een subsidie is per definitie tijdelijk. Dit veroorzaakt onzekerheid voor scholen, aanbieders en andere betrokkenen over de mogelijkheid om duurzame programma's op te zetten. Zij vragen zich af of activiteiten na 2025 kunnen worden voortgezet. Bovendien stijgen de kosten, wat het lastig maakt om een kwalitatief en breed aanbod te waarborgen. Het ontbreekt aan een langetermijnvisie, waardoor verduurzaming van het programma lastig is. In een deel van de vragenlijsten is ook benoemd dat het budget niet altijd toereikend is. Uit hoofdstuk 9 bleek al dat dit voor zo'n 12 procent van de coalities geldt. Daarnaast is als knelpunt benoemd dat de verschillen in budgetten tussen scholen ook voor verschillen in het aanbod zorgen.

Tot slot geven meerdere geschouwde scholen aan dat de late toekenning van de middelen het lastig maakt om het aanbod goed in te richten. Toekenning vlak voor de zomervakantie is (veel) te laat om de formatie voor het schooljaar daarop nog goed in te richten.

Ruimtegebrek en logistieke uitdagingen

Hoewel in hoofdstuk 6 is aangegeven dat activiteiten School en Omgeving vrijwel altijd (ook) op de eigen school plaatsvindt, benoemen betrokkenen zowel in de vragenlijsten als in de schouwen ruimtegebrek als knelpunt. Vrijwel alle geschouwde scholen geven aan dat er onvoldoende (geschikte) ruimtes zijn voor de uitvoering van hun aanbod. In de school is 's middags al een bso, of de ruimtes voldoen niet voor de activiteit, bijvoorbeeld bij koken, techniek, handvaardigheid of sport. *'We moeten om de gymzaal die in hetzelfde gebouw zit als onze school concurreren met veel andere partijen die er gebruik van willen maken. Een duidelijker prioriteitsstelling vanuit de gemeente zou fijn zijn.'* In de vragenlijsten is benoemd dat leraren hun lokaal af moeten staan voor buitenschoolse activiteiten, wat soms tot conflicten met de reguliere schoolactiviteiten leidde. Het gebrek aan ruimte maakt het soms moeilijk om een breed en gevarieerd aanbod voor alle leerlingen te bieden.

Logistieke uitdagingen, zoals het vervoer naar activiteitenlocaties, zijn ook voor meerdere coalities een probleem, vooral voor leerlingen die ver van de school wonen zoals bijvoorbeeld in het speciaal onderwijs veel voorkomt.

Beperkte coördinatie en communicatie

Hoewel het merendeel van de betrokkenen positief terugkijkt op de samenwerking binnen de coalitie (zie paragraaf 5.1), wordt het gebrek aan afstemming en coördinatie tussen de verschillende partners, zoals externe aanbieders en interne schoolmedewerkers, als knelpunt ervaren. Het vinden van geschikte tijdsloten voor de verschillende activiteiten die passen binnen het rooster van zowel de leerlingen als de aanbieders is vaak moeilijk. Veel scholen geven aan dat de organisatie van het programma veel soepeler zou verlopen als er een centrale coördinator was die alles in goede banen leidt. Het gebrek aan effectieve communicatie en coördinatie zorgt ervoor dat de uitvoering van activiteiten veel tijd en moeite vergt, vooral als het aanbod goed moet aansluiten op het reguliere curriculum van de school.

Veel vraag op dezelfde tijdstippen

Voor aanbieders op hun beurt is het lastig dat de meeste scholen het aanbod direct aansluitend aan de schooltijd organiseren, vanuit de gedachte dat kinderen niet eerst een uur naar huis gaan om dan nog terug te komen voor een activiteit. Dat maakt het tijdsslot waarin activiteiten aangeboden kunnen worden zeer beperkt, zeker als zij meerdere scholen bedienen met hun aanbod. Daardoor zijn er relatief veel uitvoerders van activiteiten nodig, wat druk kan leggen op de kwaliteit. Ook is het voor hen lastig dat leerlingen, met name in het vo, deelname aan de activiteiten als vrijblijvend zien – iets wat ook erkend wordt door de scholen. *‘Soms komen ze wel, soms niet, ze komen niet op tijd, enzovoort’*. Die vrijblijvendheid moet eraf om het aanbod effectief te laten zijn, geven scholen aan. *‘Je kiest ergens voor, je committeert je. Kan je een keer niet? Dan meld je je af’*.

Bereiken van de meest kwetsbare leerlingen

Het betrekken van alle leerlingen bij het buitenschoolse aanbod is een laatste veel genoemd knelpunt, terwijl dit bij de betreffende vraag in hoofdstuk 6 maar door zo’n 15 procent als lastig wordt ervaren. Vooral kwetsbare groepen, zoals meisjes met een migratieachtergrond, zijn soms moeilijk te bereiken, wordt in de vragenlijsten bij de knelpunten aangegeven. Ook andere factoren, zoals verplichte aanmeldingsprocedures via websites, vormen een drempel voor deelname. Het is soms lastig om leerlingen te motiveren om zich aan te melden voor de buitenschoolse activiteiten, en hun betrokkenheid gedurende het programma te behouden. Ook het actief betrekken van ouders bij het aanbod blijkt soms moeilijk, wat de effectiviteit van het programma beperkt. Tegelijkertijd blijkt uit meerdere schouwen dat er bij het aanmelden voor activiteiten niet of nauwelijks aandacht is voor het extra motiveren en/of het reserveren van plekken voor leerlingen uit de doelgroep.

11. Slotbeschouwing

De regeling School en Omgeving heeft bijgedragen aan het in relatief korte tijd opzetten van buitenschoolse activiteiten voor leerlingen in het po en vo die opgroeien in een omgeving waarin een brede ontwikkeling niet optimaal wordt ondersteund, zo wordt duidelijk uit deze rapportage. Coalities van samenwerkende partijen rondom een school zijn naar aanleiding van de regeling tot stand gekomen en bestaande coalities zijn verder versterkt. Dat de regeling gepaard gaat met een relatief ruim en geoormerkt budget is daarin een belangrijk element.

Uit de resultaten blijkt verder dat het een hele klus is om het programma goed vorm te geven, zeker in tijden van personeelstekorten in vrijwel alle betrokken sectoren. De nadruk op kwantiteit (een verplicht aantal uur aanbod per leerling per week, met als streefwaarde 10 uur), snel van start moeten of willen gaan en onvoldoende samenhang tussen doelen en activiteiten gaan soms ten koste van de kwaliteit van het aanbod en daarmee van de mogelijke opbrengsten bij leerlingen.

Hoewel het activiteitenaanbod op veel plekken sterk overeenkomt, verschilt de organisatie tussen coalities. In deze slotbeschouwing lichten we een aantal opvallende zaken uit deze rapportage verder uit. We presenteren deze naar input, proces, output en outcome. Daarbij gaan we steeds eerst in op de meest opvallende verschillen tussen de vragenlijsten in de eerste en de tweede meting, waarmee teruggeblikt is op de ervaringen in respectievelijk schooljaar 2022-2023 en 2023-2024. In onderstaand kader staan de belangrijkste verschillen in de opzet en uitwerking van beide metingen.

Verschillen tussen de eerste en tweede meting

De eerste meting bestond uit analyse van de aanvragen en van openbare gegevens en uit vragenlijstonderzoek⁵³ en is door omstandigheden pas in februari/maart 2024 uitgevoerd. Dit was ruim een half jaar na afloop van het schooljaar waar de meting betrekking op had (2022-2023). De eerste meting geeft daardoor hoogstwaarschijnlijk een minder betrouwbaar beeld dan de tweede meting, omdat betrokkenen alweer druk bezig waren in een nieuw schooljaar en daardoor zaken mogelijk door elkaar haalden (ondanks we daar nadrukkelijk op hebben gewezen in de vragenlijst).

Omdat in meting 1 weinig gemeenten de vragenlijst invulden, is voor meting 2 een aparte gemeentevragenlijst ontwikkeld. Door ook gemeenten direct uit te nodigen, hebben in meting 2 meer gemeenten deelgenomen aan het onderzoek, waardoor meer zicht op hun rol is verkregen. Ook de andere vragenlijsten hebben we naar aanleiding van meting 1 aangescherpt, waardoor niet alle vragen meer 1-op-1 vergelijkbaar zijn. Tot slot is er ook, zoals beschreven in hoofdstuk 1, in de regeling zelf een wijziging geweest, waardoor de categorieën deelnemers aan de regeling zijn veranderd.

11.1 Input: bereik van de regeling en financiering

Belangrijkste verschillen tussen meting 1 en 2

In het bereik van de regeling is nagenoeg geen verschil. In beide schooljaren zijn circa 130 coalities School en Omgeving actief, met ruim 600 verbonden scholen. Het merendeel van deze scholen betreft in beide

⁵³ Er zijn in de eerste meting dus nog geen schouwen uitgevoerd

jaren po-scholen. Dit aandeel komt zelfs exact overeen, namelijk 76 procent van het totaal aantal deelnemende scholen⁵⁴.

De subsidiemiddelen behorend bij deze regeling kunnen worden gezien als input. Bij meting 1 hielden meer coalities subsidiemiddelen over dan in meting 2. Dat geldt met name voor de voorlopercoalities. Ook is bij meting 2 door meer coalities gebruikgemaakt van aanvullende middelen (meting 1= 50%; meting 2= 72%). Er is geen verschil in de meest genoemde uitgavenposten. Dit betreffen de uitvoering van activiteiten, de coördinatie van het programma en de inzet van de aanbieders van de activiteiten.

Voor- en nadelen van de regeling

De geormerkte middelen worden als zeer positief punt van de regeling School en Omgeving ervaren. Voor de meeste scholen die daarvoor in aanmerking komen is er (ruim) voldoende budget om tot een goede inrichting van de verrijkte schooldag te komen, zo blijkt uit deze rapportage. Aan de andere kant brengen de (inrichting van de) regeling en de uitvoering daarvan ook knelpunten met zich mee. Met name de late toekenning van de middelen, het afgelopen jaar vlak voor de zomervakantie, maakte het moeilijk om het programma rond te krijgen voor de eerste weken na de zomervakantie. Immers: de formatie van het onderwijspersoneel is dan al rond, en ook veel aanbieders hebben hun programma voor het najaar al staan. Bovendien maken coalities zich zorgen om de voortzetting en borging van het aanbod, zo lang er met tijdelijke regelingen wordt gewerkt. Op het moment dat er duidelijkheid is over het structureel maken van de regeling en de scholen waarvoor dat geldt, kan er gericht worden ingezet op de borging van wat er tot nu toe bereikt is. Dat kan ook de kwaliteit ten goede komen.

11.2 Proces: samenwerking, activiteiten aanbod en kwaliteit

Belangrijkste verschillen tussen meting 1 en 2

De samenwerking lijkt minder intensief in meting 2 dan in meting 1, omdat de coalitiepartners relatief minder vaak bij elkaar kwamen. Dit wordt mogelijk verklaard doordat ze al langer samenwerken en overleg daardoor wellicht minder vaak nodig is. Minder overleg uit zich echter niet in een verminderde kwaliteit en minder tevredenheid over samenwerking.

Scholen zetten hun aanbod nog steeds in om verschillende en meerdere doeleinden na te streven. De meest voorkomende activiteiten zijn en blijven sport en cultuur. Vooral de inzet op cognitieve ontwikkeling is toegenomen tussen meting 1 en 2. De intensiteit van de activiteiten is licht toegenomen, zowel uitgedrukt in het aantal uren per week als in het aantal weken per schooljaar. Dit geldt meer voor het vo dan voor het vo.

Inmiddels hanteren meer voorlopercoalities kwaliteitseisen voor het aanbod (meting 1: 90%; meting 2: 100%). In de eisen zelf zit nauwelijks verschil tussen beide metingen. De eisen zijn wel vaker schriftelijk vastgelegd i.p.v. mondeling. Net als in meting 1 kijkt ook in meting 2 ruim 80 procent van de scholen tevreden terug op de kwaliteit van het aanbod van de uitvoerders.

Een duidelijke visie en bewuste keuzes

Er staan de betrokkenen nogal wat keuzes te maken bij het organiseren van een verrijkte schooldag: wat willen we bereiken, welke activiteiten gaan we organiseren en waarom, wie betrekken we daarbij en wie ook niet en op welke leerlingen gaan we ons richten? We zien in de praktijk dat een duidelijke visie daarbij zeer helpend is. Scholen die al – eventueel in samenwerking met anderen – een duidelijke visie met

⁵⁴ Er komen ruim 800 po-scholen en zo'n 370 vo-scholen in aanmerking voor de regeling. Po-scholen lijken hier dus relatief vaker gebruik van te maken

bijbehorend doel hadden, zetten de regeling School en Omgeving gericht in om die visie werkelijkheid te maken of verder te versterken. Scholen en hun samenwerkingspartners die nog geen visie hebben passend bij de regeling, lijken het moeilijker te vinden om gerichte keuzes te maken. Terwijl die keuzes wel kunnen helpen bij het inrichten van een samenhangend aanbod en het betrekken van de juiste aanbieders om dat aanbod uit te voeren. Ook de keuze voor een duidelijk belegde coördinatie (in plaats van ‘het er een beetje bij doen’) en een goede back-office voor bijvoorbeeld de aanmeldingen voor activiteiten en vragen van ouders en leerlingen over het aanbod zijn helpende factoren.

Wie is waarbij betrokken?

We zien grote verschillen in de partijen die betrokken zijn bij de vormgeving van het verrijkte schooldagaanbod. Leraren en onderwijsassistenten denken in verschillende coalities expliciet mee over de doelen en gewenste activiteiten voor de verrijkte schooldag, maar worden daar in andere coalities juist bewust buitengehouden om ze niet (verder) te belasten. Hetzelfde geldt voor de uitvoering van verrijkte schooldagactiviteiten: er zijn coalities waarin leraren en onderwijsassistenten hier bewust voor gevraagd worden om hun baan zo interessanter te maken, in andere coalities worden ze juist bewust niet betrokken zodat ze zich op hun kerntaak kunnen richten. Opvallend in één van de schouwen is dat de school waar de leraren het meest betrokken waren bij het vormgeven en uitvoeren van de verrijkte schooldag, ook de school was waar het personeel weinig extra werkdruk ervaart door de regeling School en Omgeving.

Ook voor de aanbieders van buitenschoolse activiteiten geldt dat zij in sommige coalities vooral worden ‘ingekocht’ zonder verdere betrokkenheid bij de visie op en vormgeving van de verrijkte schooldag. In andere coalities maken zij juist expliciet deel uit van het kernteam dat zich bezighoudt met visie en vormgeving. In dat laatste geval is de samenwerking gelijkwaardiger en ligt het primaat minder bij de school. Dat kan niet alleen de samenwerking maar ook zaken als doorgaande lijnen tussen het binnen- en buitenschoolse aanbod en het maken van een passend aanbod op maat ten goede komen.

Tot slot werd zichtbaar dat ook de rol en verantwoordelijkheden van gemeenten en schoolbesturen sterk uiteenlopen. Voor een integrale aanpak waarin niet alleen binnen coalities maar wellicht ook tussen coalities en betrokken organisaties in een gemeente uitgewisseld en geleerd kan worden, is zowel de betrokkenheid van schoolbesturen als gemeenten van belang. Maar welke keuze er ook gemaakt wordt voor de betrokkenheid van organisaties, het is in elk geval van belang dat het een bewuste keuze is. Nu lijkt het met enige regelmaat af te hangen van toevalligheden, waardoor kansen (mogelijk) blijven liggen.

De lastige positie van de buitenschoolse opvang (bso)

Een specifieke partner in het educatieve veld bespreken we apart, namelijk de kinderopvangaanbieders, en dan met name de bso. De verrijkte schooldag activiteiten vinden doorgaans plaats tijdens de uren waarin kinderen die daar gebruik van maken naar de bso gaan. Deelname aan die activiteiten is daardoor voor ouders een goedkoop of zelfs gratis alternatief voor de bso. Dat staat een constructieve samenwerking tussen scholen en kinderopvangaanbieders in de weg indien er niet gezamenlijk naar oplossingen wordt gezocht. De wet kinderopvang draagt daar soms (onbedoeld) aan bij. Kinderen vanuit de bso mogen namelijk alleen meedoen aan activiteiten die tijdens bso-tijd in de verrijkte schooldag worden georganiseerd als voldaan wordt uit de eisen van de Wet Kinderopvang. En de bso kan alleen verrijkte schooldag activiteiten voor niet bso-kinderen organiseren als de activiteiten aan de wet kinderopvang voldoen, wat deze activiteiten relatief duur maakt.

Ook ouders ervaren een spanningsveld tussen verrijkte schooldag activiteiten en bso tijd. Laten ze hun kind na de activiteit nog een uurtje naar de bso gaan, of nemen ze dan toch zelf een uur eerder vrij? In de gesprekken die hier tijdens de schouwen over zijn gevoerd, blijkt dat er weinig oog is voor de lastige situatie waarin de bso-aanbieder (die volledig privaat gefinancierd wordt en dus een bepaald aantal uur moet uitvoeren om rendabel te kunnen zijn) hierdoor terecht kan komen. Onder de noemer “het belang van het kind” wordt impliciet of expliciet verwacht dat de bso letterlijk en figuurlijk ruimte maakt voor het verrijkte schooldag aanbod.

Het verschil tussen buitenschools en naschools

Zoals beschreven in hoofdstuk 10 is het voor aanbieders, en daarmee ook voor de scholen, lastig dat de meeste scholen het aanbod direct aansluitend aan de schooltijd organiseren. Voor een deel is dat een bewuste keuze: zo kunnen de reguliere schooluren en de verrijkte schooldag los van elkaar neergezet worden in duidelijk afgebakende dagdelen. Daarnaast zijn er scholen die denken dat de activiteiten alleen na de reguliere schooldag uitgevoerd mogen worden, terwijl zij het verrijkte schooldag aanbod liever door de reguliere schooldag heen zouden willen verweven. Dat laatste mag als het gaat om extra uren, 'de schooldag' dan verplicht langer wordt voor alle leerlingen die het betreft en het uren bovenop de wettelijk vastgestelde onderwijstijd betreft⁵⁵. Het verweven van de verrijkte en de reguliere schooldag is een mogelijke oplossing voor de druk op de aanbieders van activiteiten in de beperkte tijdsspanne na de reguliere schooldag.

Kwaliteit niet altijd prioriteit

Vrijwel alle coalities hanteren kwaliteitseisen voor het aanbod: van redelijk algemene eisen als het hebben van een VOG tot specifieke inhoudelijke eisen als het formuleren van leerdoelen bij een activiteit. We hebben nog onvoldoende zicht op de mate waarin die eisen ook daadwerkelijk zo worden uitgevoerd en gehandhaafd in de praktijk. Wel is in de open enquêtevragen en de schouwen meermaals opgemerkt dat de nadruk op kwantiteit in de regeling ten koste gaat van de kwaliteit: door vooral bezig te zijn met het organiseren van voldoende activiteiten is er, zeker in een startfase, minder aandacht voor de kwaliteit van dat aanbod. Ook het algemene personeelstekort en de druk op de naschoolse uren voor het aanbod leiden tot het niet (meer) kunnen realiseren van de gewenste kwaliteit. Een doorgaande pedagogisch en/of didactische lijn tussen het reguliere en verrijkte schooldag aanbod kan een middel zijn om aan de kwaliteit te werken, maar ook hier lijkt nog niet veel aandacht voor te zijn. Hier lijkt, naast de voortzetting van de nadruk op een lerende aanpak in deze regeling, een kans te liggen voor de komende jaren en opeenvolgende regelingen School en Omgeving.

Tussen werkelijkheid en wens

In de open enquêtevraag naar succesfactoren zijn veel verschillende zaken aangegeven. Ook punten die we in de eerder beschreven uitkomsten niet direct zo terugzien. Mogelijk lopen werkelijk ervaren succesfactoren en factoren waarvan men denkt of hoopt dat het succesfactoren zijn hier door elkaar heen. Ook zien we een aantal benoemde succesfactoren die voor de betreffende organisatie(s) wellicht prettig zijn, maar die niet noodzakelijk bijdragen aan een goede kwaliteit van het aanbod en aan de gewenste effecten bij leerlingen. Het blijft dus voortdurend van belang om aandacht te besteden aan de relatie tussen doelen enerzijds en activiteiten en organisatorische inrichting anderzijds.

11.3 Output: bereik van de activiteiten

Belangrijkste verschillen tussen meting 1 en 2

In meting 2 richtten meer scholen hun activiteiten op alle leerlingen van hun school dan in meting 1 (meting 1: 60%; meting 2: meer dan 80%). Bij beide metingen heeft ongeveer een kwart van de scholen alle leerlingen ook daadwerkelijk bereikt. In het po lukte dit vaker dan in het vo, respectievelijk 32 en 15 procent. Verplichte deelname aan de activiteiten komt in meting 2 vaker voor dan in meting 1.

Wel of geen voorrang voor de meest kwetsbare leerlingen

De regeling School en Omgeving is expliciet bedoeld voor leerlingen die opgroeien in een omgeving waarin brede ontwikkelingskansen niet optimaal worden ondersteund. Ook binnen de scholen die binnen de regeling vallen, zijn er verschillen tussen leerlingen die van huis uit meer of minder kansen krijgen. Tijdens

⁵⁵ Hiervoor is de toestemming van de MR nodig.

de schouwen spraken we bijvoorbeeld meerdere leerlingen of hun ouders die sowieso na schooltijd al naar sport, muziekles of andere georganiseerde vormen van vrijetijdsbesteding gaan. De aanmeldprocedures voor de verrijkte schooldag activiteiten zijn echter lang niet altijd zo ingericht dat vooral de leerlingen die deze kansen vanuit huis niet krijgen meedoen. Soms zijn er expliciet plekken gereserveerd voor deze leerlingen of worden zij persoonlijk aangemoedigd zich aan te melden, vaak ook niet. Scholen gaan er dan vanuit dat het feit dat de activiteiten voor iedereen openstaan voldoende is om de meest kwetsbare groepen te bereiken. Daarbij speelt ook een rol dat scholen, zeker in het vo, niet altijd weten wie de leerlingen zijn die tot de doelgroep behoren. Er zijn dan doorgaans ook geen cijfers over het al dan niet bereikt hebben van de doelgroep.

11.4 Outcome: ervaren effecten

Belangrijkste verschillen tussen meting 1 en 2

Scholen hebben in meting 2 meer zicht op de (ervaren) effecten op leerlingen dan in meting 1, maar dit is nog steeds nauwelijks gebaseerd op cijfermatig inzicht. Meer scholen geven in meting 2 aan dat leerlingen vooruit zijn gegaan op taalvaardigheid (meting 1: 38%; meting 2: 47%).

Resultaten ervaren versus meten

Zowel scholen als overige coalitiepartners benoemen verschillende ontwikkelingsgebieden waarop ze effecten ervaren bij leerlingen. Met name als het gaat om welbevinden en sociaal-emotionele vaardigheden, maar ook kennis van de wereld en taalvaardigheid worden door relatief veel scholen en overige coalitiepartners genoemd. Bij de vraag op welke manier men zicht houdt op de effecten geeft echter een kwart aan daar geen zicht op te houden, ongeveer de helft via het bevragen van leerlingen en ruim een derde door observaties. Minder dan 10 procent heeft cijfermatig inzicht (paragraaf 8.1). In het kader van kwaliteitsverbetering is het helpend als coalities gestructureerd zicht krijgen op de resultaten van de regeling op leerlingniveau, zodat ze ook voor het vervolg gerichte keuzes kunnen maken voor het aanbod en de concrete (kwalitatieve) vormgeving daarvan. Wellicht dat de onlangs gestarte opbrengstgerichte onderzoeken van het NRO hier op termijn ook input voor kunnen bieden⁵⁶.

Doorstroom naar verenigingen en organisaties

Vaak is het een – impliciete of expliciete – verwachting van uitvoerders van regelingen zoals School en Omgeving dat de kennismaking met allerlei extra activiteiten uiteindelijk leidt tot een doorstroom naar verenigingen en organisaties. In die zin hoeft een verrijkte schooldag geen concurrentie te zijn van bijvoorbeeld sportverenigingen, maar juist een toeleverancier. In eerdere initiatieven zoals de brede school bleek al dat het moeilijk is om deze doorstroom – ook wel aangeduid als drietrapsraket – daadwerkelijk tot stand te brengen⁵⁷. Ook door coalities School en Omgeving wordt dit gesignaleerd. Daar zijn zowel praktische redenen (o.a. geld, tijd en afstand) als meer sociale redenen voor: ouders kennen de school en de mensen die er werken en vertrouwen daarom hun kind ook toe aan de begeleiders van de activiteiten. Ze durven dat niet altijd aan bij onbekende verenigingen en organisaties. Daarnaast lijken bijvoorbeeld

⁵⁶ <https://www.nro.nl/onderzoeksprogrammas/school-en-omgeving-opbrengstgericht-onderzoek-in-de-praktijk#:~:text=Het%20gelijknamige%20NRO%20programma%20'School,ontplooiën%2C%20onafhankelijk%20van%20hun%20achtergrond.>

⁵⁷ Zie: Kruijer, J. (2002). *Groningen community schools. Influence on child behaviour problems and education at home*. Groningen: GION. Kruijer, J., Oomen, C., Dubbelman, E., van der Linden, J., Hulsen, M., Kooij, D., Grinten, M. van der. (2011). *Brede scholen in Nederland. Jaarbericht 2011*. Utrecht, Oberon (IOV ministerie van OCW). Kruijer, J. m.m.v. Fettelaar, D. & Beekhoven, S. (2013). *De brede school in een veranderend tijdsgewricht. Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013*. Utrecht/Nijmegen: Oberon, ITS & Sardes

sportverenigingen niet vaak aanbieders te zijn in het buitenschoolse aanbod. Dit kan mede te maken hebben met het feit dat deze verenigingen vaak in de avonden met vrijwilligers werken. De verenigingen raken dan niet bekend bij de leerlingen, waardoor er ook geen doorstroom kan ontstaan.

Colofon

Titel	Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving. Tweede tussenrapport
Auteurs	Joke Kruiter, Iris Wierdsma, Marinka Willemsen, Cudi Gölpinar, Emina van den Berg, Daniel Pritsch
Versie	2
Datum	31-1-2025
Project	Monitor School en Omgeving (SAR2309)